משנה · אחרונים · לחם שמים · סדר זרעים

לחם שמים על משנה פאה

רבי יעקב ב"ר צבי [היעב"ץ] עמדין

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

לחם שמים על משנה פאה

רבי יעקב ב"ר צבי [היעב"ץ] עמדין

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/לחם-שמים-על-משנה-פאה/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
משנה א 4
משנה ג 8
משנה ד 9
משנה ה 11
משנה ו 11
פרק ב 12
משנה א 12
משנה ב 13
משנה ג 15
משנה ה 15
משנה ו 15
משנה ז 16
פרק ג 16
משנה א 16
משנה ב 17
משנה ה 17
משנה ו 18
משנה ז 24
משנה ח 24
פרק ד 24
משנה א 24
משנה ג 26
משנה ד 26
משנה ה 26
משנה ו 26
משנה ט 26
משנה י 28
משנה יא 29
פרק ה 30
משנה א 30
משנה ב 31
משנה ג 32
משנה ד 33
משנה ה 34
משנה ו 38
פרק ו 38
משנה ב 38
משנה ג 38
משנה ו 38
משנה ט 39
משנה י 42
משנה יא 43
פרק ז 45
משנה א 45
משנה ב 49
משנה ג 60
משנה ד 61
משנה ה 61
משנה ו 62
משנה ז 64
משנה ח 66
פרק ח 66
משנה א 66
משנה ב 68
משנה ג 69
משנה ה 69
משנה ו 70
משנה ז 70
משנה ח 71
משנה ט 74

פרק א

משנה א

א"ד שאין להם שיעור הפאה. הביא הר"ש בשם הירושלמי למה לא תנינן עמהון תרומה אר"א מפני המחלוקת. ופי' כלומר שיש תרומות חלוקות וכו'. ועוד ה"מ לשנויי שאין מצוה בתוספתה ותרומה גדולה כשמוסיף אדרבה עבירה היא. ולכאו' יפה הק' עליו בתי"ט דע"כ לא הויא ההוספה טבל אלא כשהוסיף אחר הפרשה. אבל בתחלה רשאי לתרום כמו שירצה. ובפאה נמי דכוותה. ר"ל שגם בפאה כך הוא אם מוסיף בתחלה הויא פאה. אבל אח"כ אינו נותן אלא משום הפקר כדלקמן. ובאמת בתחלת העיון כן תמהתי מדברי הר"ש הללו מחמת זה:

אמנם במעט השקפה בדברי הר"ש ז"ל לק"מ דאזיל לשטתיה במ"ג דלקמן [ופיר"ש כלומר] (דפירש שם) שיכול להוסיף פאה במחובר אע"פ שכבר נתן כשיעור בתחלה יש להוספה דין פאה לפטור מן המעשרות, ובהכי אתיין שפיר דברי הר"ש דהכא נמי מיירי כה"ג דבפאה איכא מצוה בהוספתה. שאע"פ שכבר נתן מתחלת השדה ומאמצעה ויצא בזה ידי חובתו. רשאי להוסיף ומצוה היא בידו. משא"כ בתרומה שאם נפטר פ"א. שוב אינו יכול להוסיף עליה ואם הוסיף חייב במעשרות. ודוק שדברי הר"ש ברורים לשטתו. אמנם בפי' לשון הירושלמי נראין דברי הר"ש דוחק:

ולענ"ד נראה לפרשו כך דבפאה אין בה מחלוקת שלד"ה יכול להוסיף כשירצה ואפי' לעשות כל שדהו פאה. משא"כ בתרומה דפליגי בה תנאי (בפ"ג) [פ"ד מ"ה] דתרומות עד כמה יכול להרבות בשיעורה. משו"ה לא פסיקא ליה. והשתא אתי לישנא דמפני המחלוקת כמשמעו. וגם מ"ש התו' [חגיגה דף ו' ע"ב ד"ה שאין להן] מפני המחלוקת דעין יפה רעה ובינונית לא נהירא כולי האי. דבפא' נמי מדרבנן יש בה עין יפה ורעה ובינונית. שזהו ששנינו אין פוחתין לפאה מששים לבינונית ואמרו עוד לפי רוב הענווה היינו עין יפה ורעה וק"ל. ואי מדאורייתא בין תרומה בין פאה אין להם שיעור למטה שאפילו חטה א' פוטרת כל הכרי וק"ל:

שעור בחיר"ק בלתי מושך יו"ד ע"מ בעור בכור בעותי אלוה. בעלי הדג"ש. אעפ"י שחסר בזו:

והראיון. יש דעות חלוקות בניקוד מלה זו עמ"ש בהגהות התפלה בס"ד משם תראה דעתי הקרובה לקרות הרי"ש בחיר"ק ע"מ חזיון:

א"ד שאדם אוכל פירותיהם בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב. כתב תי"ט בשם הרמב"ם ז"ל טעם לזה לפי שאלו המצות הן תלויות בתועלת בני אדם קצתם עם קצתם וכשיעשה

אותן תחשב לו לצדקה לפי שקיים מצוה ולכן הקרן קיים לעוה"ב כמו בשאר מצות וימצא ג"כ טובה בעוה"ז שהן הפירות ששנינו בעבור שנהג מנהג הטוב בין בני אדם זוהי כוונתו אלא שתקנתי הלשון במקצת לתוספת ביאור:

וקשיא לי עיון תפלה דאיתא בגמרא דריש מפנין [שבת דף קכ"ז ע"א] שגם היא מאותן שהקרן קיימת ואדם אוכל פירותיה בעוה"ז:

ודעת התו' בפ' הנז' [שם ד"ה אוכל] אינה מסכמת לדברי הר"מ הללו שכתבו שם דהיינו לומר שאם היתה שקולה מכרעת דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא. ובאמת הכי איתא שילהי פ"ק דקדושין [דף ל"ט ע"ב] לחד שינויא ואליבא דאביי דעבדין ליה יום טב ויום ביש. וכפירש"י [שם].

אבל אליבא דרבא ברייתא דהתם כר"י יחידאה אתיא [שם]. ולעולם מתניתין דקדושין ודהכא סברי דיש מצות שהצדיק אוכל פירות בעוה"ז. ודוק שם בגמרא דלא סלקא במסקנא הא דר"י:

והתימה דלפירוש התו' שם בקדושין [ד"ה מתניתין] משמע נמי איפכא ממה שכתבו בריש מפנין שלפי מה שפירשו שם דברי אביי דעבדין ליה יום טב מתבאר ג"כ דמתני' כפשטה דיש פירות למצות בעוה"ז ע"ש. ואולי תו' אחרים הם:

ובמ"ש עוד בשם הר"מ שכל המצות שבין אדם לחברו נכנסות בגדר ג"ח. יש לדקדק קצת דר"י דריש מפנין [שבת קכ"ז ע"א] דחשיב נמי מאי דשביק תנא דמתני'. אמאי לא קחשיב לכולהו דבין אדם לחבירו אם איתא דס"ל לר"י הכי הו"ל לפרושי. כיון דבא לפרש מאי דסתים לן תנא במתני' דכיילינהו בכללא חדא משום דהני בהני מישך שייכי. ואפ"ה פריט להו ר"י. ה"נ הו"ל למיפרט כל מה דשייך בג"ח ולאתויינהו נמי בהדיא. וליכא למימר דשיורי שייר. דאפי' במתני' ליכא למימר הכי דהא ואלו תנן כדאי' פ"ק דקדושין [דף מ' ע"א] דמשו"ה ליכא למימר דשייר לשילוח הקן. ועוד שהיה יכול לשנות דרך קצרה ומצות שבין אדם לחברו וכ"ש שהיה מוסיף וכולל כולם כדברי הר"מ ז"ל וקשה בין אתנא בין אר"י וצ"ע:

משנה לחם

וג"ח עמ"ש בס"ד בשי"ע (סוף ס"ג) ובהשמטה שם שדברי הר"מ ז"ל כאן אינן מכוונין. עם מ"ש בחבורו פ"ז מה"ל מ"ע. **ונראה** דינקותיה היא מ"ש כאן. והדר ביה. **ולענין** אם אדם הנוהג במעשר כספים או חומש. רשאי לנכות ההוצאה מהריוח. יעוין שם (ס"ו).

משנה לחם

פירותיהם אע"ג דש"מ בהאי עלמא ליכא.

משנה לחם

עלח"ש בס"ד ספ"ק דקידושין.

משנה לחם

לעוה"ב ער"פ חלק.

משנה לחם

ות"ת המביא לידי מעשה. גדול הוא בודאי מן המעשה עצמו. כמ"ש בס"ד בפתיחת בית נתיבות (עיין ב"א דרסח"א) לכן בדין הוא שי"ל פרות ג"כ. **אבל** ת"ת שאינו מביא לידי מעשה. צ"ע אם הוא בכלל הזה. כיון שת"ת כזה אינו גדול אפילו כמעשה. אלא המעשה גדול ממנו לדעתי. זה פשוט מוכרח ממקומו בטעמו. וכתבתיו בכ"מ (לכן העוסקים בתלמוד על מנת לשמור ולקיים. באמת גדולים הם מהעוסקים בסתרי תורה ובמרכבה). **ואולי** אעפ"כ יש לו קרן ופירות. אם עוסק בה לשמה. כי מ"מ יוצא ממנה יראת שמים ואהבת ה' בכל לב. **וכיון** שבאנו למדה זו. אפשר שגדול ג"כ מהמעשה. כי בבחינה זו. לא סגי דלא מייתי נמי לידי מעשה (הוא שאמר הלל לאותו גר. דעלך סני לחברך לא תעביד. זוהי כל התורה כולה. שבודאי נכלל במצות ואהבת לרעך כמוך. גם חלק המצות שבין אדם למקום. כי מתוך שנצטוה לאהוב לחברו כנפשו. עאכ"ו להקב"ה שנקרא רעך ורע אביך (והוא קורא אותנו למען אחי ורעי) ק"ו לשכינה שלא יעשה הרע בעיניו. ולא יקניטהו ולא יעבור על דבריו) **ואף** אם אינו לומד עתה איך ובמה מתקיימות המצות המעשיות בפועל. מ"מ יוצא מזה הלמוד פרי המעשה. להוציאו לפועל ממש. ע"י התעוררות גם ללמוד המעשי. גם לפעולת המעשה עצמו. לכן כל למוד תורה לשם שמים. אי אפשר שלא יהא סבה גם למעשה. הגדול בבחינת התכלית. בלבד שלא תהא כוונתו שלא לשמה. כי אז טוב לו שלא נברא ונהפכה שליתו על פניו. ואעפ"כ אל ימנע ממנה. כי מתוך שלא לשמה בא לשמה. והמאור שבה מחזירו למוטב. **אך** חמתי וצערי על המניחים למוד המעשה עקר. וקובעים עצמן כל ימיהם לעסוק בחכמת הנסתר לבדה. כאשר שמעתי נתפשט מנהג זה החדש במדינות מזרחיות. שאין פונים ללמוד ידיעת קיום מצוה. רק לחפש. סתרה של תורה. ע"י ס"ה וכאר"י בלבד. ובעו"ה היא היתה למכשול עון. וגרמה פרצה עזה בישראל. שע"י כך השליכו אחרי גוום שמירת התורה. מצא השטן פתח פתוח להשיאם לפרוק עול תורה מעל צוארם. וללכת בשרירות לבם. להשביע יצרם בעבירה. ולהצמד לבע"ל פעור חדש מקרוב בא ש"ץ שר"י. והודחו אחריו רבים גם בארץ פולין. גם באשכנז ופיהם מערערין אונגרין. אוי לדור שכך עלתה בימיו. אשר אם זכרתי ונבהלתי ואחז בשרי פלצות. וכבר נודע בעולם מכמה חבורים שיצאו מת"י. השלכתי נפשי מנגד. ונלחמתי באויבי ה'. צוררי תורתו הקדושה אשר יצאו להדיח עם ה'. והחזיקו רבים בחלקלקות. הי"ת יעקור אותן המינין הארורים ומחה זכרם ורוח הטומאה יעביר מן הארץ במהרה. שלא תאבד האמונה על ידם ח"ו. וכבר מלאה הארץ חמס האמת מפניהם. ועיין מ"ש בס"ד בתשובה בס"ס קצ"נ. על אודות לשון ס"ה על העוסק בתורה שאין מבקשין ממנו דין וחשבון. ובספר שבירת לוחת (כ"ז) ועיין ספר מטפחת ספרים ביחוד על עסק הקבלה וס"ה. חלילה לנו מה' להניח ולעזוב למוד החמוד קיום המצות ע"פ התלמוד. שהוא שורש יסוד ועמוד התורה

והאמונה. ממנו יתד ממנו פנה. בו נראה חכמה ובינה. ולא תמצא חכמה ויראת ה' וחסידות אמיתית אלא בעוסקים בו לשם שמים. לא להתגדר ולהתייהר. כדברי רה"ג בתשובה הביאה הכותב בע"י ועליו אדני הזוהר ביחוד יצוקים וסודותיו מיוסדים. ואיך יתכן לעקור השורש ולהרוס היסוד. וישאר הבנין שעליו עומד פורח באויר. ואין לו על מה לנוח ולהשען. אף גם לא המדרש הוא העקר. ואין תלמוד תורה גדול אלא שמביא לידי מעשה. ואין חדוד וחריפות ועומק ומדע ושכל ישר. אלא בהויות התלמוד. שעל זה מעיד ס"ה גם הוא. דקב"ה חדי בפלפולא. וממנו יקנה דעת ישר. מה גם שסודות ס"ה וסתריו בתלמוד גנוזים ועליו מאמריו המה בנוים. לכן תדע היועצים להניח שקידת למוד התלמוד תואנה המה מבקשים עקשים ונלוזים. אלא הוא צריך להיות העקר שהוא היה כל מעיינם של תנאים ואמוראים. ולא אמרו אלא צפית במרכבה. **והלא** אנחנו שוכני בתי חומר. צריכים לידע מה חובתנו במקום חושך הלז. ע"י כך נראה אור עולם עליון. ולא ע"ה חסיד. כמ"ש באורך בספר השבט. וגם בספר מטפחת. טפחתי פני העקשים הטפשים. החושבים להתאמץ לעלות במרכבה. וליכנס בחדרי מלכו של עולם. לבוא דרך שער הרזים. אל האוצרות הגנוזים. ולא שוטים מוחלטים הם פראים פתאים. אשר לא יכלו לפלש אפילו החומר החמישי. איך יעשו שקר בנפשם לעבור משם והלאה. במקום שאין חומר כי אם צורה. לא חושך רק אורה. והלא אפילו נפשם הצרורה בחיקם. לא יכלו להשיג מהותה ואיכותה וצורתה ויגעו לשוא לחקרה. כי ישובו כלי השגתם ריקם. ואיך לא יבוש ויכלם החופש בתעלומות רמות לאויל חכמות, אם בשער החכמים לא יפתח פיהו להבין ולהורות מה יעשה ישראל בדין ודת. על כל המעשה שם. ולא ייירא פן יקראנו אשם. אף כי עתה כל שוטה סכל שא"ל ידיעה אפי' במחויב ונמנע ומשולל מכל הבחנה. לא דעה ולא תבונה. ואפילו מקרא לא ידע. לא תלמוד לא משנה. אף בלה"ק לא חלק לו בבינה. עוסק ולומד בס"ה. מבלי ידע בין טוב לרע. ובודאי אינו יודע אפילו לקרוא קריאה ישרה בס"ה ושאר ספרי קבלה. כמו בנגלה. כי לא ידעו אפילו שפת עברית. אף כי בארמית. רטין ולא ידע מה רטין. והלא ישתומם כל בר דעת על זאת. איך יעלה על לב איש בער לא ידע ולא למד תכסיסי מלכות. יגש לבוא בחצר המלך וגם לפשפש ולחפש באוצרותיו. אף כי איש אשר תעבוהו שלמותיו ומלוכלך בדמי תועבותיו לא יבוש לעמוד בהיכל מלך כאחד מרואי פניו לחקור מצפוניו. והארכתי בזה בספר השבט. **ונעויתי** משמוע כי עתה מקרוב קמו כת חסידים בוואלין פאדליע. ובאו מהם גם למדינה זו. שכל עסקם בס"ה וס"ק (עס"ה פרשת ויחי (דרכ"הא) שח"ל אינה מסוגלת ללמוד חכמת האמת) ומאריכים חצי היום בתפלה. הרבה יותר מחסידים ראשונים. שלא היו שוהים בתפלה עצמה אלא שעה אחת בלבד. אבל יתר על זה עושים אלו (לפי מ"ש לי) בתי"ח. תנועות זרות משונות ומגונות. מטפחים בידיהם ומנענעים לצדיהם ראשיהם כפופים לאחוריהם. ופניהם ועיניהם פונים למעלה. נגד מה שאמרו רז"ל שצריך להיות העינים למטה ולב למעלה. ובתנחומא לא נאמר להיות עינים למרום. אלא בשעת קדושה. וסגורות. כמ"ש בסולם. והרמ"ע בתשובה אסר כל תנועה בתפלה. וכמה כרכורים כרכרתי למצוא פשר דבר. להתיר רק קצת התנועעות הגוף בנחת אחור וקדם. לעורר הכחות ורוחות חיוניות בלבד הותר. כמ"ש בסולם ב"א שלנו שם. והקדמונים בתפלתם היו בלי הרגשה. ועפס"ה

היתה שומה בעמדם תרפנה כלפיהם. ואלה עושים כנפים לעוף השמים. ותמה על עצמך אם לפני מלך ב"ו יעשו כן. הלא ישליכום לארץ עד שאיבריהם יתפרקו. וכל גרמיהון הדיקו. באמת אם הייתי רואה עושה אלה שלא שערום אבותינו זצ"ל החסידים האמתיים. ומראה גדולה. גזרתינהו לשוקיהו בגזרא דפרזלא. עמש"ל במשנה לחם ספ"ה דאבות. **וכן** המייגע עצמו רק ליישב דקדוק הלשון במשנה ובתלמוד עפ"ד בעלי מלאכה זו. אפילו אינו מחדש בה לא דין ולא דבר סתר. מצוה רבה היא בידו. כדי להסיר כל גמגום ותלונה מלשונה. ולהרבות כבוד תורה בכל אופן. זכות היא. ולמוד זה נקרא אצל הר"מ מצוה קלה פ"ב דאבות. שעליה אמרו שאינך יודע מ"ש של מצות. **אבל** באמת בעיני היא אחת מן המצות הגדולות הראשיות שבת"ת. כי בלתי ידיעת לה"ק על נכון. לא יגיע אדם לשום דבר מדע והשכל בתורה בכל חלקיה. הן בלמוד המעשי הן בעיוני. בין בנגלה בין בנסתר. בלעדי הכרת הלשון דקדוקו ומליצתו על הנכונה. לא ירים איש ידו ורגלו בבה"מ. הן בפלפול וסברא. או בהוראה. קרוב להפסד ולהטעאה. ולא יעמוד על סודה ועל חכמת סתריה הנפלאה. **אבל** העוסק בפ"ו של תורה להגדילה ולהאדירה בציצים ופרחים וחדושים. בין עיוניים. בין מעשיים. אין קץ לשכרו (כמ"ש כ"פ בספר בית אל במעמדות ובבית תלמוד) בלבד שיהא אומן לה.

משנה ג

ובלבד שיתן בסוף כשיעור. פירש הרע"ב אע"ג דרבי קרא וכו' שיש תורת פאה למה שנתן. מ"מ לא מיפטר אא"כ נותן בסוף השדה תשלום שיעור א' מששים עם מה שנתן בתחלה עכ"ל. ולא הבנתי זה דהיכי תיסק אדעתין בשביל שעשה שלא כמצוה והניח בתחלה ופיחת מן השיעור. שיספיק לו יותר משאם מקיים המצוה כתקנה ומניח בסוף השדה דלא סגי ליה בבציר ששים. והא ודאי דאע"ג דרבי קרא שיש דין פאה למה שנתן בתחלה ובאמצע. מ"מ אינו מקיים המציה כמאמרה בזה. דדוקא בסוף שדה הוא דקפיד קרא לכתחלה. וכ"ש הכא דאיכא טעמי טובא דבעינן קרא כדכ' כדאי' פב"מ [שבת דף כ"ג ע"א] מפני ד' דברים אמרה תורה להניח פאה בסוף שדהו. והא נמי ר"ש הוא דקא"ל דדריש התם טעמא דקרא:

ומשו"ה משמע לי טפי דלר"ש לא יצא ידי חובתו בפאה שמניח בתחלה ובאמצע ולא סגי דלא יהיב בסוף כשיעור. אפי' כבר נתן בתחלה. או באמצע כשיעור ששים בכל השדה. דלא רבייה קרא אלא לענין שיהא לו דין פאה שחל שם פאה עליו ליתנו לעניים כשהפרישו וגם פטור מן המעשרות. ומן הפאה שאין צריך להניח פאה עליו. אבל מ"מ מחוייב ליתן בסוף כשיעור המגיע לכל השדה הנשאר לבד מה שנתן כבר שאינו עולה לו בחשבון. ופירושו כדברי הרמב"ם בחבורו [הל' מתנות עניים פ"ב הי"ב] דהיינו כשיעור הראוי למה שנשאר בשדה. אע"פ שכבר נתן עליו לא פטר את הנשאר ודיו להפקיע את עצמו כדפרישנא:

ובהכי אתיין דברי המשנה כהוגן כפשטן. ולפירושו של הרע"ב אין לשונה מכוון דהגע בעצמך שכבר השלים ונתן כשיעור לכל השדה בתחלה. בזה לא שמענו כלום לדברי ר"ש ודוק. שוב ראיתי בפי' הר"ש דסד"א כדפירש רע"ב והדר ביה:

משנה ד

ונשמר. כתב הרע"ב למעוטי הפקר שאין לו שומרים. ואיכא למידק קצת למאי צריך לאשמועינן כה"ג. דהא לאו דידיה הוא מכי אפקריה והיכי תיסק אדעתין לחיוביה במאי דלאו דיליה:

וי"ל דאצטריך אפי' חזר הוא עצמו ולקט ממנו לא נתחייב בפאה. אע"ג דקיי"ל המפקיר שדהו והשכים וקצרו חייב בפאה כדאיתא בהגוזל (דצ"ד) דווקא כשזכה בכל השדה שישנו בלא תכלה ובתעזוב יתירא. אבל אם אין לו בו אלא כשאר עניי עולם עדיין הפקר הוא ופטור אפי' מה שקצר ממנו הוא עצמו:

אי נמי אתא לאפוקי הפקר שהפקירו בעליו דווקא. אבל עומד במקום הפקר שידי הכל ממשמשין בו מחמת שאין לו גדר סביב שדהו ולא העמיד עליו שומרים. לא הוי הפקר כל כמה דלא אפקריה בידים. כיון שבמינו נשמר ומקפיד עליו:

או דילמא לא אצטריך אלא משום הא דאמרן דכיון דקיי"ל בחזר וזכה בשדהו וקצרו אחר שהפקירו אכתי רמי עליה חיובא דפאה. מדכתיב תעזוב יתירא סד"א דלא מהני ביה (ר"ל לבעל השדה עצמו) הפקר כלל. שאפילו עדיין לא חזר וזכה בו יתחייב בפאה וקרא להכי הוא דאתא. דמאחר שיכול שוב לחזור בו ולזכות לעצמו. כדיליה דמי ולא נפיק מרשותיה. דרחמנא רמי חיובא דעניים עליה אחר שכבר גדלה התבואה ברשותו. ולאו כל כמיניה למעט זכות העניים. דבהפקר זכו בו עשירים כעניים. והו"א דאין בהפקרו כלום שכבר זכו בו עניים בחלקם. קמ"ל כיון דהשתא לאו נשמר הוא פטור שחובת הפאה בקציר. וכל שלא התחיל בו הפקרו הפקר אף להפקיע זכות העניים ודוק:

וצריך שתדע דהפקר דתנן הכא. היינו שהפקיר הקציר ולא השדה. דאם הפקיר שדהו עם הקרקע. הזוכה בקרקע ודאי חייב בפאה דהוי כלוקח. וא"כ יש לתמוה למאי אצטריך למילף פטורא דהפקר מתעזוב. תיפוק ליה דלית ליה קרקע לזוכה. ופשיטא דמיפטר משום דבעינן שדך וליכא כבפרק ג' דמכילתין. אלא על כרחך כדפרישית דלא צריך תנא דידן לאשמעינן פטורא דהפקר אלא לגביה דהיאך דהשדה שלו היא. ומשו"ה לא ניחא לי למימר דאתי לאשמועינן דאחר הזוכה בשדה המופקר פטור אע"ג דדיליה הוא. דאי משו"ה ודאי לא צריך. דהאי נשמר הוא גביה דהזוכה. ולא מיפטר משום הפקר אלא

מחמת שאין לו קרקע. ומתני' בדאית ליה קרקע מיירי ודוק היטב וייטב לך בעזה"י. ועמ"ש בס"ד לקמן פ"ה מ"ה:

ולקיטתו כא'. למעוטי תאנה. צ"ל דהיינו דווקא סתם תאנה. ולא היינו בנות שוח דתאיני חיוורתי נינהו והנהו ודאי לקיטתן כא' עמ"ש בס"ד ריש פ"ה דשביעית. ועיין לקמן מ"ה:

והתבואה והקטנית בכלל הזה. כתב הרע"ב כשישלמו בהם כל התנאי' הללו וכך הן דברי הרמב"ם ז"ל. ובתי"ט כתב עליהם ודברי תימה הם דהא ודאי שנשלמו בהם כל התנאים. ובמהדורא תבריה לגזיזיה וכתב בדרך אולי משום תנאי דנשמר כתבו כך. ויש לתמוה עליו שכתב בדרך אולי מה שהוא ברור ואין לספק בו וק"ל:

אבל עוד יותר יש להפליא על הרב ז"ל איך לא שת לבו לראות שכמעט רובם ככולם של תנאים שבמשנתינו אינן גם בתבואה ובקטניות בהכרח ובחיוב. דאוכל למעוטי מה שאינו ראוי לאכילה הא נמי משכחת בתבואה וקטנית כל שלא הביאו שליש דודאי פטורין מפאה שאינן אוכל. ואע"ג דהקוצר לשחת אינו מפסיק לפאה דחשבינן ליה אתחלתא דקצירה. אבל הקציר עצמו ודאי פטור כיון דלא הוי אוכל. וגם אינו נכנס לקיום כירק וזה פשוט. ונשמר לאפוקי הפקר איתא נמי בתבואה וקטנית וכאמור. וגדוליו מן הארץ למעוטי עציץ שאינו נקוב שאינו כהארץ ולא קרינן ביה שדך לא מיחייב אפי' בתבואה וקטנית. ובגדר מכניסו לקיום נכנס ג"כ תבואה וקטנית שלא הביאו שליש וכנז'. וגם בקטנית משכחת דאתי למעוטי אפונים הגמלנים שאע"פ שהן ממיני הקטנית דין ירק להן שאין מכניסן לקיום ואפשר שגם אין לקיטתן כא'. הרי שכל תנאים האמורים אינן נשלמים בתבואה וקטנית בשילוח ובהחלט. ולא נעדר כ"א א' מהם דהיינו ולקיטתו כא' ואולי ימצא גם הוא אלא שאין צורך לדחוק:

מעתה פירוש משנתינו מרווח במה שאמרו והתבואה והקטנית בכלל הזה. שהוא הכלל שקדם בתנאים האמורים. ואין מקום לפרשו אלא כמ"ש הרע"ב והרמב"ם. דלפי' התי"ט למאי דס"ד. התבואה והקטניות חייבין בפאה הוה ליה למימר. והוי מצי נמי למיכללינהו במתני' דלקמן עם האוג והתותים. וכך היה יפה לו לתנא לשנות בדרך קצרה ולשון נאות יותר. אלא ודאי האמת כמו שאמרנו וכפירושם של הר"מ והרע"ב. והוצרך להשמיענו שאפי' התבואה והקטנית שעיקר חובת הפאה בהם (ולא הוצרך לומר כן באילנות דכ"ש הוא וק"ל) דפשטא דקרא בהו משתעי. אף הן אינן יוצאין מהכלל האמור שצריכין לשלמות כל התנאים הללו. שאם לא נמצאו בהן פטורים. ודוק:

משנה ה

האוג עיין מ"ש בעזה"י ריש דמאי. וכתב הרע"ב ולאו דווקא אלו וכו' אלא אלו ודומיהן עכ"ל וע"כ צ"ל כן דהא ודאי איכא בנות שוח כדכתיבנא לעיל מ"ד ולא קחשיב להו וצ"ל דתני ושייר וכ"כ התו' בר"ה (דט"ו ע"ב). והשתא לפי' רע"ב ניחא דל"ק מאי שייר דהאי שייר:

משנה לחם

המעשרות כולל גם התרומה. **עלח"ש** מ"ג פ"ח דתרומות.

משנה ו

כהן ולוי שלקחו את הגורן המעשרות שלהן עד שימרחו. לשטת ר"ת [בכורות דף י"א ע"ב תוס' ד"ה טבלים וב"מ דף פ"ח תוס' ד"ה תבואת] במירוח דלוקח דמחייב במעשר ניחא דהמעשרות שלהם אף שנתמרח בידם. והוקבע למעשר בלוקח ישראל. מ"מ בכהן ולוי פטורים ולא קנסו בכה"ג. אלא לשטת הר"ש והריב"ם בתו' דהשוכר את הפועלי' [שם] דס"ל איפכא דמירוח דמוכר קובע. והנתמרח ביד לוקח פטור מדתניא [שם בב"מ] זרעך ולא לוקח. קשיא מאי קאמר המעשרות שלהן. הרי לא נתחייב במעשר אפי' בלוקח ישראל. וי"ל דמ"מ הלוקח מדרבנן מיחייב:

אלא דאיכא למידק אכתי כיון דבישראל כה"ג פטור מדאורייתא. וכהן ולוי נמי לא שייך למיקנסינהו בכה"ג אמאי מיבעי להו לאפרושינהו מדקאמר המעשרות שלהם. ולא קתני פטורין מן המעשרות. ש"מ דמיהת אפרושי בעו. ואמאי לא אוקמינהו אדין תורה כיון דבלוקח ישראל נמי אינו אלא מדרבנן:

ודיוקא דסיפא קשיא איפכא. דקתני עד שימרחו הוא דמיפטרי. אבל אם לקחו אחר מירוח המוכר חייבים. דלהר"ש וסיעתו אתי שפיר. דאחר שנתמרח ביד המוכר הוקבע למעשר מן התורה גם ללוקח. משו"ה כהנים ולויים חייבי' להוציאו מתחת ידם נמי מדרבנן משום קנסא. אבל לר"ת מי ניחא דכיון דאפי' לוקח ישראל בכה"ג מפטר. כ"ש כהן ולוי. ואפי' תימא דלר"ת נמי הלוקח הממורח חייב מדרבנן. מ"מ אמאי קנסו בכהן ולוי שיפסידו מעשרותיהם לגמרי:

ותו איכא למידק דמדקתני הכא עד שימרחו לשון רבים. דמשמע דקאי אכהן ולוי דאין פטורין אלא עד שימרחו. אבל לכשימרחו הגורן מיחייבי וסייעתא לר"ת. דכיון דמירוח הלוקח קובע מן התורה. משו"ה אפי' ביד כהן ולוי נתחייב הגורן להפריש ממנו המעשרות מן התורה. וליתנם לאחרים משום קנסא. וא"ת א"ה למאי הילכתא תנן המעשרות שלהן סוף סוף לאו דידהו הוי. י"ל דילמא הכי פירושו דיכולין למכור הגורן

אע"פ שמעשרותיו מעורבין בתוכו. וקמ"ל דלא קנסינהו בהכי להוציא ממנו המעשרות בשבלין. או שלא יוכלו למכור כולו עד שימרח ויוקבע למעשרות ונ"מ לדמי טובת הנאה דמעשרות שבתוכו. דאשמעינן עד שימרחו. הנאת המעשרות שבו שלהן הוא ויכולין למכרו כולו. ומכל מקום אם מרחוהו בידם נתחייבו במעשרותיו כנ"ל אליבא דר"ת. ומלת ימרחו כוותיה דייקא כדכתיבנא. דאי אמוכר קאי כמו שיחוייב לשטת הר"ש. עד שימרח הו"ל למימר כמו באינך דמתני' דמקמי הך בבא דכהן ולוי:

ואולי לפי פירושו של הר"ש מלת שימרחו היא מהנפעל וקרינן $ימרחו ואמעשרות קאי דפטורין מהמעשרות עד שיתמרחו המעשרות ביד המוכר שאז הוקבעו ע"י מירוחו. שאם קנאום לאחר שכבר נמרחו הרי הן כמופרשין המעשרות שבתוכו. ולכן יתחייבו להוציאם ודוק וצ"ע. ולפירושא קמא. מלת שימרחו היא מהקל. המ"ם והרי"ש שניהם שואי"ם כמו וימרחו על השחין דישעיה [ל"ח כ"א]:

פרק ב

משנה א

הנחל. פירש הרע"ב נהר ואפשר עוד לפרשו מלשון נחל איתן דמתרגמינן נחל בייר [דברים כ"א ד'] והיא האדמה שאינה נעבדת כלל. ואע"ג דקתני בתר הכי והבור. בשדה הנזרעת מיירי אלא שהיא בורה עכשיו ולא זו אף זו קתני. א"נ לאשמועינן דאפי' הכי באילנות אינו מפסיק. שוב מצאתי כן בפי' הרא"ש ז"ל והנאני:

משנה לחם

ואלו מפסיקין לפאה שאם הניח פאה משדה על חברתה. לא עלתה לה. וצריך לחזור ולהניח. ומה שהוסיף בזו אינו נותן אלא משום הפקר דהיינו שצריך שיפקירנו אפילו לעשירים. ואם לאו. חייב במעשרות. מה שמוסיף בשביל שדה אחרת ודוק.

משנה לחם

הנחל לפירוש הרע"ב. הוא נהר. **אמנם** יש חילוק בין נהר. ובין נחל. שהוא נהר פוסק בקיץ. כענין שכתוב וייבש הנחל. **אבל** נהר שאינו פוסק. נראה פשוט דאפי' לאילן מפסיק. דודאי לא גרע מגדר. וגדותיו הם גדרות כפולים. משו"ה נקטה מתניתין נחל.

משנה לחם

והבור הא דנקטי הר"ש ורע"ב שאינה זרועה. לישנא דקרא נקטי (ירמיה ב') לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה. שבודאי לא נחרשה ג"כ. וקראה כך. ע"ש התכלית.

משנה ב

אמת המים שאינה יכולה להקצר כא'. פירש הרע"ב שהעומד באמצע אינו יכול לקצור מכאן ומכאן וכך הם דברי הר"ש הראשונים. והתי"ט תמה ע"ז ורצה להגיה בלשון הר"ש ע"פ התוספתא והירושלמי:

ולענ"ד נראה ליישב לשון הר"ש בלי הגהה דפשטא דמתניתין דתנן סתמא אם אינה יכולה להקצר כא'. משמע ליה מעיקרא דבכל ענין צריך שתהא אינה יכולה להקצר ואפי' באמצע לא. מדלא מפליג בהדיא בין נקצרת באמצע או לא כבתוספתא. אלא ודאי מתני' בכל גוונא איירי. ולא אייתי הר"ש התוס' מעיקרא. אלא למשמע מנה דר"י ורבנן פליגי. ושמא נתכוין בזה לירד לפסק הלכה כדברי מי. דלהכי איכפל לפרושי מתחלה דר"י פליג את"ק דשלולית. דלת"ק בכל ענין מפסקת. ולר"י בכל ענין אינה מפסקת. אלא באינה יכולה ליקצר כלל כדמשמע לישנא דמתני' כדכתיבנא. ועל זה כתב כדמשמע בתוספת' ר"ל דפליגי ר"י ות"ק הכין משמע ודאי מהתוס'. ולא דקדק עדיין מן התוספת' איכות מחלקותם. דאכתי הוה נקיט בפשטא דמתני' דידן שהיא מחלוקת רחוקה. ולא אשכח תנא דפליג עליה אלא דשלולית. ולפ"ז לא הוה קיי"ל כר"י דיחידאה הוא. ולבסוף דייק מהתוס' דליכא למימר דת"ק דשלולית פליג אר"י. כיון דחזינן התם דשלולי' ואמת המים תרי מילי נינהו:

והשתא פירש התוספתא לפי משמעה דלא פליגי ת"ק דידן ור"י אלא במחלוקת קרובה. דגם לר"י לא בעינן דאינה יכולה להקצר אף באמצע. אלא באינה יכולה ליקצר מצד א' לשני סגי. אפילו עומד באמצע וקוצר מפסקת. והשתא דאתינן להכי איכא למיפסק הילכתא כוותיה דר"י כיון דלא משכחינן מאן דפלג עליה במתני'. אע"ג דאיכא מחלוקת בברייתא לא משגחינן ביה. דסתם במתני' ומחלוקת בברייתא הילכתא כסתמא דמתני' דרבי לא שנאה ר"ח מנא ליה וגם בפירוש שאינה יכולה תפסינן כדמשמע ממתני' דבכל גוונא בעינן שאינה יכולה ליקצר והילכתא הכין:

ונתקיים בידינו פסקו של הרע"ב ע"פ פירושו של הר"ש דלא תקשי עליה מה שהקשה בתי"ט בפסק זה. אלא שבאמת הרע"ב לא ירד לסוף דעת הר"ש בזה וקסבר דסלקא ליה מתני' בפלוגתא. ואפ"ה פסק כוותיה דר"י. ובהא שפיר קמתמה עליה בתי"ט. אבל הר"ש יצא זכאי בדינו לפום מאי דאמרן:

וכן צ"ל אליבא דבכ"מ [הל' מתנות עניים פ"ג ה"ב] בטעם שנתן לפסק הרמב"ם כר"י משום שהוא מפרש דד"ה היא. ותמה על עצמך שהרי מן התו' למדנו שבוודאי אינם

ד"ה. אלא מאי אית לך למימר כטעמא דילן דמחלוקת בברייתא לא מרע לסתמא דמתני'. היינו דקאמר בכ"מ דד"ה היא:

ועדיין צ"ע פירושו של הר"ש בתוס' דקאמר לת"ק מפסיק אע"פ שעומד בצד א' וקוצר מצד הב'. כי לא הבנתי זה דהא ת"ק נמי נקט אמת המים שאינה יכולה להקצר. וא"כ מהו זה שאינה יכולה ליקצר דת"ק. והכי הול"ל ואמת המים אע"פ שיכולה להקצר מפסקת. כיון דלדידיה בכל אופן מפסקת וזה ודאי צע"ג ואולי יש כאן ט"ס. וכצ"ל הגירסא בתוספ' ואמת המים שיכולה ליקצר כא'. והפלא איך לא העיר בתי"ט ולא חלי ולא מרגיש גברא דמריה סייעיה:

גם פירושו של התי"ט בירו' מגומגם מאד בלשונו וצריך תיקון ע"פ דרכו אף שהיא דרך בכ"מ. מ"מ בתי"ט עיוות עלינו הלשון קצת באמרו וה"פ דס"ד דבני ישיבה דר"י ס"ל בעומד מצד א' ואינו קוצר בצד ב'. ומ"מ אם היה עומד באמצע כו' אינו מפסיק. דכסבור היה בלשון הירו' שאומר אבל אם היה עומד באמצע וקוצר וכו'. שמלת אבל לחלוק בין הנושאים הוא בא. דה"ק ס"ד דבנ"י דר"י ס"ל בעומד מצד א' וכו' דווקא הוא דמפסיק. אבל אם הי' באופן שעומד באמצע וקוצר אינו מפסיק:

ואין זה נכון ולא מסוגיא דתלמודא. ופשוט דהיא היא. ר"ל דאע"ג דאם עומד בצד זה אינו יכול לקצור מצד זה. עדיין אפשר שיוכל לקצור באמצע. וכך צריך לקשור לשון הירו' ע"פ דרכם ז"ל הנז'. דהוו בעו מימר בני הישיבה במה דאמר ר"י במתני' סתמא דאינה יכולה ליקצר היינו בכל גוונא לא תהא נקצרת וכדפרישית לעיל. וימשך מזה שהיו סבורי' בעומד מצד א' ואינו יכול. אבל אם היה עומד באמצע יכול היה. כל זה הוא מאמר א' נקשר. שבאופן זה אינו מפסיק אליבא דר"י כיון דאיכא חדא לגריעותא דבאמצע מיהת נקצר אע"פ שאם עומד בצד א' אינו נקצר בצד הב'. דהוה ס"ל בדר"י דתרתי בעי ולא חדא לגריעותא. ואשכח ברייתא דפליג. ומעתה אין להקשות מן הירו' הזה מאחר שדבריו מבוארים כפי' הר"ש וכמו שקיימנוהו מסברא:

ומ"ש התי"ט שהוא הס"ד בירו'. והי"ל לפרש כמסקנא. לפי דעתי אין זו מסקנת הירו' שאינו אלא כמ"ש למעלה שהיא דעת יחידית בברייתא ואין חוששין לה. וגם הירו' הזה לא בא אלא להודיעך שיש חולק בהבנת דברי ר"י ושכן נמצא בברייתא. דאי איכא תנא דתני לה לא תחוש ליה. וזה סיוע למה שאמרנו בפשיטות דסתמא דמתני' לא משמע הכי ולא דחינן לה מקמי ברייתא דאתיא כיחידאה אליבא דר"י ודוק. ועוד שאין לפסוק הלכה מפי תלמו' הירושלמי במקום שלשונו מפוקפק כמו זה:

משנה לחם

בלח"ש אחר תיבת ליה. נ"ב (כדאמרינן פ"ג דבכורות (כג"ב) קמ"ל דברייתא לאו פלוגתא היא) וגם כו'.

משנה ג

משנה לחם

בלח"ש אחר תיבת היא. נ"ב ועיין תי"ט ספ"ב דתמורה. שכתב בשם הכ"מ כיוצא בזו ממש.

משנה לחם

וכל ההרים אשר במעדר יעדרון שהם נחפרים בידי אדם במעדר. שהוא כעין מרא וחצינא. שבני אדם חופרים בהם את הקרקע. **אע"פ** שאין הבקר יכול לעבור שם בכלי המחרישה. מפני זקיפת ההר. והרי זה נראה מקום פנוי. בין שדות חרושות. אעפ"כ אינו מפסיק. ולא דמי לבור. כמ"ש הרע"ב. אלא שקיצר.

משנה ה

שני מיני חטין עשאן גורן א' נותן פאה א'. מכאן נ"ל סעד להוראת בש"ע בא"ח סי' רכ"ה ומקורו מס"ח שאם בירך שהחיינו על מין גודגניות אדומות. חוזר ומברך על השחורות. ואע"פ שהכל מין א' כהא דתנן בתרומות פ"ב. מ"מ לענין ברכות שהחיינו אינן נחשבין למין א' ויש לנו דוגמתו כאן שראינו שהגורן חולק התבואה למינין אע"פ שהן מין א' אזלינן בתר דעתיה דהיאך. וברכת שהחיינו דכוותה תלויה בדעת האדם הנהנה. שלפעמים מין אדום או שחור חביב עליו יותר כשמתחדש וכמו שאמר ר"י אנא אקרא חדתא נמי מבריכנא. דש"מ דאזלינן בתר דעת האדם. וכיון שחלוקין הן הגודגנית בטעמן ושמן ומראיהן הן חשובות הנאות נפרדות. ומברך על כל א' יא'. דפנים חדשות באו לכאן ודאי לענין ההנאה. ועמ"ש עוד בעזה"י בחידושי לא"ח שם:

משנה ו

שקבלו מן הנביאים הלכה למשה מסיני. אע"ג דנביאים לא קבלו ממשה. שהרי משה מסר ליהושע. ויהושע לזקנים. והם לנביאים. לא חש להזכיר יהושע וזקנים. דהכי אמרינן בגמ' דס"פ כ"ג ונזיר [דף נ"ו ע"ב] ש"מ כל מילתא דמתאמרא בבי תלתא קדמאי ובתראי אמרינן מציעאי לא אמרינן דאילו יהושע וכלב לא קחשיב הכא. וע"ש בפירש"י:

משנה לחם

ר"ש איש המצפה בודד במשנה. ונמצא עוד בגמרא פ"ק דיומא.

משנה לחם

ר"ג צ"ע מי זה ואיזה ר"ג הוא. כי שלשה ר"ג היו בשושילתא דר"ג. ברם סתם ר"ג דמתניתין הוא ר"ג דיבנה (כי ר"ג אבי אביו. קוראו התנא ר"ג הזקן. כמ"ש בפ"ב דחלה) והוא היה קטן בזמן הבית. כי על כן מלך ריב"ז אחר אביו. ר"ש הנהרג. וכאן נאמר לפני ר"ג. מכלל שכבר היה אדם גדול ונשיא. ולשכת הגזית לא היתה אלא עם הבית. גם כבר גלתה סנהדרין מלשכת הגזית וישבה בחנות ארבעים

שנה עד שלא חרב הבית. על כרחנו נאמר שהוא ר"ג הזקן. אולי נשמטה תיבת הזקן. מהסופר המעתיק או מהמדפיס.

משנה ז

משנה לחם

נותן פאה לכל כיון שתחלתה וסופה בחיוב. אע"פ שבנתיים פטורה היתה. חזרה לחיובה. **אבל** קצרה גזבר. ודאי פטורה בכל גונא. ה"ה הפודה מיד לסטים וקצר. שחזרה ונתחייבה ביד הפודה.

פרק ג

משנה א

פאה מכל א' ו**א'** ראוי לידע שכל מה שאמרו בפרקין דהכא ליתן פאה מכל א' וא' או מא' על הכל. אין הפרש בכמות הפאה שהרי לעולם השיעור א' ואין בין שיעור א' מס' מכל א'. וא' לשיעור א' מס' מא' על הכל. ולא כלום. אלא לענין שאין מפרישין משדה על חברתה. כדפירש הרע"ב בריש פ"ב דלעיל והוא מן התורה שלא עלתה לו פאה ממקום א' על חברו כשהשדה מופסקת וצריך להפריש דווקא מן השדה עצמה מנה ובה. ומה שמוסיף כאן על מה שחייב במקום אחר. על מנת שתעלה לו לפי חשבון הצריך לו למקום אחר. אותו התוספת אין לו דין פאה לפטור מן המעשרות. כיון שבטעות היתה כנלע"ד ודוק:

ושמא איכא תו נפקותא במילתיה דכי אמרו פאה מכל א' וא' ונתן במקום א' פאה גדולה. שאם היה יכול להפריש מא' על הכל היתה מספקת בשיעורה ועולה לכל השדה. עכשיו מה שנתן נתן ויש לו דין פאה שהרי אין לה שיעור. ויכול להוסיף כרצונו כמו שנתבאר בריש מכילתין. והנשאר מהשדה שחייב בפאה לעצמו. אפילו לא הפריש ממנו במחובר נותן כשיעור המגיע ממנו בתלוש. ויש לו דין פאה ופטור מן המעשרות. משא"כ כשאמרו מא' על הכל והרבה מתחלה בשיעורה עד חשבון א' מס' המגיע לכל השדה. שאע"פ שבמחובר יכול להוסיף עוד ויש לו דין פאה למה שיוסיף במחובר כדתנן פ"ק [מ"ג] אם שייר קלח א' סומך לו משום פאה. אבל אם כבר תלש כל השדה שוב אינו יכול להוסיף בתלוש. אחר שכבר נפטר כולו במה שהניח בתחלת השדה. ששוב אין לתוספת בתלוש דין פאה. שאם היה מפריש מכל א' וא' מפריש עליו בתלוש שחייב בפני עצמו ולא נפטר בשיעור המרוב' שהניח בתחלה וכדאמרן וגם זה ברור:

ואולי יש ליישב בזה מה שדקדק בתי"ט במשנתינו. דתנן ומודים ב"ש שאם היו ראשי שורות מעורבין וכו'. ואע"ג דאין נ"מ בהודאתם דהא לית הילכתא כוותייהו. אפשר

דאצטריך לאשמועינן מילתא אליבא דב"ה. דסד"א מאי דקתני ברישא ובה"א מא' על הכל. לא באו לומר אלא שרשאי ויכול להניח מא' על הכל לכשירצה. ולעולם לא פליגי אב"ש בהא דכי מפריש מכל א' וא' נמי ש"ד. דלכאורה הכא נמי מסתברא דאפי' תימא כל המלבנות חשובין שדה א'. הא תנן לעיל נותנין פאה מתחלת השדה ומאמצעה:

משו"ה איכפל למתני ומודי' ב"ש למימרא דכה"ג דראשי שורות מעורבין אפי' לב"ש מא' על הכל דווקא. ואין הדבר נתון לרצונו. וטעמא כדאמרן דהיכ' דאמרו מא' על הכל אינו יכול להוסיף עוד בתלוש אם כבר הניח בתחלה כשיעור. ואי אמרת מצי נמי לאנוחי מכל א' וא' נפיק מנה חורבא. דאתי למימר כל א' חייב בפ"ע. ואתי לאפקועי ממעשר. דשמעינן ממשנה יתירא דקפידא איכא במילתא ודווקא קאמר ב"ש מא' על הכל. ומדב"ש נשמע לב"ה דברישא נמי מא' על הכל דווקא ולא באופן אחר מטעמא דפרישית וקרוב הדבר להשמע:

משנה ב

משנה לחם

בשנים או בשלשה מקומות מ"ש התי"ט ואורחא דמלתא כו'. **איברא** הוא לשון בני אדם. מיהו בלשון חכמים דייקינן בכל דוכתא. השתא תרי תלתא מיבעיא. ושינויא דכדאמרי אינשי. דוחקא הוא. וזימנין סגיאין משנינן לה שפיר. עמ"ש בס"ד מ"ו פ"ג דסוכה. **ואולי** במה שכתבתי שם. י"ל גם כאן. שהכל לפי השדה. שאם היו שלשה בשדה קטן נראה כאחת. נותן מאחד על הכל. לא אמרו אלא שנים בקטן ושלשה בגדול. **וצ"ע** איזה שיעור בשדה נקרא גדול. אם בית כור או בת תשעה קבין. או מלא מענה מאה אמה. ואידך קטן.

משנה ה

המוכר קלחי אילן. כתב הרע"ב שרשים ולא מכר לו הקרקע והוא לשון הר"ש ז"ל. וצריך לביאור דר"ל שלא מכר לו קרקע כראוי לצורך האילן דהיינו מלא האורה וסלו. והיינו נמי דמסיים בה הרא"ש שאין לו בקרקע אפילו כדי יניקת האילן שהיא י"ו אמה וה"ה למלא האורה דלית ליה. כיון שלא מכר לו. דהקונה אילן א' אין לו קרקע אליבא דכ"ע. אבל בודאי יש לו קרקע כנגד האילן. שאותו גוף הקרקע שכנגד השרשי' צריך שיהא קנוי לו ולא סגי בלא"ה. דאל"כ לא מיחייב בפא' כבסמוך מ"ו ודוק. וכן משמע שם בפי' הר"ש וזהו דבר שאין בו ספק דאל"ה לא קרינן ביה שדך:

והא דאיכפל הר"ש לפרושי בה"ג. היינו כדי לאוקמי מתניתין בכל גוונא דאפי' ברצופין נותן פאה מכל א' מאחר שאין כאן קרקע שתצרפם. שאין הקרקע שביניהם שלו והרי הם מופרשים ומופסקים. משא"כ אי הוי מיירי במכר לו קרקע סביבם כשיעור אינו נותן

אלא פאה א' לכל הקלחים הסמוכים אלו לאלו ומובלעים בשיעור השייך להם שכיון שהקרקע שביניהם שלו. הקרקע מצרפתם ודוק:

ולשון הרמב"ם בספ"ג [הלכה י"ח] דמ"ע המוכר מקומות משדהו. מבואר ג"כ שמוכר גוף הקרקע וק"ל. אלא שצ"ע למה הפליג הענין שכתב המוכר וכו' לאנשים הרבה. דסתמא דמתני' משמע אפי' לאדם א'. ולפי דרכו ז"ל אין צריך לדחוק כפירוש הר"ש הנז' דבאין לו קרקע מיירי. דלדידיה איכא לאוקמי אפי' בדאית ליה קרקע. אפ"ה כל קלח עם קרקעו רשות בפ"ע הוא. ואולי לפי שפי' הר"ש נראה דחוק זהו שהצריכו לומר כן. אבל לשון קלחי אילן דייק קצת כהר"ש. ועמ"ש בס"ד פ"ו דדמאי מ"ד:

משנה ו

העושה סאתים.כתב תי"ט לפירש"י מוכח דסאתים דחצר המשכן היינו לפי הצמיחה ומה שתוציא הארץ הוא. וא"כ בית רובע דת"ק שמשערין על פי שיעור חצר המשכן. נמי לפי הצמיחה ומה שתוציא הארץ וכו' וקשי' לפי' זה לישנא דהעושה דהא ת"ק נמי בהעושה מיירי עכ"ל ולא אשכח פירוקא:

ולא ידענא מאי קשיא ליה דמנא ליה דר"א נמי בעושה מיירי. ולדידי פשיטא דלאו בעושה מיירי אלא בשיעור בית רובע על פי חשבון חצר המשכן כמו שהזכיר הרע"ב והוא מהתוספתא. שהוא עשר אמות ומחצה בקירוב ושיעו' זה ודאי אינו עושה בית רובע בימי התנאים ששנו משנה זאת. לפי ערך שהדורות מתמעטין כנלמד מגמרא דהמקבל [דף ק"ה ע"ב] וכמבואר בתי"ט שלמד משם מעצמו דבימי חכמי המשנה הות ארעא שמינא טפי. כ"ש שאף אנו נאמר שמימות משה ועד כאן שנתמעטו הדורות ביותר והארץ מתקלקלת כל יום יותר בהוצאת פירותיה בלי ספק אפילו קודם החורבן ואצ"ל אחר החורבן (כדאי' שילהי כתובות [דף קי"א - קיב] ובמשנה דפ' עגלה ערופה) דבימי משה הות ארעא שמינא והיה שיעור י' אמות הנז' מוציא רובע. ולא בדורות האחרונים שבב"ש. וכ"ש אחר שחרב הבית דתנאי דהכא בתר חורבנו הוו קיימי. וכמו ששנינו בבתר' דסוטה [שם במשנה דפרק ע"ע] משמיה דר' יהושע גופיה דמיום שחרב ב"ה ניטל טעם ושומן הפירות וק"ל:

וא"כ ר"א משער באמות כנז' מילתא פסיקתא בין שמשך קרקע כזה מוציא עתה כמו כן רובע. או לא. ור"י בעי קרקע העושה סאתים דווקא העושה עתה כפי הזמן וכפי דורו דיבר. ולפ"ז לפעמים צריך יותר ממאה על חמשים כחצר המשכן. שהוא לא שיער כמות הקרקע באמות לכל זמן בשוה. אלא מדת קרקע לפי מה שעושה עכשיו סאתים. אם כחצר המשכן והן חסר הן יתר והרי זה ברור:

ואפשר עוד דלר"י אפילו בקרקע המוציאה סאתים בשנים כתקנן. אם היתה שנת שדפון וירקון שפחתה ולא עשתה סאתים נמי פטור. דדווקא בתר עשייתה עתה בשעת חובתה אזיל. ולישנא דעושה כההיא דפ"ט [מ"ה] דמציעא המקבל שדה מחברו ולא עשתה. שאין פירושו שלא צמחה כלל דהא בתר הכי קתני אם יש בה כדי להעמיד כרי. אלא לא עשתה כלימודה וכשיעור הראוי לה. אף כאן העושה סאתים ר"ל שעשתה כתיקנה. לאפוקי אם לא עשתה אע"פ שדרכה להוציא סאתים בשאר שנים. וכן נראה דזיל בתר טעמיה דר"י דגמר לה מעומר שיש בו סאתים דקרוי שדך בכה"ג ואי לא לא. והתם דווקא סאתים קצורים דאיתנהו בעין בעינן ולא איכפת לן בשעור הקרקע ודוק:

קרקע כל שהו. הביא בתי"ט ירו' הגע עצמך שהיא שבולת א' עד שלא קצר אין כאן חיוב. וכתב ע"ז ומ"ש ברפ"ק ביקש לעשות כל שדהו פאה עושה. כתבו התוס' [נדרים דף ו' ע"ב] דלאו דווקא עכ"ל:

ולא ראיתי בתוס' כלשון הזה ואין צורך אלא ודאי דווקא הוא. ודתניא בתוספתא העושה כל שדהו פאה אינה פאה נמי בדווקא הוא. ולא קשיא הא דהתוספתא מיירי בלא התחיל לקצור עדיין. והירו' דידיה מיירי בשהתחיל לקצור ואפי' שבולת א'. כל השדה כולו העומד עדיין יכול לעשותו פאה ולאפוקי מתרומה דלאחר מירוח שנתחייב הכרי. אעפ"כ אינו יכול לעשות כל גרנו תרומה הכי משני בירו' גופיה. ומייתו ליה התו' בנדרים [שם] ובראשית הגז [דף קל"ז ע"ב ד"ה אלא]:

ובלא"ה נמי לק"מ דאפי' תימא יכול לעשות כל שדהו פאה אף קודם שהתחיל לקצור. רשות הוא ולא חובה. והכא במתני' קרקע כ"ש חייב בפאה תנן. ולהכי שפיר דייק בירו' הגע עצמך שאין כאן אלא שבולת א'. איך יתכן לומר שחייב וק"ל:

כתב עוד בתי"ט וא"כ חזר הדין לכלל הלכה כר"ע מחברו. וריב"ב דקדים ליה מ"מ לאו רבו הוה עכ"ל. ולא ידעתי מאין לו זה דריב"ב קדים לר"ע ומצינו בפ"ט [מ"ג] דנגעים שדן לפני ר"א רבו של ר"ע. ובעדיות [פ"ח] שנויים בני בתירה עם ר"ע ור"י רבו ובירושלמי דפד"מ [בסופו] איתא שר"א ור"י התפללו על אדם א' וזכה למוקמה לר"י ב"ב:

הן אמת דמעובדא דפ"ו דפסחים [דף ס"ו ע"א] במעשה שחל להיות ערב פסח בשבת שנתעלמה הלכה מבני בתירה. משמע שהיו נשיאים לפני הלל. אבל נראה שאחרים הם בני בתירה שלשם ואינם אותם הנקובים בשמם במשניות הנז'. (אעפ"י שבביאור שביארתי אותו מאמר בדרך דרוש תפסתי קצת לעיקר שר"י ב"ב מנייהו דהנהו בני בתירה הוה. לא לקושטא דמילתא אלא לחדודי אמינא לה התם. ועוד א"צ כ"כ לומר דריב"ב הוה חד מנייהו דווקא. שאפי' אם נאמר שהיה מבניהם או מבני בניהם. הדרשה

תדרש יפה. דלא נקטינן ליה אלא לגלויי מילתא. דר"ל שאף הן היו דרים בח"ל מטעם שזכרתי שם. והלך ריב"ב בשטת אבותיו ומנהגם היה בידו יע"ש בחלק הדרושים) דהא אשכחן בכמה דוכתי שמקומו היה בנציבין שהיא ח"ל במדינת אשור כדאי' בתוספ' רפ"ק דפסחים [דף ג' ע"ב ד"ה מאליה], ובקדושין [דף י' ע"ב] שלח יוחנן בן בג בג לריב"ב לנציבין, בסנהדרין [דף ל"ב ע"ב] אחר ריב"ב לנציבין. ואיך יתכן שנשיא ישראל יעמוד בח"ל בפני הבית והלא אין מקומו אלא בבית הועד ומקום ב"ד הגדול כירושלים ואחריה יבנה ומיבנה לאושא וכו' המקומות שגלתה סנהדרין לשם [יעוי' ר"ה דף ל"א]:

וא"ל שמאותו מעשה דהלל ואילך הלך לו ריב"ב מפני הבושה. ח"ו לומר כן שהרי ענווים גדולים היו ב"ב ומעצמם מינוהו להלל נשיא עליהם. ועוד מה לו לצאת לח"ל הי"ל לשנות מקומו ולעמוד בארץ. גם אין לומר שלאחר חורבן יצא לו ריב"ב לבבל. שהרי משמע שהיה גם בזמן הבית בנציבין כדמוכח מרפ"ק דפסחים [דף ג' ע"ב] בעובדא דההוא ארמאה דהוה סליק ואכיל פסחים:

ועוד אם ת"ל שאותם ב"ב הם הם ריב"ב ואחיו השנויים בעדיות. קשיא אמאי קרי להו התם בני בתירה ולא בשמייהו כי הכא דליכא לשנויי בהא כדשנינן בגמ' דפ"ק דתענית [דף ג' ע"א] דמקמי דלסמכוה קרי ליה בן בתירה. דהא באותו מעשה כבר היו נשיאים ולא יתכן זה. אלא נראה דשם המשפחה הוא. וגם ממה שלמד ריב"ב לפני ר"א תלמיד תלמידו של הלל כנז'. מכל זה מוכח בבירור שאחרים הם ב"ב דהלל. או אלו התנאים מבני בניהם. ודאתאן עלה שדבר קרוב הוא שריב"ב דמשנתינו חבר הוא לר"ע. וע"כ לא פסק הרמב"ם כמותו. במקום ר"ע:

ובביכורים דכתיב בהו אדמתך. כתב תי"ט במהדורא ותימה ליתני וודוי מעשר והוציא זה מהירושלמי. איברא דלא ידענא מאי קושיא דהיכי מצי למיתני קרקע כ"ש חייב בודוי מעשר. דהוה משמע אפילו הגר והעבד שקנו קרקע. דומיא דאינך דבמתני' דליכא לפלוגי בהו. שכל קרקע בין שהיא של ישראל או של גרים חייבת ושייכא בכל הדברים האמורים כאן:

והא ודאי ליתא בודוי מעשר כדתנן בהדיא בבתרא דמעשר שני [משנה י"ד] מכאן אמרו ישראל ממזרין מתודין ולא גרים וכו'. ובשלמא פאה וביכורים שפיר מיתני ליה לתנא דידן דקרקע כ"ש חייבת בהן שאפי' היתה של גרים אין הקרקע פטורה דהגר מביא אלא שאינו קורא:

ולדעתי זהו שאמרו בירו' בשם ר' יוחנן שמועת כן מי שאין לו קרקע פטור מן הודוי דכתיב מן האדמה וגו'. פירושו שבא להשיב למה לא שנינו במשנתינו ודוי מעשר. ותירץ

בשם ר"י שאם כך היה שונה היית שומע כן. שאם אין לו קרקע אינו חייב בודוי והא ליתא דמדכתיב לנו אפילו אין לו קרקע במשמע. וזה מסכים לדעת רש"י ז"ל [קידושין דף כ"ו ע"א]:

אי נמי הכי פירושו שמפני כך לא נשנה במשנתי' ודוי מעשר שלא יסתור אותה שמועה שאמרו שמי שאין לו קרקע פטור מן הודוי והיינו הא דתנינן במס' מ"ש [פ"ה מי"ד] שמי שאין לו חלק בארץ אינו יכול להתוודות. דהיינו נמי ממש כמו שאמרתי דמשו"ה לא הוה אפשר למתני ודוי מעשר שלא תאמר קרקע כל שהיא אפילו של מי שאין לו חלק בארץ חייבת בודוי מפני כך לא היה אפשר לשנותו והרי זה ממש כדברינו. ומסייעא ליה לרש"י ז"ל. שלא כמו שהבינו מן הירו' הזה שסותר דעת רש"י:

אלא הירו' נמי מודה דלא בעינן קרקע גבי וודוי. ולא בא להוציא אלא מי שאין לו חלק בארץ. אבל כל מי שנטל חלק בארץ אע"פ שאין לו עכשיו שמכר או שמכרו אבותיו הרי אני קורא בו האדמה אשר נתת לי והרי זה יש לו קרקע שהגוף עדיין שלו וחוזר אליו ביובל אע"פ שהלוקח אוכל פירות:

והרי זה פירוש מרווח יותר בהירושלמי. דלהבנת התי"ט לא קמשני מידי וסליק בקושיא דלפי דברי ר"י הו"ל למתנייה נמי במתני'. (אלא שי"ל בדוחק דתני ושייר. ול"ק מאי שייר דהאי שייר דשייר נמי ראיון כדאי' בירו'. אלא שאין צורך ועיין מה שאכתוב בסמוך מזה בס"ד) גם דעת רש"י נכונה בטעמה כמו שאמרנו וסתמי דסוף מ"ש נמי מסייעי ליה מדלא מפליג התם בין יש לו קרקע לאין לו לענין ודוי כמו ששנינו לענין ביכורים. וע"כ נ"ל דברי רש"י ברורים. שאף הירו' אינו סותר אותו ואע"פ שהתו' [קדושין דף כ"ו ע"א] ד"ה ובוידוי [וע"ע תו' ב"ב דף כ"ז ע"א ד"ה ובוידוי] הקשו ממנו על רש"י. ועוד פשיטא שאין קושיא מהירו' הזה שהוא לשון מגומגם הרבה ונראה שיש בו נוסחאו' שונות עי' בפי' הר"ש וק"ל:

גם מהרש"א בחדושיו בקדושין העיר על דברי התו' הללו וכתב שדבריהם תמוהים ושלא נמצא כן בירו'. הרי שלא הבין בו כמו שהבין התי"ט. שא"כ אם פשפש למה לא מצא ובלי ספק שהנוסח שראה התי"ט לא נעלמה גם ממהרש"א שהיה בדורו ולא יבצר ממנו להשיג הנוסחאות הנמצאות בימיו. ואני בעניי כעת אין לי ס' הירו' לעיין בו. אבל נראה מדברי מהרש"א שכדברי כן הוא אלא שקיצר במובן ולא פירש לשון הירושלמי.

אכן במה שבתי"ט ובעל חדושי הלכות שניהם לדבר אחד נתכוונו לדחות בשתי ידים דברי התו' בסוף הדבור שכתבו שם וז"ל וגם משמע שאם אין לו קרקע מתודה כמו פירות לקוחין עכ"ד. שזה הלשון היה תמוה בעיניהם שסותרים דברי עצמם שכתבו מתחלה.

דמהירו' משמע דלא כרש"י מדפריך אמאי ל"ג ודוי ומוכח דמי שאין לו קרקע פטור מן הודוי שלא כדברי רש"י והיאך כתבו אח"כ שמשמע אם אין לו קרקע מתודה שזהו כדעת רש"י:

אומר אני שזה דבר שלא יתכן וא"א להשמע על א' מקטני ארץ כ"ש על גדולי עולם כבעלי התוס' שיסתרו דבריהם תוך כדי דיבור. ובכל כיוצא בזה ודאי חובה עלינו להטריח עצמנו ליישב דבריהם ונ"ל דהכי קאמרי ומסקנא דקושיא הוא דמעיקרא מייתו מהירושלמי דמשמע דלא כרש"י דאע"ג דל"ג ליה. מ"מ לאו מטעמיה. דטעמו של רש"י דל"ג ליה הוא משום דס"ל אף מי שאין לו קרקע חייב בודוי. והירו' לדעתם סובר שפוטר מן הודוי. ומטעם אחר צ"ל דל"ג ליה.

והדר קאמרי דאפילו לא היה משמע כן מהירו'. מ"מ א"א לומר כדעת רש"י שלדעתו משמע ג"כ שמי שאין לו קרקע מתודה ואפי' על פירות לקוחין. וזה אי אפשר אפילו בלא טעמו של הירו' דמפיק מקרא דבעינן קרקע מדכתיב האדמ' אשר נתת. דבלא"ה נמי הלוקח אינו יכול להתוודו' דהא לוקח לא מיחייב במעשר מדאורייתא כדאי' בהפועלים [דף פ"ח ע"ב] זרעך ולא לוקח. וכיון שאין חיובו אלא מדרבנן. היאך יוכל להתוודות והיא תשובה על דברי רש"י:

והיינו מאי דמסיימי התו' וגם משמע ר"ל מדברי רש"י ג"כ כנז'. וזהו דבר שא"א. ודבר ברור הוא לענ"ד שאין הלוקח יכול להתוודו' על פירות אלו ר"ל הלקוחין בלבד. דאע"ג דקיימתי דברי רש"י דלא בעינן קרקע לגבי ודוי. היינו היכא דהפירות היו שלו וגדלו בשדהו ועתה בשעת ודוי אין לו שמכרה. או היכא דנתמרחו בידו דחייב מן התורה. אלא דבפלוגתא לא קאמינא. עכ"פ השגת התו' על רש"י במאי דלא מפליג כלל וס"ל דבכל גוונא מתוודה. וזה אינו בודאי ודוק היטב:

ועדיין צריכין אנו למודעי שזה שאמרנו למעלה דקרקע דגר ועבד אינו חייב בוידוי מעשר. היינו אליבא דמ"ד בביכורים שהגר אינו קורא. ואתיא סתמא דמתני' דמ"ש כפשטה. דבכל גוונא מיירי דאין הגרים מתוודין. אמנם למ"ד דקורא נמי דמצי למימר לאבותינו כדאיתא בירושלמי ופסקה הר"מ ז"ל [הל' בכורים פ"ד ה"ג]. צ"ל דהא דגרים אינן מתוודין. מיירי בדלית להו קרקע וכסתמא דמילתא דודאי לית להו. משו"ה אינן יכולין להתוודות מאחר שלא היה להן קרקע ולא קיימו מצות מעשרות. לאפוקי ישראל דמתוודה אע"פ שאין לו עכשיו. מאחר שיש לו חלק בארץ וכנז' וכמ"ש בס"ד ריש מס' ביכורים אליבא דרמב"ם. ולפ"ז צריך לפרש הירו' הנ"ל ששאל במשנתנו למה לא שנינו

ודוי מעשר. ומתרץ כפירוש ראשון שכתבתי לעיל דלא מצי למתנייה משום דקיי"ל אף מי שאין לו קרקע חייב והיינו ישראל דווקא והבן:

עוד דקדקו בתלמודא דבני מערבא אמאי לא תני ראיון. ומייתי בשם ר"י בהאי לישנ' דמי שאין לו קרקע פטור מן הראייה. והכי איתא בבבלי פ"ק דפסחים [דף ח' ע"ב] ושם הארכתי בעזה"י בחי' שהיא הלכה עמומה מאד וצריך חקירת חכם ביותר להעמידה. ולפי מה שפירשתי לעיל בודוי. גם כאן כך תפרש. דמשו"ה לא תני ראיון דהו"א בקרקע תליא מילתא וכל שיש לו קרקע כל שהיא חייב בראיה ואפי' גר או עבד. ובאמת אמר ר"י דמי שאין לו קרקע. ר"ל שאין לו קנין עצמי בגוף הקרקע. דהיינו גר ועבד אותן שלא נטלו חלק בארץ כדפרישית לעיל. שאף שיש להם קרקע אין הגוף קנוי להם ואין אני קורא בהם ארצך. פטורין הן מן הראיון. משו"ה שביק דיה תנא דידן ועיין עוד בחידושי:

ואף לפום מה דכתיבנא התם דהנראה יותר לומר דכל שיש לו קרקע אפילו בח"ל סגי גבי ראייה למיחייביה. דמיקיים ביה קרא דלא יחמוד איש את ארצך דשפיר קרינן ארצך עיין שם מילתא בטעמא. מ"מ לא תנייה הכא אף על גב דבכה"ג מצי לאשכוחי אפילו בגר ועבד. דכיון דליתיה מילתא פסיקתא דאכתי צריך למיפלג בה בין קרקע שבא"י לח"ל. שלא כל מי שיש לו קרקע בא"י חייב דגר ועבד אין להם קנין בא"י. ואע"ג דקרקע דתנן הכא לענין קנין נכסים ופרוזבול. נמי לא מיירי בא"י דווקא. מ"מ ליכא לפלוגי בהו בין א"י לח"ל שהכל שוה לענינים הללו. ובאמת לפ"ד התוספ' בפח"ה בפי' ד' אמות קרקע שכל אדם מקנה על ידן. י"ל דהני נמי בקרקע שבא"י מיירי חוץ מפרוזבול ודוק:

משנה לחם

קרקע כל שהו עמ"ש המפרשים בשם הירו'. **ולי** נראה על פ"ד בבלי שלנו א"צ לדוחק עצום כזה. אלא כל שהו דהכא. אית ליה שיעורא זוטא מיהא. והיינו טפח על טפח. ותלמוד ערוך הוא בידינו פ"ק דקדושין (כז"ב) דוק ותשכח כל שהו דכוותיה.

משנה לחם

בלח"ש אמנם גם הרמ"ז ז"ל לא הזכיר בחבורו שצ"ל קרקע בודוי. משמע פשיטא ליה דמתודה אף על פירות לקוחין. דלא כהירושלמי. **ועכשיו** נזדמן לידי ספר מגיד מישרים ובא לידי כעין מציאה בהסח הדעת. שמזכיר בפרשת ויקהל מהדורא בתרא בלשון זה. עוד אמר (ר"ל המגיד שלו) בפ"ק דקדושין של ובודוי מוטעה. וצריך להיות וגם מי שאין לו קרקע אינו צריך להתוודות. **כנראה** שמגיה כך בלשון תו' דקידושין הנ"ל. ואם קבלה נקבל. אבל אינו מתקבל בכוונת התוספות. ומאי וגם. אף לא אדע מה הלשון אומרת א"צ להתודות. דמשמע שאם רצה. רשאי. וזה אינו. כי אם הוא פטור מודוי. מחמת הטעם דלא קיים קרא כדכתיב. א"ה אפילו בעי. מחינן בידיה. משום דובר שקרים לא יכון. **ויש** לידע

כי נזדקר טעות בלשון הירושלמי. כי אין בכתוב מן האדמה. והוא ט"ס שלא הבין. לכן חידש נוסח במקרא. אשר לא היה ולא נברא. ותי"ט העתיקו בשבוש. זה שתי פעמים.

משנה לחם

לקצור ולשנות קצירה אחת לו. ואחת לעני לפאה. דכה"ג ישנו בבל תכלה. ובבציר מהכי לא משכחת לה. כך נ"ל.

משנה ז

מתנתו מתנה. יש גורסין **מתנתו**. התי"ו והנ"ן קמוצי"ם. וזה שלא כמשפט משקל זה. ודרך השלמים הוא כך כמו **בקשתו** מן בקשה. ואמנם בחסרי הפ"א שבזה המשקל מצאנו מן מפל' **מפלתו** הפ"א פתו"ח והלמ"ד למ"ד הפעל בשוא ודג"ש אחריו. וכן **מצבתו** מן מצבה. ואולי כינויי מפלתו מצבתו הם ממשקל מפלת האריה מצבת בם שבאו בשש נקודות. ויהיו שוים בסמוך ובמוכרת. וא"כ אפשר שנטיית מתנה בכינוי שוה למשקל בקשה:

משנה לחם

הכותב לאו דווקא. **אלא** תני האומר. דדברי ש"מ ככתובין וכמסורין דמו. **והיינו** דקמ"ל באגב. לומר שבכל אופן. הרי הוא ככותב. **גם** יתכן ע"ש התכלית. שסתם צואה לכתיבה עומדת. כ"ש בזו. שדינה מיד ככתיבה. וערפ"ט דכתובות. ולשון קצר הוא. הוא. ר"ל המצוה מה שיעשה בנכסיו.

משנה ח

משנה לחם

בלשון הרע"ב לדידיה נמי שייר. **ר"ל** עבד שקנה נכסים. עבד למי. ונכסים למי.

משנה לחם

בלשון תי"ט. דכל שהוא. צ"ל דכל שכן.

משנה לחם

שם הכי. צ"ל והכי.

פרק ד

משנה א

מוריד ומחלק לעניים. מוריד מפני הסכנה ומחלק ביניהם ולא יבוזו הם אע"פ שכהלכה הוא שיבוזו כדדרשינן מקרא. בירו' פירשו דבר זה שחששו לתקנת העניי' מאחר שהצריכוהו לב"ה להוריד להם. יש לחוש שמא יראה בעל הבית קרובו עני וישליך לפניו:

ולכאורה דברי הירו' סותרין זא"ז. עיין לשונו בפי' הר"ש דמשמע דגם בתמרה במכבדות יש להניח לפניהם ויבוזו העניי' ולא יחלק לפניהם. דכיון שאינן בראשו של דקל ואין בהם סכנה חזרה מצותן להלכה ששומעין לבוז. והא אנן מוריד ומחלק תנן. ותו משמע התם דגם בכילה שדהו שחזרה פאה לעומרים. ב"ה מחלק בידו אפילו בתבואה:

אבל מבואר הוא במעט שאין כאן סתירה. דהא דקאמר במכבדות שמצותן לבוז איירי במפריש הפאה בתלוש במונח לפניהם שאין כאן סכנה. ולא מקום החששה שב"ה ישליך לפני אוהבו מאחר שהמכבדות מזומנים לפניו. ונראה לעין כשמשליך לפני הא' בכוונה. וכן לא יעשה בודאי. ובמתני' דקתני בדלית ובדקל מוריד ומחל'. בעניים עומדים והוא מפריש הפאה במחובר בפניהם. שאם תאמר מוריד ומשליך לפניהם יש לחוש כנז'. לכן הצריכוהו לחלק ג"כ:

ובתבואה הוי איפכא. שכשמפריש בקמה בפני העניים מצותן לבוז. ואם כילה השדה ומפריש מן העומרים שבביתו בבוא העניים. שבזה האופן מצאה החששה הנז' מקום גם בתבואה שבהוציאו הפאה ממקום המוצנע ומשליך לפניהם. יוכל לכוין שיפול לפני אוהבו קרובו. ע"כ באופן זה מצותו לחלק אפי' בתבואה:

או אם התנו ביניהם אפי' כן אין שומעין הכי איתא בירושלמי. ור"ל שאם התנו אפי' כן שגם בתבואה יחלקו ביניהם אין שומעין לו לזה שאמר לבוז אע"פ שאומר כהלכה. והתנאי קיים. ופירש הר"ש דהך תנאי שמתנין ב"ד על העניים הוא:

ואני אומר שאין צורך שגם העניים עצמן יכולים להתנות כן ביניהם ואין אחר תנאי כלום. והוצרך להשמיענו שאם מתחילה התנו ביניהם שוב אין א' מהם יכול לחזור בו ולא הוי מתנה על מה שכתוב בתורה. שכל תנאי שבממון קיים. ואע"פ שהוא דבר שלא בא עדיין לרשותו משתעבד. וכמו שבני העיר מסיעין על קיצותן:

וכללא דמתני' אין בין תבואה וקטנית לדלית ודקל. אלא שבכל מקום שמפריש הפאה (בין בתבואה בין באילן במחובר או בתלוש) בפני העניים והיא מזומנת לפניהם עד שאין ב"ה צריך לטרוח אחריה. אלא הוא קורא לה שם ומראה להם מקומה שומעין לבוז. וכל מקום שהב"ה צריך להורידה מן האילן או להביאה מתוך הבית ומן האוצר שומעין לחלק. וכן אם תנאי היו דבריהם שרשאין ויכולין להתחייב בכך ואינן יכולין לחזור בהן. ולאחד המעכב שומעין: **בדלית**. הדל"ת בקמ"ץ.

משנה לחם

בלח"ש סוף הדבור. נ"ב **איברא** איכא למידק אטעמא דירו'. שנ"ל לפניהם שמא יראה בע"ה קרובו עני כו'. וכי נמי עביד הכי. מה אכפת לן. והתנן לקמן מי שלקט כו'. ואמר הרי זה לאיש פ' עני. דפע"ג

דליתיה. אמר ר"א זכה לו בתרי מגו. ולרבנן מיהת בחד מגו מודו דזכה. ועד כאן לא פליגי אלא משום דאכתי לא מטי לידיה. ומשום דאין מחמיצין המצוה. נגעו בה רבנן. בדאכתי לא זכה. הא מיהא משום דדעתו קרובה אצלו. לית לן בה. והכא דאיתיה גביה. כי משכח קמיה. מאי הוי. וכי הוי קרובו. איכא נמי משום ומבשרך אל תתעלם. בודאי הוא קודם לשאר כל אדם. **וי"ל** כיון דקיימי עניים הכא. אתו לאנצויי. משום הכי עבדו רבנן תקנתא לעניים ולבע"ה נמי. ועמ"ש במ"ט דפרקין. ובשלהי מכילתין.

משנה ג

השאר. האל"ף קמוצ"ה:

אותו הימנה. ה"ג אותו בוי"ו כינוי הזכר. דקאי אנפל עליה. ואפי' אי קאי אטלית נמי שייך ביה לשון זכר. אע"ג דמצינו ריש שנים אוחזין ובשאר מקומות טלית לשון נקבה. נמצא ג"כ בלשון זכר לפעמים וככללו של הראב"ע שכל דבר שאין בו רוח חיים זכרהו ונקבהו. והימנה לשון נקבה מוסב על הפאה. וכ"ה הגי' בגמ' דב"מ [דף י' ע"א] ועמ"ש לקמן בעזה"י פ"ה מ"ד:

משנה ד

משנה לחם

במגלות נקט לשון רבים. שאפילו מביאין כל אחד מהעניים מגל בידו. אין מניחין אותן לקצרה.

משנה לחם

עוקרין באילנות.

משנה ה

משנה לחם

בשחר מפני המניקות שבניהן ישנים בשחר **למ"ד** אליבא דר"א (ריש ברכות) ריש משמרה אחרונה קחשיב. ניחא. **איברא** למ"ד התם כולהו סוף משמרות קחשיב. צ"ל בשחר דהכא. לאו בעמוד השחר מיירי. אלא אחר שהאיר היום ממש.

משנה ו

בשעת העמור. השי"ן בקמ"ץ לקיום הנח. כמו מן קמה קמת. כאשר ביררתי וביארתי יפה בהגהות התפלה בס"ד. וכן מצאתי הניקוד במשניות הנדפס באמשטרדם ע"י חכם מנשה בן ישראל והנייא לי:

עמרים. העי"ן בח"ק.

משנה ט

ר"א אומר זכה לו פירש הרע"ב פלוגתא דר"א ורבנן בעשיר שלקט. דר"א סבר אמרינן תרי מגו וכו' ופירש"י ז"ל בפ"ק דב"מ [דף ט' ע"ב] דמיירי בעשיר דעלמא שאינו בעל

השדה. דאי בבעל השדה לא אמר ר"א זכה לו דליכא למימר מגו. דאפי' עני מוזהר שלא ללקט פאה משדהו. והר"ש הקשה עליו מהירוש' (עיין בזה לקמן פ"ה):

וראיתי בש"ס החדשים מועתק כאן מפירוש הרא"ש ז"ל שהסכים עם הר"ש לדחות דברי רש"י וז"ל וכן נ"ל דאי מפקיר נכסיה גם אותה שדה מופקרת ויכול לזכות בה לעצמו עכ"ל:

ואני תמה מאד על זה דא"כ מאי דוחקי' דתלמודא לאוקמה במגו דאי בעי מפקיר נכסיה והוי עני. הא מצי לאשכוחי אפי' בדלא הוי עני. אלא במגו דמפקיר אותה שדה דאע"ג דלא הוי עני בהכי חזי ליה. והול"ל הכי מגו דאי בעי מפקיר לה וחזי ליה. וא"ל דהא דנקיט הכי. משום דבה"ג הויא מילתא פסיקתא דשייכא גם באדם עשיר דעלמא שאינו בעל השדה. דאי משו"ה אכתי לא צריך להכי. דכיון דשמעינן בבעל השדה שזכה לו משום דאמרינן תרי מגו. ה"ה באדם דעלמא דהא שייכי ביה נמי תרי מגו:

ועוד יש להפליא מאד איך יש לזוז מדברי רש"י בשטת תלמודנו. דכיון דאוקימנא לפלוגתייהו דר"א ורבנן בתרי מגו דברישא פליגי רבנן משום דהוי תרי מגו. ובעני מודו משום דהוי חד מגו. אי ס"ד דבבעל השדה מיירי. בעני אמאי מודו רבנן הא הכא נמי תרי מגו איכא דהא אף רבנן אית להו דעני מוזהר בשלו. א"כ בעני נמי ליכא למימר מגו דזכי לנפשיה. אם לא ע"י מגו דאי בעי מפקיר לשדהו והוו להו נמי תרי מגו. והא לא ס"ל בתרי מגו כר"א:

ותו קשיא לי טפי אהך מילתא דהרא"ש דאפי' תרי מגו נמי ליכא ואפי' בעני ואליבא דרבנן וכ"ש בעשיר ולר"א. דהיכי איכא למימר אי בעי מפקיר נכסיה. וכי נמי מפקיר עכשיו כל נכסיו והוי עני. אין העני הזה יכול לזכות בפאה שלו שחייבה אותו תורה להוציאה מתחת ידו ולתת אותה לעני אחר דוקא. ומאי מהני ליה דהוי עני אפי' נעשה עני בפועל ודאי שאינו יכול לזכות בה:

ואם דעת הרא"ש דהאי מגו דאי בעי מפקיר הכי פירושו מגו דאי הוה בעי והפקיר השדה מתחלה קודם שהפריש הפאה. הוי חזי ליה לזכות בה מן ההפקר. זה דבר שלא יתכן לגמרי דודאי אין שייך מגו אלא במה שבידו לתקן עדיין בשעת זכייה. ולא במה שכבר חלף ועבר. ושוב אין ביכלתו מעתה להפקיר הפאה שהפריש שיוכל לזכות בה מתורת הפקר:

וגם הוא דבר בטל שנאמר שהיה יכול להפקיר ולחזור ולזכות בה. שזה אפשרות לאחרים כמוהו. רצוני כי הלא ההפקר הוא ראוי לכל אדם לזכות בו שאל"כ אין לו דין הפקר. א"כ מאן יימר שהוא יחזור ויזכה בהפקרו שמא יקדימנו אחר. ועל כרחך אין המגו אלא

בדבר שיכול לסבב שבודאי יהא ראוי לו. והיינו דווקא באופן שאף אחר הפרשת הפאה יוכל למצוא עילה שייעני ותהא ראויה לו הפאה להחזיק בה לעצמו. וכן מורה הלשון דאי בעי מפקיר. ומנין לנו להוסיף עליו וק"ל:

ותו היכי שייך למימר מגו כזה מגו דאי בעי הו' מפקי' לה לשדהו ולא היה מתחייב בפאה והוי חזי ליה דהשתא נמי חזי ליה. דשאני אם היה מפקירה שלא היה בה דין פאה. משא"כ עכשיו שיש בה דין פאה. ואיזה ערך ויחס לזה עם זה. הא אין המגו הזה אלא שעושה לעשיר ראוי לזכות בפאה עכ"פ משום דאפשר ליה למיעבד טצדקי למיהוי עני שיזכה בה בפאה ממש וזה פשוט. ועל כן יפה אמר רש"י שא"א לומר כן בב"ה בין עני בין עשיר. מכיון שאפי' העני צריך להוציא הפאה מתחת ידו ולתתה לאחרים:

ועוד תמה על עצמך אם אפשר לומר מגו דאי בעי הוה מפקיר נכסיה והיה חוזר וזוכה בשדה ומחזיק בפאה לעצמו. דהא קיי"ל [ב"ק דף כ"ח ע"א, ועוד וברמב"ם הל' מתנות עניים פ"ה הל' כ"ז], המפקיר כרמו והשכים ובצרו חייב בפאה דמרבינן ליה מקרא יתירא. שאם הבעל הבית המפקיר חוזר וזוכה בהפקרו. מ"מ חייב בפאה וא"כ אפ"ה לא שייך אי בעי זכי לנפשיה:

אלא שבזה י"ל קצת כמ"ש אני בס"ד בפרקא קמא דמכילתין שאפי' הבע"ה שחזר וזכה בהפקרו אינו מתחייב אלא בזכה בכל השדה אבל אם זכה במקצת לא נתחייב. (ואף זה אינו מספיק דכה"ג לאו פאה הוא מה שזכה מן ההפקר. ומאן לימא לן נמי דפאה הראוי משדה זו גביה היא ודוק):

או דילמא מיירי במפקיר השדה עם פירותיה וחזר וזכה בפירות לבד דכיון שאין לו קרקע נפטר מן הפאה כמ"ש לעיל. אבל בכל זה לא הונח לנו מטעמא דאמרן דאכתי לא הוי מגו טוב דמאן לימא לן שהיה יכול לזכות בה שלא יקדימוהו אחרים. וע"כ מכל הלין דברי רש"י ברורים לענ"ד ואין בהם נפתל ועקש. ועמ"ש לקמן פ"ה מ"ה בעזה"י:

לעני. הלמ"ד סגולה שכצ"ל נודע ודוק:

משנה לחם

שנמצא ראשון לאו דווקא. **אלא** בדלית ביה רק כשיעור שנותנין לעניים בגורן. המפורש בשילהי מכלתין. הוא דנותנה לעני ראשון. **מיהו** כי אית ביה טפי. מצוה לחלק. כדמשמע ר"פ. **ואע"ג** דאכתי י"ל דמשהו אפשר רשאי להציל מחצה. מ"מ. כמו במ"ע. כדתנן התם. ועמ"ש שם בס"ד.

משנה י

איזהו לקט. צריך לדעת שאין דין לקט אלא בתבואה בלבד. ומה שכתב הר"מ ז"ל בפ"ד [ה"ב] דמ"ע, הי' קוצר או תולש, היינו נמי תולש בתבואה, ואי נמי ירק וקטניות נמי

בכללא דתבואה לענין לקט, דכולהו בכלל קציר נינהו אע"פ שיש מהן דרכן ליתלש, כיון דאורחייהו בהכי היינו קצירה כדאיתא בגמרא [חולין קל"ז ע"א] דאפי' ר' יוסי דדריש ולא לקט קיטוף מודה בהני דאורחיה, מכל מקום ודאי דאין אילנות בכלל, ותלמוד ערוך הוא בפרק הזרוע (דקלא"א) שלש שבתבואה הלקט השכחה הפאה שנים שבאילן השכחה והפאה. אבל לקט באילן ליתיה חוץ מפרט בכרם לחוד זה פשוט, ולא תטעה במ"ש הר"מ או תולש בדבר שדרכו להתלש [שם. ה"ב] דר"ל כגון בצלים ודכוותייהו דבני קצירה נינהו. אבל לא פירות האילן דלאו בני קצירה הוו לגמרי, (ולכן אין להשאיל שם לקט לשכחה ופאה כדכתב הרב תי"ט לקמן פ"ח. דלא ליתי לאיחלופי ויש בזה מה שאין בזה) והוי יודע שהר"מ ז"ל (פ"א) [צ"ל פ"ב ה"ו] דמ"ע פסק דלקט קיטוף פטור כר' יוסי, וכתב הר"ן [שם. במס' חולין] שטעמו משום דשקלי וטרו אמוראי אליביה. ומ"מ לא ניחא ליה מ"ט לא פסק כוותיה בראשית הגז לענין תולש הצמר והניחו בצ"ע. והכ"מ [שם. בפ"ב ה"ו דמ"ע] טען שאין זה שיקלא וטיריא הא דקאמר תלמודא ומודה ר"י, ולאו אתלמודא דידן סמך אלא אתוספתא ע"ש, ולענ"ד נראה דשפיר קאמר הר"ן דשקלו וטרו אמוראי אליבא דר"י דאי לאו דהילכתא כוותיה מאי נ"מ דמודה, והמעיין שם בסוגיא יראה דכולה כוותיה דר"י משמע בודאי. וסתמא נמי איכא ור"י נימוקו עמו. משו"ה ודאי שפיר עבד הר"מ דפסק כוותיה. ומ"ש הרב כ"מ [שם] דלא סמך כי אם על הירו' נ"ל דאישתמיטתיה לרב ז"ל מ"ש הר"מ בפ"ד הנז' דמשמע בהדיא דאתלמודין הוא דסמך בהא. מדמפליג בין דבר שדרכו להתלש כו'. והא לא משכחת בתוספתא ובירושלמי אלא בתלמודא דילן, ואי איתא דפסק כוותיהו דוקא. לא הו"ל לפלוגי בהכי וק"ל. איברא לקושית הר"ן על הר"מ ז"ל נ"ל ברור שסמך לו הר"מ על הסוגיא דבכורות פ"ג [דף כ"ה ע"א] דמסקינן תולש חייב משום גוזז, וכך פסק הר"מ ז"ל בה' שבת [פ"ט ה"ז] ועלה סמיך דאזלה לה נמי כר"י, ודוקא בשוטף פליג ר"י דאינו בכלל גוזז, אבל תולש היינו גוזז, ודו"ק. שזה ברור בס"ד ומקום הניחו לי, עיין היטב.

משנה יא

שספק לקט לקט. כתב הרע"ב דכתיב וכו'. וא"ת למאי צריך קרא. תיפוק ליה דספק גזל הוא וספק גזל ודאי צריך להוציא מתחת ידו:

וגדולה מזו שמענו בפ"ט [מ"ז] דיבמות בגזל מאחד מחמשה וכו' שצריך לשלם גזלה לכל א'. ואע"ג דהתם קנסא משום איסורא דעבד. מ"מ ודאי דלא סגי דלא יהיב לעניים מה דאית להו גביה וכל שאינו יכול להתברר פשיטא דהכל לעניים ואין לומר בזה המע"ה. דדווקא היכא דאפשר דלית ליה מידי להמוציא גביה דהיאך הוא דאמרינן הכי. אבל

הכא ברי אית להו לעניים גביה אלי' דר"מ ועדיף מברי דעלמא. דהא בעל הבית נמי מודה דאית לעניים גביה מידי. ודמי להא דתנינן תמן בבכורו' ילדה שני זכרים כא' נותן שני סלעים לכהן. והכא נמי כיון דא"א להתברר פשיטא דאזלינן לחומרא וכל שנכנס בספק הרי הוא של עניים:

י"ל דאצטריך לפטורי ממעשרות. דאי מחמת ספק הוי אזלינן הכא והכא לחומרא כיון דקנסא והפקר ב"ד נמי לא שייך הכא. והו"א דהעניים חייבים לעשרו. להכי אתי קרא לפוטרן דהו"ל כודאי לקט:

ולמה שדייק בתי"ט אהך דרשה דתעזוב. אין צורך למ"ש ז"ל. דבירו' איכא קראי טובא. ות"ק ור"מ בהא פליגי. ת"ק ס"ל כיון דאיכא למיקם עלה דמילתא לא מיקרי ספק לפוטרו ממעשר. ורבי מאיר אית ליה הנח להם משלך. דאפילו מה שאתה נותן משלך פטור כי הכא דודאי נותן להם גם משלו עם המסופק. ואפי' בספק אם יש לעניים חלק כלל הרי זה לעניים. כדרך ששנינו לקמן פ"ז בספק כתף ונטף ולא אמרינן המע"ה. ועמ"ש ריש דמאי בעזה"י בד"ה וביהודה האוג:

משנה לחם

שספק עלח"ש. עי"ל משום דהו"ל ממון שאין לו תובעים. להכי אצטריך קרא. עלח"ש מ"ד פרק הסמוך. מ"ש שם בס"ד.

פרק ה

משנה א

משנה לחם

גדיש עיין קול רמ"ז. שכתב על הרע"ב. מ"ש והגדיש העומרים אינו מדוייק. שאם היו עומרים מאי קנסא. שהרי לא יפול מן הכריכות. והר"מ כתב שקבץ ערמת חטה. והיינו צבורה ע"כ. **ולא** ידעתי מה הי"ל. שלא הבין לשון הר"מ הפשוט ומובן מאד. שכוונתו על העמרים. כי ערמות ועמרים שמות נרדפים הם. וד"א הוא ממש. וכ"כ בפירוש הר"מ. ערמות לשון רבים. כמו ערמות ערמות (דה"ב לא). **ועל** כרחך כך הוא. שאל"כ. אינו נופל עליו לשון קבוץ. **ושכח** הרמ"ז לשון המשנה המעמר לגדיש. **ומאי** דק"ל מאי קנסא כו'. במ"כ גברה עליו השכחה. כי אפילו העומר יש בו שכחה ג"כ. ועוד. וכי אין העמרים עשוים להתיר. ושנינו בצדה. הרוח שפזרה כו'. ומפרש הוא עצמו שהתירן. **הלכך** בכדי טרח לחלק בין פירוש הר"ש והר"מ. דא ודא אחת היא. ושפיר הוא.

משנה לחם

נפילה נ"ל שהוא מלשון מקרא. ומפל בר. **ולא** ידעתי מה הכריחו להר"ש לחלק בין הפרקים הללו. דכאן ודפ"ט דמציעא.

משנה ב

מעשר שבולת א'. לשון הר"ש מה שאינו מזכיר תרומה גדולה לאו משום דמיפטר וכו'. והרא"ש מסיים בה דמשום דחטה א' פוטרת כל הכרי לא חש לאדכורה. וכן אני אומר עוד לפי שהרבה פעמים מצינו ששם מעשר כולל גם לתרומה דוק ותשכח:

ונותן לו לשון התי"ט ואין צריך העני להמתין עד שיתקן גדיש של עצמו. דודאי גדיש עצמו נמי בעי תיקון שהרי יש בו שבולת הפטורה מן המעשרות. ור"ל שא"א לעשר מנה ובה דאתי לאפרושי מן הפטור על החיוב והוא לקוח מהר"ש ז"ל:

ברם לא ידענא אמאי פשיטא ליה כולי האי ותנאי שקיל מעלמא שדבר זה אף להר"ש אינו ברור אצלו כנראה מלשונו. ולהרמב"ם ז"ל פשיטא ליה דאין הגדיש צריך תיקון אחר וכדמוכח פ"ד מהל' מ"ע. וכן הוא ז"ל תופס המשניות דפ"ז דדמאי ודפ"ג דחלה כפשטן דבכל גוונא מיירי שאם אין לו פרנסה ממקום אחר מפריש מאחד על הכל. ולא כהר"ש שמפרש אותה של דמאי בדמאי דווקא הקלו בכה"ג. ולא בודאי. וההיא דחלה ביין ושמן איירי דבהו קיי"ל יש בילה:

ובאמת שטתו של הרמב"ם צע"ג דבפ"ב דחלה תרומות ופ"ח דמעשרות ופ"א דמ"ש ופ"ד דמתנות עניים בכולהו משמע דס"ל לכל יש בילה. והוא דלא כהילכתא דאיפסיקא בפ"ק דר"ה [דף י"ג ע"ב] ואין כאן מקום בירור דבר זה:

משנה לחם

וראשה מגיע לקמה נ"ל פירושו. שגבהה כגובה הקמה. **ואפשר** לפרש עוד. מלשון נגיעה. דהיינו ע"י שנכפפת. ראשה נוגע בקמה. **אלא** דקשיא לי'. א"כ היינו נקצרת עם הקמה ודחי'. ותרתי למה לי'. **ותו** אי הכי. וראשה נוגע הול"ל. **לכך** נראה יותר בלשון ראשון. **לפ"ז** ונקצרת כו'. תנאי אחר הוא. בקירוב המקום. **ונ"ל** דה"פ. שקצר כל סביבה. ושייר שבולת זו שלא קצר. וראשה מגיע לקמה שבצדה עדיין במחובר. אם נקצרת עם הקמה. הרי היא של בע"ה דלא קרינן ביה לא תשוב לקחתו. שהרי חוזר הוא לקצור הקמה שלא שכחה. ומצלת לשבולת זו הנקצרת עמה. שנחשבת חלק ממנה. מאחר שנוגעת בה ונקצרת עמה. אע"פ שכבר נקצר כל סביבותיה. והניח זו. נמצא ששכחה בדרך קצירתו. מ"מ היא של בע"ה. מטעמא דאמרו. שאינו בבל תשוב. **והיינו** דאצטריך לאוקמה בירו' בקצר כל סביבה דאל"ה. פשיטא היא של בע"ה. ומאי קמ"ל. כיון שהיא עומדת אצל הקמה ונוגעת בה. ואין דבר מפסיק ביניהם. מהיכא תיתי ותיסק אדעתין דתהא לעני. ואפילו אין ראשה נוגע. הרי גופה נוגע. כשעומדת בצד הקמה. ודאי שהיא כקמה עצמה בלי שום תנאי. דמאי שנא צדדיה. מתוכה. ואי אפשר לכוין הקצירה למשכה על קו ישר. שלא תהא שבולת אחת נכנסת ואחת יוצאה. **הא** ע"כ מיירי בנקצר סביבותיה. משו"ה אי נקצרת עם הקמה. אין אי לא. לא. **ונ"ל** דבנקצרת עם הקמה סגי ודאי. ולא נקטי ראשה מגיע לקמה. אלא לרבותא. אע"פ שראשה מגיע לגבהה של קמה. או נוגע בה. אם כופפין ראשה לצד קמה. מ"מ

לא מהני אם עומדת ברחוק מהקמה כל כך. שאינה נקצרת עמה כאחת. ודוק. **והרע"ב** לא יצא י"ח בפירוש משנה זו. גם בענין ג' השבלים הללו שמפריש. מיגז גייז לפירוש הר"ש. וצריך לעמוד עליו.

משנה לחם

מעשר שבולת הגדיש ודאי חייב במעשרות. דכה"ג לאו ספק לקט הוא (ל"ד לדלעיל דהתערובת שוה) שהשבולת בטלה אפילו ברוב (שאינה מדברים שאוסרין בכ"ש) כ"ש זו שבטלה באלף ויותר שבגדיש. פשיטא דלא מפטר מחמת תערובת דשבולת (ואי הוה אפכא. שנתערבה שבולת של גדיש באלף של עניים. לא בטלה. ונעשה הכל טבל. עד שיעשר עליו ממ"א. כ"ש אם נתערב בו דבר מועט של פטור. שאינו נמשך אחריו להפקיעו ממעשר. **אלא** מיהא קשיא לי. למ"ד יבש ביבש. שנתערב חד בתרי. בטיל ומותר לאכול כל התערובת. כל שכן להחמיר. דבטל ברוב ד"ת. א"כ כיון דמדאורייתא כולו נעשה טבל. חוזר להיות כדבר שנתבטל בו. דמאי צריך שתים או שלש שבלים להתירו כדברי הירו' לפטריה בשבולת אחת. שכל הגדיש נדון כטבל גמור. **ונראה** שאינה אלא חומרא בעלמא. משום מין בשאינו מינו. שהוא בנ"ט. דילמא מבשל ליה. או עשאוה כדבר שיש לו מתירין כמש"ל.

משנה לחם

בלח"ש סוף הדבור אחר תיבת זה. נ"ב (וצל"ע בתשו' הרלנ"ח. שהאריך מאד בפירוש משנתנו. כאשר ראיתי עתה מקרוב). **ולכ"ע** מיהת שבולת בעיא תקון. ולא אמרינן תבטל השבולת ברוב. נ"ל משום דהו"ל דבר שיש לו מתירין. כיון דאפשר לתקנו. ע"ל.

משנה ג

משנה לחם

אין מגלגלין בטופח ע"פ רע"ב לד"א. טופח הוא מין קטנית. ונזכר עוד לקמן מ"ז פרק ו' דמכלתין. ורפ"ק דכלאים ופ"ק דט"י. ומ"ש הרע"ב פרוש שני אין מגלגלין. אין מעלין מים בגלגל כו'. כלשון זה לא נאמר בדברי הר"ש. אלא מכללא אתמר. לפי פירושו של הר"ש. הוסיף הרע"ב. לתקן הלשון מדעתו. אבל באמת אינו מקובל כלל. ואין הלשון סובלו. **ועל** דעתי יותר נכון שנאמר לדרך הר"ש. שיהא מלשון מגלגלין עליו את הכל. דפ"ק דבתרא. ר"ל ר"מ סבר אין מגלגלין על בה"ב. ומחשבין הפסדן של עניים בטופח. בשדה מטוננת. אין אומרים לגלגל עליו מה שהפסיד לעניים (ונ"ל שזה ההפסד הוא. מה שהלקט הנשאר שם מתקלקל בלחלוח המים) אלא ימתין מלרבץ שדהו. עד שיבואו עניים ויטלו לקט שלהם תחלה. וחכמים מתירין להרביץ. ומגלגלין עליו מה שמפסיד לעניים. שהרי אפשר שישומו זה ההפסד. **אמנם** באמת אני אומר. ששני הפירושים נראים זרים מאד. ורחוק רחוק משיסבלם הלשון והענין. ואחר שהמשנה סתומה וחתומה. אף אני אענה חלקי בה. **ונ"ל** דהכא במאי עסקינן. בעני המחזר בגורן. שמצווין לתת לו כדי שבעו. והטופח הוא מין קטנית גרוע ועגול כעדשים. שכן נסמכו ברפ"ק דט"י. ולשון מגלגלין דהכא. כמו גלגל עמו בעדשים. דגמרא פרק מציאת האשה. **וה"ק** אין מגלגלין בטופח. להשביע בו את העניים. כדי להציל המעשר עני של חטים ושעורים בגורן. לחלק מעט מעט בבית. ואסר ר"מ דבר זה להאכיל העניים בגורן ממין הגרוע. ולהחליף טוב ברע.

וחכמים מתירין. מפני שאפשר להשביען ממנו. ואכלו בשעריך ושבעו כתיב. והא שבעי להו. **ודקאמר** בירושלמי שמין לבעה"ב בהפסדו. ולעניים בהפסדם. נמי אהא קאי. דלר"מ דאוסר לגלגל עמהם בטופח מפני שמזיק. וחושש שמא יש בהם עני מפונק. ויארע לו כדרך שאירע לאותו עני דר' נחמיה. שגלגל עמו בעדשים ומת. א"כ כשאין לו לבעה"ב גורן רק של טופח. חייב הוא להחליף מעשר עני רע בטוב. בחטים ושעורים הראויים למאכל כל אדם. ושמין לבעה"ב הפסדו. מה שהטופח שוה פחות ממין הטוב שמאכיל לעני כדי שבעו. ולחכמים המתירין להחליף טוב ברע. ולגלגל בטופח. תחת חטה יצא טופח. ותחת שעורה באשה. למלאות הכרס במה שאפשר להשביעו ולשבר הרעבון. ולשמור מין היפה. צריך הוא לחשב הפסד עניים בטופח שהאכילן. ואינו רשאי לנכות לעצמו סאה של חטים או של שעורים. כנגד סאה טופח. שנתן להם במזונם. עם היות שכבר שבעו על ידו. כאילו האכילן למעדנים. אין אומרין לשלם מדה כנגד מדה. אלא הריוח הוא של עניים. מה שמותירות החטים בשבח דמיהם. כששמין אותן כנגד הטופח. אבל לא התירו חכמים לגלגל בו ולהחליפו לטובתו והנאתו של בעל הבית. להיות נשכר בו. כך נראה בעיני פירוש ישר ואמתי במשנה זו. מקובל בענין ובלשון. **ובדין** הוא דמיבעי ליה למתנייה בשילהי מכלתין גבי אין פוחתין לעני בגורן. אלא משום דהכא כולהו בבי דקמיה ודבתריה. בחליפין קעסיק ואתי תנא (וכולהו לא שייכי הכא). אלא איידי דאיירי בחלוף. מסיק לכולהו מילי דחלוף.

משנה ד

וכשיחזור לביתו ישלם. אפילו רבנן לא פליגי עליה דר"א אלא בעני באותה שעה. אבל עשיר באותה שעה ד"ה ישלם. וכדתנן לקמן ריש פ"ח מאימתי כל אדם מותרין בלקט דאתיא ככ"ע. ומשמע דקודם לאותו זמן כל אדם אסורין בו וחייבין לשלם:

אע"ג דמתנות עניים הללו אין גופן קדוש כתרומה. כמ"ש הרמב"ם בפ"א דמ"ע [ה"י] מדלא כתיב בהו נתינה דאין חיוב בדמיהן כשאין שם עניים. וא"כ אף דקרא כתיב לעני ולגר תעזוב אותם. מ"מ מנ"ל לחייב כל אדם בתשלומין כשעבר ונהנה ממתנות עניים. כיון דאפילו בבעל הבית גופיה לא כתיבה נתינה ואינו נותן דמיהם כשליקטן לעצמו כנז'. משום דאין גופן ממון עניים עד שלא באו לידם. ואינו לוקה אא"כ איבדם כמ"ש הרמב"ם כל זה בפ"א:

ומהא נמי מוכח דלאו ממון עניים הוא מדכתב שלוקה אם איבד וכילה מתנות העניים. ש"מ דאינו מתחייב להם בדמיהן. דאי בר תשלומין הוא לישלם ומילקא לא לילקי דכל המשלם אינו לוקה. אלא שמע מינה דע"כ לאו ממון עניים הוי ואינו לוקה אלא משום דעבר אלאו דלא תכלה ודווקא בבע"ה. אבל כל אדם דלא קאי עלייהו בלאו ולא בעשה. מאין הרגלים לחייב עליהם ממון אם הפסידום:

צריך לומר דהו"ל כמעשר וצדקה אחר שבע"ה הפרישן לעניים. דאיכא דעת אחרת מקנ' אותן כבר זכו בו עניים מדין נדר ונעשה ממונם ודווקא בדליתינהו לעניים דלא אפרשינהו אין כאן ממון עניים כלל וזוכה בהן בע"ה ממילא. וכן בדאיכא עניים ולא הפרישן שעכבן לעצמו ואכלן או איבדן והפסידן דקאי עלייהו בלאו ולקי. ולא קמשלם דלא זכו בהן עניים לשיתחייב בתשלומיהן כל כמה דלא אפרשינהו. מה שאין כן בדאפרשינהו וקיימו עניים. נעשו ממון עניים וכל אדם חייב בתשלומי דמיהן:

אי נמי מדרבנן ועשו שאינו זוכה כזוכה בדקיימי עניים להיות כל אדם מתחייבין בדמיהן. והא דתנן בגיטין פ"ה [מ"ח] עני המנקף בראש הזית מה שתחתיו גזל מפני דרכי שלום. התם בזית דהפקר איירי. והא דנקט עני. משום דבדבר ההווה ורגיל מיירי. ועוד דלגבי הפקר הכל עניים נינהו.

ואב"א נמי בזית ניקוף דשכחה ופאה. אפ"ה אתי שפיר דאינו גזל אלא מפני ד"ש. כשאינו תולשן ומפילן בידו. דקמ"ל דאפילו לעני אחר איכא איסורא משום גזל דד"ש מיהא. ואע"ג דבמשירן במקל עסקינן דלא אתי לידיה. וארבע אמות לא תקינו ליה רבנן דליקני בחצר חבירו כדאמרינן בפרקין דלעיל. מ"מ כיון דעביד בהו מעשה ניקוף. עבדו ליה רבנן תקנתא מפני ד"ש. ולא דמי לנפל לו עליה ופירש טליתו דלעיל. דלא קעביד עובדא בגוף הפאה ודוק. (ועיין בתו' פ"ק דר"ה [דף ד'] לענין בל תאחר שמסקנתם שם בכלל דברינו כמ"ש לעיל ודוק):

משנה ה

שקבלו את השדה באריסות. כ' הרע"ב ובעה"ב עני אסור ללקט בשדהו וכו'. ואע"ג דבגיטין [דף י"ב ע"א] ר"א דריש לה להך דרשא. י"ל דרבנן תרתי שמעי דאי לדרשה וכו' לשון התי"ט:

ולא הבנתיו דודאי דרשה דרבנן נמי לא נפקא אלא מדאסמיך לא תלקט לעני. ואי הוה כתיב בתר הכי לא הוה משמע מידי. ולא תלקט לגופיה אצטריך למיקם עליה בלאו וק"ל. ולענ"ד נדחק שלא לצורך שיש הרבה בש"ס דוגמתו דיליף מילי טובא מקרא חדא. ובדכוותיה אמרינן מי לא שמעת מנה הך שמע נמי הא. וכן איתא בתי"ט גופיה לקמן ריש פרקא כה"ג:

ולענין מ"ש בתי"ט כאן לסיועי לשטת רש"י [בב"מ דף ט' ע"ב] דלא אמרינן מגו בבע"ה כבר ביארתי דעת רש"י בפרקין דלעיל די בא"ר היטב. והכרחתי שע"כ שעת תלמודנו אין לנו אלא דבריו ז"ל ע"ש דברים ברורים ונכונים בעזה"י. ואחרי רואי הנה שבמ"ש לעיל בסוף דרמיתי דיקלא וזקפתי בדברי הרא"ש. ובשמים עדי כי בקושיא האחרונה

נתכוונתי לדעתו של הגאון בתי"ט טרם שהגעתי לפרק זה לראות מה שכתב הוא ז"ל כאן. והנה כתובה לפני למעלה הקושיא וישובה בדרכים שונים בטוב טעם ודעת. ולפי תומי לא חשבתי יפול ספק בדבר לכן לא העירותי שם יותר. ועתה ראיתי כאן שהרב תי"ט לקח לעצמו דרך אחרת סותר' למה שכתבתי שם בס"ד בישוב דברי הרא"ש. ולפי מיעוט דעתי דבריו תמוהים בעיני. על כן לא חזרתי בי ועדיין אני במקומי עומד לומר שיפה זיכיתי בזה דעת הרא"ש אם היה אפשר לקיימה מצדדים אחרים כמבואר לעיל:

מעתה אשובה אראה היתכנו דברי בתי"ט במ"ש בדרך א"ל על הקושיא שהירו' הוא דלא כבבלי דקיי"ל המפקיר כרמו ובצרו חייב בפאה [ב"ק דף כ"ח ע"א, ועוד]. וא"כ שפיר נסיב ר"א וכי היאך וכו' כלומר דאכתי ליכא מגו אפילו לדידיה כיון דבבעה"ב עסקינן דכשחוזר וזוכה בו מן ההפקר. עכ"פ מתחייב ואין מועיל לו המגו וכמו שהקשיתי לעיל. וע"ז כתב במהדור' אכן גם אין לומר דהתם רוצה לזכות בכרם עצמו דא"כ פשיטא דלמה יהיה פטור וכי העני הזוכה בגוף הקרקע המופקר לא יהא חייב וכו':

הבין ז"ל דהפקיר גוף קרקע הכרם וליתא דלאו בהכי עסקינן אלא פירות כרם הפקיר ולא הקרקע. וכן משמע לישנא דחזר ובצרו ואין גוף הכרם נבצר. ותו דהכי הו"ל למימר ובצר פירותיו וק"ל. אלא ודאי דלא מיירי במפקיר השדה עצמו והוא פשוט מכל צד וכן הבינו כל המפרשים כמ"ש בס"ד שא"צ כלל לדחוק. והשתא אזדא ליה דיוקיה דא"כ פשיטא וכו'. דודאי אצטריך לאשמעינן דחייב. אע"ג דאיניש דעלמא בכה"ג כי זכי בפירות לבד בלא קרקע מיפטר. הו"א אפילו בעה"ב נמי מיפטר כיון דרחמנא מיעטיה להפקר ולא קנאו עם הקרקע שהרי לא הפקירה ונשארה שלו אף אחר הפקר:

ותו דאצטריך משום סיפא דפטור מן המעשרות. דאע"ג דחזינן דממעשרות פטור. אפ"ה לא נפטר מפאה ודכוותה דאתרבו מתעזוב יתירא:

והשתא מש"ע הרב אלא דלא בצרו ע"מ שיזכה בגוף כרמו. הוא אך למותר שכבר הוכחתי דלאו בהכי איירי אלא דלא הפקיר גוף השדה כלל. ואפילו אי הוה מיירי בהכי אין ספק שהכרח לומר שכשחוזר ובצרו רוצה לזכות ע"י כך בגוף הכרם. דאל"כ פשיטא דליכא למימר שיתחייב בפאה ושארא דכוותה. דהא פשוט שאין חייב בהן אלא בעל הקרקע דווקא. אבל מי שאין לו קרקע פטור מכל אלה כדאי' לעיל פ"ג מ"ו ועמ"ש שם מ"ה:

ולכן במ"כ הרב זהו דבר שאין לו שחר מה שאמר דלא בצר ע"מ שיזכה בגוף כרמו ורצה להסב גם לשונו של הרמב"ם [ספ"ה דמ"ע] הצח והברור ביותר ולהפכו על פיו להבין מדבריו באומרו והרי הוא שלו שהוא כלומר שנראה כאילו הוא שלו. וח"ו לומר כן על

א' מקטני המחברים כי בלשון אחרת ידבר ובלעגי שפה הפך הכוונה. לא תהא כזאת בישראל. כ"ש שאין לחשוב כזאת על גדול המחברים. שדעת שפתיו ברור מלולו ובהיר ולשונו עט סופר מהיר. אבל אין ספק בעולם בזה שהרמב"ם ז"ל כפיו כן לבו ורצה בו הרי הוא שלו כמשמעו וכפשוטו:

אמנם מה שדייק הרב בלשון הרמב"ם מדהוצרך לכתוב שהיה שלו. שמעינן דאילו בעני שזכה לא והיינו טעמא שלא רצה לזכות בגוף הכרם. לא ידענא דיוקיה מהיכא. דהיכא לימא מפני שהוא שלו. א"כ כל הזוכה מן ההפקר הרי הוא שלו ופטור. ולא מרבינן ליה אלא משום דמסתבר לחיוביה טפי לבעה"ב הזוכה אחר שכבר היה שלו. אבל מנ"ל דהיינו טעמא שלא רצה לזכות בגוף הכרם. וכבר מבואר ההפך שא"א לומר כן.

ומש"ע ועוד אי זכה בגוף הכרם למה פטרו הרמב"ם מהמעשרות וכו'. שהיה נראה לחייבו יותר וכו'. אלא שלא זכה בגוף הכרם ומשום הכי פטור ממעשרות ע"כ דבריו. בזה לא ירדתי לסוף דעתו כלל ושותא דמר לא ידענא מה אידון ביה שהלשון מגומגם ותלי תניא בדלא תניא דמה ענין מעשרות אצל קרקע. דודאי מעשר לא בעי קרקע והוא מוסכם. והכי מוכח נמי להדיא מסיפא דסיפא דמתני'. שאם אמר שליש מה שאתה קוצר שלך. אפ"ה אסור במ"ע לכ"ע אע"ג דודאי לית ליה קרקע ודוק:

ואפי' לפמ"ש התו' [קידושין דף כ"א ע"א ד"ה ובוידוי] לחלוק על רש"י לגבי ווידוי מעש' דמהירו' משמע להו דבעינן קרקע. היינו דווקא וידוי אבל לענין חיוב מעשרות עצמן זה לא נשמע מעולם שיהא תלוי בקרקע. ואף גבי וודוי אין הדבר ברור אצל החולקים ועמש"ש וביארנו ההפך שדברי רש"י נכונים ונכוחים ומהם לא נזוע. ולא נוסיף צער להגדיל מדורת מחלוקתם ע"כ אין לנו אלא מה שאמרנו שאין חיוב מעשרות תלוי בקרקע:

וא"כ תמה על עצמך מהו זה שאמר הרב אם זכה בגוף למה פטרו הרמב"ם ממעשרות. והלא אפילו אין לו בגוף הקרקע כלום יקשה מדוע פטרו ממעשרות מאחר שאינן תלויין בקרקע:

אבל מה יעשה הרמב"ם והתורה פטרתו להפקר ובין יש לו קרקע או אין לו קרקע דאינו תלוי בה כלל. ואפילו מפאה הוה מיפטר אי לאו קרא דתעזוב יתירא. וגבי מעשר ליכא קרא יתירא משו"ה פטור ולא משום שלא זכה בגוף:

ומש"ע ומההיא גופה שמעינן דמיירי בלא רצה שיזכה בגוף דאל"כ קרא למ"ל. כבר אתה למד מתוך דברי למעלה תשובה לזה די והותר דודאי אצטריך קרא כיון דזכי מהפקר הו"א ליפטר. דהא אינש דעלמא מיפטר בכה"ג:

ועוד אני מוסיף כאן דאפילו תימא דאיירי במפקיר גוף הכרם וחוזר וזוכה בו דכה"ג אפילו אחרים מיחייבי כדכתיבנא בריש מכילתין. אפ"ה אצטריך קרא דלא נילף ממעשרות דמיפטר מנייהו אפילו בכה"ג. להכי כתב קרא יתירא לרבויי לזוכה בקרקע וה"ה לכל אדם הזוכה בקרקע. וכן הלוקח שדה בקמותיה דחייב בפאה מהכא ילפינן מדרבי קרא בתעזוב יתירא דכל מקום שהקרקע היא שלו אפילו זכה בה מן מן ההפקר חייב בפאה:

והא דנקט המפקיר עצמו שזכה בה ה"ה לשאר כל אדם שקדמו וזכו בקרקע. אלא דבמפ' עצמו משכחת מילתא פסיקתא אפי' בדלא הפקיר גוף השדה עצמה אלא פירותיה וזה ברור:

ולכן מש"ע הרב דמ"מ רש"י כך הוא סובר וכו'. לא משמע כלל וא"א להשמע לעולם (ואין צורך לגמרי שיסבור רש"י נגד האמת ואף על פי כן דברי רש"י נכונים ואמיתיים. דמ"מ אין כאן מגו גבי בעל השדה כמ"ש לעיל) ואין ספק שכך היא דעת רש"י וכמו שכתבו התו' בתמורה [דף ו' ע"א ד"ה המפקיר] בפשיטות לא כחולקים על רש"י שלא באו אלא לפרש דבריו. ובעתי"ט כתב עליהם ואכתי אין הכרח וכו'. ויש להפליא עליו מאד איך דחה דבריהם בגילא דחיטתא אחר שהם ז"ל תפסו כן במושלם ואיזה הכרח מצא הוא ז"ל שלא כדעתם. ולפי מה שכתבתי דבריהם ברורים וישרים בלא פקפוק בעולם ואברך את ה' בפה מלא אשר האיר עיני שכיוונתי מסברא דנפשי למ"ש התו' בתמורה [שם] שהוא האמת שאין בו ספק:

וכללא דמילתא הכי הוא דא"א לפרש אותה שאמרו במפקיר שדהו וחזר וזכה בו. אלא אם במפקירו עם הקרקע וחוזר וזוכה ג"כ עם הקרקע. אלא דבכה"ג ליכא נפקותא דבין הוא בין אחר שזכה בגוף הקרקע עם הפירות מתחייב כמו שביארנו. או דמיירי בלא הפקיר הקרקע ובהאי גוונא איהו דווקא מיחייב כיון דסכ"ס יש לו קרקע. משא"כ באחרים שזכו בפירות. אבל הזוכה בפירות ואין לו קרקע עמהם אפילו הם בעלים ראשונים פטורים. דכיון דלית להו קרקע א"א להם להתחייב בפאה מן התורה כפי שביארנו והם דברים מאירים כשמש בצהרים. ולכן יפה אמרתי והטבתי אשר דיברתי בעזה"י בפרקין דלעיל בהפוך בזכותו של הרא"ש הנמשך אחר שטתו של הירו'. אלא שלא יכולתי מלט והציל מטענות אחרות שזכרתי שם. ועל כרחנו נאמר דסוגיות הירו' והבבלי בהא ודאי פליגן אהדדי. ותו לא מידי:

משנה לחם

המקבל לדרך המפרשים הכא נמי באריסות איירי. **אי הכי** מבבא דרישא שמעינן לה. ואי משום

פלוגתא דר"י. לפלוג התם. אי נמי הו"ל לאקדומי הך בבא. למשמע דאריס אסור. והדר ליתני ההיא כסדר. **וי"ל** בדוחק. דחד בבא היא. וה"ק נותן זה לזה חלקו כו' משום דקיי"ל המקבל אסור כו' ומסיק לפלוגתא. ויש דוגמתה. **עי"ל** דהמקבל איירי בגוונא אחרינא. היינו בחכירות. וקמ"ל דהיא היא. **איברא** ר"י לא פליג אלא באריסות. אבל בחכירות. כיון דאין חילוק בין תלוש למחובר בענין הקבלה. לפיכך אין מקום לחלק בה לענין הדין. אלא לעולם אסור בכל מתנות העניים. אחר שאין הפרש בדבור. ודוק.

משנה לחם

למחצה לשליש ולרביע מתבואת השדה.

משנה ו

משנה לחם

המוכר ע"פ רע"ב. ואצל זה אני קורא קצירך. **היינו** גבי שכחה. דכתיב בה קצירך בשדך. וכן בלקט. דכתיב ולקט קצירך. הוא דלא בעינן קרקע. **אבל** פאה. ודאי אינה אלא על בעל הקרקע. כמ"ש בס"ד בפ"ג (ועמ"ש שם) דכתיב בה שדך לקצור. **ובפרט** ועוללות צ"ע. דלא כתיב בהו בהדיא. ודמו להא ולהא. וגמרי מהדדי.

משנה לחם

בתי"ט ד"ה אלא דקיימא לן. צ"ל דקשיא להו.

פרק ו

משנה ב

העומר שהוא סמוך לגפה. נפלאתי עמ"ש הר"ש כאן שלא מצאנו משנתינו זאת בעדויות גבי קולי ב"ש וחומרי ב"ה. והלא בידינו היא שם פ"ד [מ"ד] אולי היה חסר מספרו שם:

משנה ג

ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח. העומ' שהחזיק וכו' מודי' ב"ה לעיל לב"ש בכל הני דלא הוי שכחה. ומודים אכולהו קאי וחסרה בהם וי"ו העטף כמנהג לפעמים עוזב הוי"ו כמו ראובן שמעון לוי וכן רגיל גם בדרז"ל. וכך הוא משמעות הלשון כאן ראשי שורות והעומר שכנגדו מוכיח והעומר שהחזיק בו בכל אלו מודים ב"ה. אע"ג דפליגי לעיל במניחו אצל דבר מסוים ושכחו דישנו שכחה:

משנה ו

העומר שיש בו סאתים. לשון הרע"ב עומר שאתה יכול להגביהו כולו כא' לשאת אותו על כתפו. ופירש בתי"ט דר"ל מפני שהנפח מרובה לכך לא יוכל להגביהו וכו' דאין לפרש מפני כובדו. דהא רז"ל [עיין שם בתוי"ט] שקלו האבנים בגלגל מצאו משקל כל א' ארבעים סאה עכ"ל:

ואני מתפלא בכאן על חכמת הרב ז"ל. כי מ"ש ממשא האבנים שהקימו בגלגל. אין זה כלום שאין מביאין ראיה מדורות הראשונים שכוחן יפה. ורז"ל נתכוונו בזה לספר בשבחן ולהודיע הפלגת גבורתם סיפרו מהם כן. מכלל שאינו דבר טבעי. אבל כאן באמת אמרו בנוהג שבעולם שאינו יכול להגביהו מתוך כובדו:

ותמה על עצמך אם אין כובד גדול בסאתים. שלפי חשבון הירו' דפ"י דתרומות שהביא הוא ז"ל עולה צ"ו ליטרין. ואף אם נאמר שהן קלים משלנו וכמו שמצאתי לאחרונים ז"ל בשם הרב בספרו ל"ח שתפס שטת האומרים שמשקל סלע א' לוי"ט שלנו ולכן פירש בד' קבין לתפלה שהן כ"ה ליטראות שלנו. אם כן צא וחשוב סאתים עושים ע"ה ליטרא. והוא בלי ספק יותר ממשא אדם בינוני:

ואת"ל שבימי חכמי המשנה היה כח בני אדם עצום ממנו. יש לנו ללמדה ממשנת מפנין [משנה א] ששם כ' הרב תי"ט בשם התו' והוא מהירו' שאותה קופה של שלש סאין היא. דמשמע שזהו משא אדם בימיהם. ועל פי אותה שאמרו רז"ל בסוטה (דל"דא) דמאי דמדלי איניש אכתפי' תילתא דטוניה הוה. הדבר מכוון מאד. שסאה היא משא אדם א' כשמגביהו לבדו לשאתו על כתפו כדאיירי הכא במתני'. ומשו"ה סאתים הוי דבר שאינו יכול להגביהו כא' וזה נכון מאד בס"ד:

אכן פירושו של הרב תי"ט במ"כ אין לו מקום. לומר שהנפח של סאתים גורם כבדות כזה שע"פ דרכו יהא עולה לערך ארבעים סאה. שהוא ודאי דבר תימה שא"א לאומרו וכמ"ש הוא ז"ל בעצמו פ"ו דמציע' ועיין מה שאכתוב שם עוד בזה בעזה"י.

משנה לחם

צ"ע במ"ש קרמ"ז מענין משקל סאתים. ומ"מ מצטרף הקש והתבן למשא חוץ מסאתים שהם משקל החטים בלבד. **יוכל** להיות כן. עם שסתמיות לשון המשנה אינו משמע כך. מ"מ אינו מוכרח.

משנה ט

סאה תבואה עקורה. פירש הרע"ב אין מצטרפין לסאתים אלא הוו שכחה. ודווקא בשכח שניהם. שאם שכח עקורה ולא שאינה עקורה היתה שאינה עקורה מצלת עכ"ל:

ופירושו שאפי' חזר ושכח שאינה עקורה אינן שכחה שכבר הצילתה שאינה עקורה לעקורה. ועכשיו כשחזר ושכח שאינה עקורה דיינינן לה כקמה שיש בה סאתים ושכחה דלא הויא שכחה. וליכא לאשכוחי להא דתנן הכא אין מצטרפין אלא דווקא בששכח שאינה עקורה תחלה ואחר כך שכח גם העקורה. כך הבנתי מפירוש הר"ש ז"ל אלא שבכוונה שיניתי ההסברה קצת. והמשכיל יבין וימצא טעם נוסף בדברינו:

אם באת רשו' העני באמצע. כתב הרע"ב אבל בפירות האילן לא משכחת וכו'. ותימה דמשכחת לה בפאה דשייכא באילן. אלא דכיון דהמחובר מציל לפיכך אין רשות העני מועלת וכו'. ולפי"ז תימא על פי' הרמב"ם עכ"ל בתי"ט:

וביאור דבריו דאע"ג דמשכחת רשות עני באמצע גם באילן ע"י פאה דשייכא נמי באילן. מ"מ כיון דקיי"ל פאה ניתנת במחובר לקרקע. ופאה זו שבאמצע אינה שכוחה שהרי הפרישה לפאה. ומאחר שהיא במחובר כדאמרן אין רשות זו מועלת שלא להפסיק ביניהם. דמחובר זה של פאה מציל כיון שאינו שכוח. ולכן באילן לעולם מצטרפין אליבא דר"י מפני שא"א להיות רשות העני באמצע שתועיל שלא להצטרף:

ולא ניחא ליה למידק משכחה גופה רצוני לומר דהא איכא לאשכוחי בשבאת רשות העני באמצע ע"י שכחה. ששכח מתחלה באמצע בין אלו שני הסאין שהא' עקור והב' אינו עקור וזכה בו העני במה שביניהן. ואח"כ חזר ושכח גם אלו שני סאין שסביבות השכחה שכבר באה ליד עניים. ובה"ג משכחת אליבא דר"י גם באילן דאין מצטרפין. דזה נראה קצת רחוק שיסבור ר"י דשכחה חשיבה נמי רשות עני באמצע. דהא מין במינו הוו דתרווייהו שכחה נינהו והו"ל כחדא שכחה מרובה ולא מיקרי רשות עני אע"ג דשכח בתרי זימני:

ואכתי איכא למידק אמאי ניחא ליה דבפאה נמי לא משכחת רשות עני באמצע. כיון דקיי"ל לא הפריש במחובר חזרה פאה לעמרים. א"ה אכתי מצי לאשכוחי רשות עני וכו' אפילו באילן ובפיאה דבתלוש דאינו מציל:

לכן נ"ל יותר דפאה אינו מעלה ומוריד לענין זה. לפי שמשום שם אחר הוא שבעל הבית מפרישו לדעתו. ואינו מועיל לענין זה אליבא דר"י דס"ל רשות העני עושה שלא יצטרפו הסאין. אלא דווקא בלקט ופרט שזוכין בהן העניים על כרחו ושלא מדעתו של בעה"ב כמו שכחה. והיינו טעמיה דאם באת רשות העני באמצע אינן מצטרפין לפי שנגררת השכחה אחריהן ונעשית כמותן. אבל הפאה שלא זכה בה העני כ"א ע"י דעתו של בע"ה. אינו בדין שיורע כוחו על ידה זה נ"ל ברור:

והשתא משו"ה ע"י פאה לא משכחת לה בין במחובר בין בתלוש. דאינו מועיל לענין שלא להצטרף הסאין השכוחין ע"י פאה המפסקת ביניהם:

ולא כטעמו של בעתי"ט דבמחובר משום דמציל לא משכחת לה דליתא. דלדידי לא נהירא למימר דפאה מחוברת תציל. דאם אמרו הקמה מצלת. דווקא בקמה שלו. אבל פאה לאו דידיה היא אלא של עני היא ולמה תהא מצלת לבעה"ב. ולא אשתמיט תנא בשום דוכתא לאשמועינן כי הך מילתא חדתא דאפילו קמת חבירו מצלת. ואיברא

איפכא מסתברא דאי משום שעומד בצד דבר מסוים. הא קיי"ל [לעיל פ"ו מ"ב. ובעדיות פ"ד מ"ד] כב"ה בסמוך לגפה ולגדר ודכוותיה דהוי שכחה. אלא מטעמא דאמרן לא משכחת לה במחובר. דפאה אינו מועיל שלא להצטרף דלא מיקריא רשות עני לענין זה אליבא דר"י כדפרישנא:

והיוצא מדברינו אלה דפאה במחובר אינה מצלת אליבא דכ"ע. ואליבא דר"י אינה מפסקת בין שני סאין שכוחים דמתני' שלא לצרפם לסאתים. בין שתהא הפאה שביניהם במחובר או בתלוש. כנלע"ד דברים ברורים בעזה"י:

ואם אולי הרמב"ם לא ס"ל הכי כמה דאסיקנא דפאה לא מהניא לר"י. וזה כפי הבנת בתי"ט שסבור היה בלשונו של הרמב"ם באומרו שרשות העני היא כשיזכה. ר"ל העני בקצת הדבר. בתלוש או במחובר. דהאי במחובר דחקיה להרב בתי"ט דאי לקט ופרט אינן במחובר. ושכחה נמי לא משמע ליה מטעמא דפרישית. הא ע"כ אין לך לומר אלא שכוונתו על פאה שבמחובר כדלעיל. ועל כן תמה עליו והניחו בצ"ע דקשיא ליה א"כ הא דבתוספתא דבפירות האילן לא משכחת. ואמאי הא משכחת בפאה:

הנה לזה נאמר אף אם נודה להבנתו זאת בלשון הרמב"ם דבפאה איירי. שיקשה א"כ להרמב"ם שתי קושיות חזקות. חדא דהוא שלא כהתוספתא. ותו דהא מחובר מציל. איברא מ"מ אינן אלא אחת דאף אם נסבול ונאמר שלא ראה התו' או דלא חש לה מאיזה טעם שיהיה. מ"מ מסולק הוא מהטענה השנית. מטעמא דילן דאע"ג דמחובר מציל. לא אמרו אלא בקמה שלו ולא במחובר שאינו שלו וכדעתנו הנז' ואנחת לן חדא מיהת בדברי הרמב"ם ז"ל:

ואמנם אם נחזיק בזה במוחלט דהרמב"ם אתי דלא כהתוספתא איכא לאוקמי נמי בשכחה וכדלעיל דבמחובר נמי איכא שכחה כדמרבינן שכחת קמה. ואע"ג דכתיבנא לעיל שנראה דוחק לבתי"ט לומר דבשכחה נמי משכחת רשות עני באמצע. דילמא להרמב"ם אינו רחוק כל כך כי מה שכתבתי למעלה בתחלה עדיין אינו מספיק. וא"כ אפשר דהרמב"ם נמי ציית להך כללא דכיילינא בפאה לענין משנתי' אליבא דר"י. ובהא לא איכפת לן טובא כיון דיחידאה היא. אבל ודאי בכללא דפאה אינה מצלת דלהילכתא הוא דאמינא לה וחדת היא לי. כבר יש לנו הודאת בע"ד שכן מוכרח לומר בודאי בדעת הרמב"ם ע"פ הבנתו של בעתי"ט. ויש לי עוד לעשות סמוכות לזה אלא שאין רצוני להאריך יותר והוא דבר נכון בעצמו ומובן לטועם טעמו:

ותחלה עצלות היתה בי ולא השגחתי לראות בספרו של הרמב"ם וכתבתי כן מדעתי. ושוב בדקתי בס' הנז' ומצאתי ראיתי שכתב בפירו' שקמת חברו אינה מצלת על עומר

שלו (וכתבו מפרשיו שבתוספתא היא) אז אמרתי חדאי נפשאי אם ספיקות שלך כך. ואברך את ה' אשר יעצני וחנני דעה בינה והשכל בתורתו הקדושה לכוין מדעתי הקלושה דברי תורה על אמתתן עם היות שלא עמדו על זה גדולים חקרי לב שקטנם עבה ממתני:

ועוד יש לי דברים בגו ליישב תמיהתו של בעתי"ט על הרמב"ם. דאף לשטתו ולהבנתו לק"מ דאפי' תימא פאה במחובר נמי מצלת והרמב"ם בה איירי במ"ש כשיזכה בקצת וכו' במחובר. אפ"ה שפיר קאמר הרמב"ם. דצריך לפרושי דמיירי ממחובר שרחוק מן הסאה השכוחה עד שאין ראוי להציל. כגון שאינו נקצר עם הקמה. ודבר זה למדתי מפירוש הרא"ש ומוכח לה מהירו' דמפרש לה אע"פ שלא באה עדיין רשות העני אלא שראויה לבוא כגון שעומדת תבואה מחוברת ביניהם וראוי ליפול ממנה לקט. הא קמן בהדיא בירו' דמחובר מפסיק ביניהם ואפ"ה אינו מציל. ומה אליבא דהירו' דאמר רואין אע"פ שאין שם רשות העני עדיין בפועל. אין מצטרפין. כ"ש כשבאת רשות העני ממש דהיינו שנתן לו פאה ביניהם שאינה מצלת על אופן האמור. ובאמת זו השגה גדולה על הרב בעתי"ט דלא אסיק אדעתיה ליישב הרמב"ם בדרך זה שהוא פשוט וברור גם לפי דבריו. ומבואר בירושלמי להדיא:

משנה י

וחכ"א יש להם שכחה. פירש הרע"ב דכתיב שדך. וכתיב קצירך. הוי מיעוט אחר מיעוט וכו'. קדייק בתי"ט ואידך דהיינו ר"י מאי טעמיה דממעט לטמונים. ומשני דאליבא דר"י איכא למימר הני מיעוטי אצטריכו תרווייהו חדא לטמונים. ואידך למעוטי עלי הטמונים שראוים קצת לאכילה אע"פ שהם בגלוי אמעיטו דאזלינן בתר עיקר הנאכל עכ"ל:

ואני תמה דא"כ דסברא הוא דאזלינן בתר עיקר תסגי ליה בחד קרא. ותו לא אצטריך למיעוטא אחרינא וק"ל. וגם יש לתמוה דלפמ"ש שהם ראוים לאכילה קצת משמע ע"י הדחק. והלא מבואר ריש מכילתין דכל שהוא אוכל ע"י הדחק פטור מפאה. והוא הדין לשאר מתנות עניים דכולהו גמרי מהדדי:

אלא שמחמת זה אין דוחק לפי שבאמת הם מאכל אדם גמור. וראיה שהרי שיעור עלי השום והבצלים להוצאת שבת לחין כגרוגרת ככל האוכלין:

אמנם אין לי לב להבין דבריו הללו. כי לא ימנע שהעלים הם דבר א' עם הטמונים כמו שהוא האמת. או שהם חלוקין לעצמן. ואם דבר א' הם אינן צריכין מיעוט אחר וכנז' שכבר נתמעטו ע"י אביהן. ואם תרצה להתעקש ולומר שנחשבים לדבר מיוחד בפני עצמו. א"כ איך נמעט אותם מדכתיב קצירך דמשמע בגלוי. הלא גם המה בגלוי:

איברא מחזיקנא טיבותא להרב תי"ט דדלי לן חספא ואשכחנא מרגניתא לענ"ד. דאמינא להכי אצטריכו תרי מיעוטי לטמונים חדא לשכחת קמה. וחדא לשכח' עומר דידהו. דה"א השת' הא גלוי נינהו. קמ"ל קרא דאכתי במלתייהו קמייתא קיימי. ותו משום דר"י לא יליף שכחת עומר משכחת קמה כדלעיל פ"ד מ"ו. משו"ה מיבעי ליה תרי מיעוטי. והשתא ניחא טפי דלא נידוק תו ואידך ארבנן מנא להו דהוי מיעוט אחר מיעוט. דילמא תרווייהו למעוטי אתו. דהא כי איתא מידי למעוטי לא דרשינן במיעוט אחר מיעוט כדע' בה"ע והוא פשוט. ולדידן אתי שפיר דאמרי לך רבנן אכתי לא אצטריך מיעוטא אחרינא דאי משום שכחת עומר וקמה. הא קילפי מהדדי אליבייהו כדלעיל והרי זה כפתור ופרח:

משנה לחם

בלח"ש סוף משנה זו. נ"ב איברא הר"ש כמדומה דלא סבר הכי. אלא לדידיה לא פליג. רבי יהודה. כי אם בטמונים ממש. דהיינו בקמה. משא"כ בשכחת עומר. מודה. מדלא פליג ברישא. ולישנא נמי דייק קצת. דלא קאמר הנטמנים. טמונים בפועל משמע. **ולא** ידעתי מה הי"ל לרמ"ז. שלא זכה להבין את זאת. אבל מ"מ מ"ש בס"ד במהדורא קמא הוא דבר ברור שאין לספק בו בשהוא מכוון מאד.

משנה יא

ואם היה מתכוין ליטול את הגס הגס. לשון הירו' אר"י לא סוף דבר גסין אלא דקין. וכי מאחר שדרכו לבחון בגסין אפי' דקין אין להן שכחה. ונ"ל לפרש לא מיבעיא דגסין אין להן שכחה שהרי בכוונה מלקט הגסין ומקפיד עליהן אלא אפי' הדקין שאינו נוטלן וכדדחי להו בידים דמי אפ"ה אין להם שכחה וטעמא וכו' עכ"ל בתי"ט.

ופליאה דעת ממני כי קצרה יד השגתי מלקבל דברים הללו שהם לדעתי המעוטה נגד המושכל ראשון. דמאי איכפת לן בכוונת הלוקט ובהקפדתו שלא יהא בהן שכחה מחמתו והלא כל הלוקט דעתו ללקט הכל אלא שהשכחה גרמה לו. וכן מאי האי אפי' דקאמר אפי' הדקין שאינו נוטלן וכדדחי להו בידים:

אתמהה מה ענין דחייה בידים לכאן וכי מוקצה שנינו כאן דתליא בהכי. והא הכא איפכא הוא דמאי דדחי בידים ודאי דאין לו דין שכחה. דשכחה הוא בהפך שאינו דוחהי בידים ובכוונה אלא שלא מדעתו וכוונתו נעשה שכחה וכשמה כן היא. והגע בעצמך שאינו קוצר אלא חצי שדהו ודוחה הנשאר שלא לקוצרו עתה. היעלה על הדעת או שמא צריך היה ליאמר שאינו שכחה. ובאמת בעיני יתרון הוא להאריך בהוכחת דברים פשוטים כאלו:

גם מה שמסיים עוד בתי"ט וטעמא מאחר וכו'. רצונו ליטול את כולן גם הדקין אלא שמניחן שיקחם איש רואה וכו'. גם הוא אינו בנותן טעם לשבח דמשמע הא אין רצונו ליטול את כולן. יש שכחה לדקין כיון שדחאם בידים. ולא אוכל לידע למה יהיו הדקין שכחה אחר שאין רצונו לקוצרן ולא שכחן אם לא מתורת הפקר נגע בה. וזה אי אפשר שיובן כאן כי אין לנו עסק בזה אלא מתורת שכחה:

ואך הפירוש עצמו בלשון הירו' הוא תמוה ואינו נראה כן. שהוא ז"ל הבין לא סוף דבר גסין אין להן שכחה אלא אפי' דקין. וכי איזה משמעות יש בלשון משנתינו להורות על גסין או על דקין. והא סתמא תנן אין לו שכחה (לקוצר) דמשמע בין גסין בין דקין. ואם מסברא שלא נטעה לומר כן מדעתנו הא איפכא מסתברא כדכתיבנא. וע"כ פירוש הרע"ב ודאי צ"ע:

אמנם לשונו של הירו' אינו ברור בידינו ברוב המקומות וביאורו קשה ומתחלף מאד. וע"פ הרוב צריך שיסבול קצת דוחק. מ"מ א"א לקבל זרות כזה. ויש לבחור בדרך שיקל עלינו יותר לקבלו ואם לא ימלט מדוחק נקרבהו במיעוטו:

ואשר אני אחזה לי בהבנת הירו' הוא זה דקאי ר"י אירשא דסיפא דמתני' ואם היה מתכוין ליטול את הגס הגס. עלה קאמר לא סוף דבר גסין דווקא הוא מתכוין ליטול ולא דקין כלל. אלא אף דקין בכלל. ולשון הגס הגס מסייע ליה קצת דהכי הול"ל ואם מתכוין ליטול גסין. אבל הך לישנא דהגס משמע לשון הגדול גדול יותר כלומר לאפוקי הקטנים לגמרי שמתכוין הוא לכל הגדול גדול קצת. ע"ד כל הקרוב קרוב קודם שאין הקורבה בערך אחד אלא להוציא הרחוק שאין לו שום קורבה וק"ל. ודומה לזה בגמ' דריש נדה [דף ב' ע"ב] אימר הגס הגס חזיתיה שאינו לשון גודל דווקא. אלא מעט מעט אחת לאחת. וכן הא דתנן בשביעית [ריש פ"ד] מלקט את הגס הגס אין ר"ל גסין בערך א' דווקא. ודוק:

והכי פירושו דהירו' דלא תימא משום דמתכוין לגסין דווקא. משו"ה אין שכחה לדקין. אלא אפי' הוא לוקט גם מקצת הדקין שאינן דקין ביותר גם דקין אין להם שכחה. והיינו מטעמא דמפרש כי מאחר שדרכו לבחון בגסין. ר"ל כיון שכל עיקר כוונתו בלקיטת הגסין לפי שהוא בוחן יותר ללקוט הגסין מעט כלומר גדולים קצת. שהן נרגשין לו גם בלי ראות ומפני שהן יותר מבושלין כל צרכן. והדקין מאד דעתו להניחם עוד בקרקע שיגדלו כדי צרכן. משו"ה לא הוי שכחה מה שמניח מן הדקין לפי שבכוונה מניחן. וזה בהפך מדברי התי"ט:

והא דהקוצר בלילה וכן הסומא יש להן שכחה היינו כשקוצר כדרכו שורות כסדר ואין דעתו להניח מהן כלל. לפיכך מה שמניח אע"פ שאינו רואה הוי שכחה. שידוע אע"פ שקוצר בלילה יוכל לקצו' בדרך שלא יעלם לו כלום כשיקצור על הסדר שכמו שהוא קוצר מכאן בצד זה כך הוא יכול לקצור את השאר והכל ראוי ליקצר. לכן מה שהניח שלא מדעתו הוי שכחה שאפי' היה קוצר ביום היה שוכחו:

משא"כ כשקוצר מקומות מקומות דהיינו הגס הגס. בידוע שא"א לו לכוין באישון לילה ואפלה למצוא כל הגסין שדעתו עליהן לקוצרן. לפי שהן מעורבין בין הדקין ואינו מוצאן כ"א בחפוש וע"י הרגשת ומשמוש היד שבוחן בה איזה הן הגסין הנאותין לו ללוקטן. וזה לא יכחיש בר דעת. על כן אין לו שכחה לא לגסין ולא לדקין אע"פ שלקט גם קצת מהדקין וכנז'. מאחר שאינו לוקט על הסדר ולא גרמה לו השכחה אלא מניעת האור או קטנות הנקצר כנ"ל טעם נכון לחלק בין הנושאים ופירוש קרוב הוא מאד בהירו' ואתיא מתני' כפשטה. דאין לו שכחה סתמא משמע לא לגסין ולא לדקין. וזה ממה שיקשה על פי' הרא"ש שהובא בתי"ט ודוק:

פרק ז

משנה א

ביישני לשון הרע"ב שהוא מבייש שאר האילנות מרוב שמן. ואם כן היינו שופכני אלא דאיכא אתרא דקרו ליה שופכני ואיכא דקרו ביישני עכ"ל תי"ט:

ואינו נ"ל אלא שופכני הוא שזתיו גדולים ואגור בהן שמן הרבה שלכן זתיו שופכין שמן. וביישני מדה אחרת בו כפי' הר"ש שמבייש האחרים מרוב זתים שהוא עושה:

ומה שהקשה בתי"ט ע"ז דא"כ היינו במעשיו וע"כ פירש דביישני היינו שעושה זתים גדולים. תקשי נמי לדידיה דבודאי במעשיו כולל גם העושה שמן הרבה דהיינו שופכני לדידי. או ביישני לדידיה. דאטו מי כייל הר"ש במעשיו דוקא בעשיית זתים ולא בעשיית שמן דמנא ליה. אלא פשוט דחדא מיניהו נקט ובהווה דיבר שרוב השמן בא מרוב הזתים. אבל בודאי דבמעשיו נכלל כל שעושה הרבה בין ע"י זתיו המרובין או ע"י שגדולין הן. ואפילו מועטין:

אלא כך הוא עיקר פירוש המשנה שכל אלו ע"ש מקומן נקראו כך. ולמדתי זה מפירוש הרמב"ם וכן הוא באמת שנטופה שם מקום ידוע הוא בכתוב ובישני ע"ש כפר ביש דבאגדה דפרק הנזקין [דף נ"ז ע"א] או כמו שאמרו [מגילה כ"ד ע"ב] חיפני ובישני לא ישא את כפיו. שהוא מאנשי בית שאן ככה יקראו גם זית ב"ש בישני. וכן בשופכני אע"פ

שלא ידענו לו חבר משמע בפי' הרמב"ם שגם הוא נקרא ע"ש מקומו ונסמכו להם אלו הביאורים ע"ש מעשיהם:

וענין המשנה כך הוא כל זית שיש לו שם דהיינו שהוא זית הנקרא נטופה מחמת שנלקח גזעו מאותו מקום שנקרא נטופה. ועל שאותן זתים הנטועין מנטעי אותו מקום יש להם שם שעושין הרבה ונוטפין שמן רב. לכן אינו שכחה אפילו אינו נוטף עתה אלא לשעתו הוא נוטף. ועכשיו שינה מדתו:

והדר מפרש תו בהדיא דלא תימא דבעינן שינוי שם ומעשה. אלא בחד סגי. והיינו דקאמר בד"א בשמו ובמעשיו ובמקומו בכל א' מהדברים הללו דיו שלא תהא לו שכחה. ומפרש תו בשמו כגון שהיה שופכני או בישני שנקראו ע"ש מקומן. אע"פ שאינם נאים במעשיהם כראוי לשמותיהן שהשופכני היה רגיל להיות לו זתים גדולים ביותר. והבישני היה עושה הרבה זתים יותר מהאחרים. אע"פ שאין להם המעשים הללו עכשיו. כיון ששמם עליהה אין להם שכחה:

והדר קאמר ובמעשיו כלומר או במעשיו שאף על פי שאין לו שם כאלו שבא להם השם מן המקומות ההם (שנקראו כך מפני שהיו ידועי' ומפורסמים בגידול אילנות טובות האלו). אלא שדומה לאלו במעשיו בזתיו הגדולים או בריבוים. מאחר שיש לו ג"כ שם ע"י מעשיו ואף שאינו נקרא שופכני או ביישני כפי הראוי לו. לפי שאין השורש שלו מאותן המקומות. אלא שגם ארצו משובחת גרמה לו ולכן אין לו שם אחר. מ"מ מאחר שיש לו שם מחמת מעשיו אין לו שכחה. וכן במקומו. וזה פירוש נכון מאד ודוק:

והא דאיכא דאמרי בירו' שבישני הוא שזתים שלו אין עושין שמן הרבה וע"ש שהוא מבויש מחבריו נקרא כן. צ"ל שאין לו שכחה לפי שהוא כעומד בצד דבר מסוים כמו בצד הגת והפרצה. דמאחר שיש לו שם מפני גריעותו ניכר הוא ואינו לשכח. וזה דוחק קצת דכיון שהוא גרוע הסברא נותנת יותר שיש בו שכחה. ולית לן למיזל בהא בתר שמא אלא בתר טעמא. דטעמא מאי אמור רבנן כל זית שיש לו שם אין לו שכחה לפי שחשוב הוא וא"א לשוכחו. ובמקומו אע"ג דלא חשוב הוא כ"כ אפ"ה אינו גרוע וגם יש לו סימן בדבר מסוים. אבל זה הגרוע מדוע לא יהא לו שכחה:

ונ"ל דאעפ"י שזתיו קטנים ואין עושין שמן. מ"מ אינם גרועים ויש שרוצים בהם יותר דניחא להו לכובשן. משא"כ זיתי שמן אינם עומדי' לכבישה. והא דתנן התם בתרומות [פ"ב מ"ו] אין תורמין זיתי כבש על זיתי שמן. לאו משום דמיגרע גריעי אלא משום דטפי עדיף גבי תרומה דליעבד מנייהו שמן. והני לא חזו לשמן. אבל לכבישה הני עדיפי

ואיכא אינשי דחביבי להו טפי בכבושין. וכן נראה דזית מליח מעלי ודוק. ועיין מ"ש בס"ד ספ"א דתרומות ורפ"א דביכורים:

שנים שכחה. כתב בתי"ט ז"ל הראב"ד בהשגותיו [פ"ה הכ"ב דמ"ע.] כאשר הבין בו בכ"מ ז"ל [שם] ס"ל דהא דתנן הכא שנים שכחה בזתים תלושים עסקינן דלא מסתבר ליה דאילן שלם יהא שכחה וכ"ש שנים. ואני הצעיר אומר חלילה לחשוד לאביהן של ישראל המאור הגדול הראב"ד ז"ל בטעות מוחלטת כזו שא"א להעלותה על הדעת לאומרה אפילו על קטן שבקטנים שיפרש שני זתים דמשנתנו על שני גרגרים (דהא לא איירי הכא בצבורין אלא זתים סתמא תנן. והא בהדיא איתא בירו' דזתים אין להם שכחה בתלוש ולפ"ד נעלם כל זה מהר"א ז"ל ח"ו) והוא דבר מבואר הביטול מאד מכמה מקומות. ואצלי גנאי הוא לבאר סתירת דבר פשוט כזה וחוששני מחטאת ח"ו העדר כבוד הרב הגדול ז"ל לייחס לו שגיאה כזו. אע"פ שה"ה בכ"מ ז"ל במ"כ כי רב הוא והכ"מ. הנקל לכתו באלה למען ספות כבוד הרב המושג אשר בא עמו בברית למען הציל אותו מיד משיגיו. ומבלי הביע אל עושה בעל השגה האומן הנפלא אשר אמנם גם הוא איש חיל שכל דבריו שקולים במאזני צדק. ואף אמנה הרמב"ם ז"ל ראוי שיטריח האדם עליו להגן בעדו חלף עבודתו והאיר עינינו בתורתו. אלא שאין משוא פנים בתורה. ולא יתכן לכסות עין השמש בצהרים. בכסות העצלות ובשפלות ידים. ולעזוב האמת היושב בפתח עינים. שאין זה שבח להמושג. ושניהם נתכוונו אל מרכז האמת ורדפוהו. טרחו לבקשו ככסף וכמטמונים חפשוהו. ואם הא' קרב אליו לפעמים יותר מחבירו לא פיחת ממעלתו כלום. כי השגיאה דבר כרוך בעקבות כל החיים אין נמלט. ואולי בהרבה מקומות אלו ואלו דא"ח וטעם כל א' ונימוקו עמו. ולא נבטל דעת שום א' מהם ע"פ מה שיעלה בתחלת מחשבתנו. וחס כי לא להעלות על המחשבה לעשות שום א' מגדולי קדמוננו המפורסמים לטועה בדבר פשוט. ועם שנקשה עליהם קושיות וגם נעשה מעשה ע"פ הכרעת האחרונים לפי מה שעיניהם רואות כי לא בשמים היא. מ"מ עת ומשפט ידע לב חכם ללמד זכות עליהם בכל מקום ושהיה להם לעולם על מה שיסמוכו וכל א' מצא לו סימניות ולא דרכינו דרכיהם. שבדורות האחרונים רבו התלמידים שלא שמשו כל צרכיהם. הנה הואלתי לדבר ואנכי עפר ואפר. לא ידעתי ספר. כי הציקתני רוחי בראותי אלהי' עולים מן הארי"ש איך נחשבו דבריהם לנבלי חרש. לא יעזב להם ענף ושורש. ויש אשר יחזיקו במעוז מחבר א' שלא לנטות ממנו ימין ושמאל. ויחפאו דברים אשר לא כן על בר פלוגתיה היושב ממול. ואין זו מן המדה בתורה להדר פני גדול. ותהי האמת נעדרת חלילה לה מחדול:

וככה א"א כאן שמאד נשתוממתי בקרותי מ"ש בכ"מ בהבנת הראב"ד ואין ספק בעולם שלא כיון אלא למה שכתב הר"י קורקס ז"ל [מביאו הכ"מ, שם] שכוונת הראב"ד היא להשיג על מ"ש הרמב"ם שאף על פי שיש בו סאתים באילן אם שכחו הרי הוא שכחה. והיא השגה עצומה מאד. וע"כ נפלאתי עוד פלא יותר גדול על הריקו"ר איך עלה בדעתו לדחות השגה זו בגילא דחיטתא וצריך נגר ובר נגר דיפרקינה. כי הוא ז"ל במ"כ ריפא שבר על נקלה בדבר שלא עלה על דעת הרמב"ם ז"ל וא"א להשמע כלל:

מ"ש שדעת הרמב"ם היא כיון שלא הוזכר אלא בעומר איכא לפלוגי דבשלמא עומר שיש בו סאתים חשוב. אבל באילנות אילן שיש בו סאתים לא חשיב כולי האי גבי שאר אילנות שנאמר שלא יהא שכחה. מה אומר לסברא רצונית כזו נגד האמת דהא מוכרח במתניתין בכמה דוכתי דסאתים באילן חשיבי כמו בתבואה וכאשר אבאר עוד בסמוך בעזה"י:

ומש"ע וטעמי דילפינן מנייהו גבי עומר דכיון שיש בו סאתים (כצ"ל בכ"מ שיש שם טעות הדפוס) גדיש נקרא. או מדכתיב לא תשוב לקחתו לא שייכי באילן. לא אדע למה לא שייכי. ואי משום דסליק אדעתיה דבעינן דקא דומיא דעומר דבר מקובץ. או דבר הניטל כולו כא' שיוכל לשאתו על כתפו דווקא. הא ודאי ליתא. דהא בקמה נמי משערינן בסאתים דלא הוו שכחה. ולא עוד אלא אפילו אין בה סאתים רק שראויה לעשות סאתים. ומהתם אזדא נמי מ"ש בתחלה דבאילן הוי מידי דלא חשיב. דהא חזינן דלאו בחשיבותא תליא מילתא אלא בגודל מדת השכוח ודוק:

ומי יתן ואדע לדעת הריקו"ר מהיכן למדו לומר במשנה דלקמן דזית שיש בו סאתים ושכחו דאינו שכחה כיון דמהני טעמי דאתאמרו בעומר ליכא למילף דלא שייכי באילן. ואי משום חשיבותא דזית מדוע שיערוהו בסאתים דווקא. ומתוך זה אתה למד תשובה למ"ש עוד ז"ל. ובפ"ז שנינו כל זית שיש לו שם וכו' משמע דווקא אילן שיש לו שם באותן ג' דברים הוא דאין לו שכחה אבל סאתים לא חשיבי באילן. ומשנה דבסמוך קשיתיה לכל הפירושים שנאמרו בה וק"ל. ובלא"ה הוא דבר בטל והאריכות הוא מותר. ובאמת אני מצטער מאד שלא אוכל להאמין בנפשי ששגה בזה:

ותו קשיא עליה הא דתנן בפ"ו דלעיל סאה תבואה עקורה וסאה שאינה עקורה אין מצטרפין לסאתים וכן באילן. הא בהדיא פשוט מאד דדווקא בסאה עקורה וסאה שאינה עקורה הוא דאין מצטרפין משום דדמו לכריכות וק"ל. משא"כ בשתיהם עקורות או שתיהן אינן עקורות פשיטא דמצטרפין לסאתים אפילו באילן והא ודאי תיובתא כלפי שנאיה דהריקו"ר ובלי ספק דאשתמיטתיה להיא. והא פסקה הרמב"ם ז"ל בהלכה ך':

וע"כ הברור שהרמב"ם מודה בזה דסאתים באילן חשיבי ולא משתליין משו"ה. ודלא כמ"ש הריקו"ר דטעמו בשוכח אילן דהוי שכחה אפילו יש בו סאתים משום דלא חשוב. וא"א לאומרו כלל בדעת הרמב"ם ולא הועיל מאומה ליישבו מהשגת הראב"ד. כי אפילו שנודה לסברא החפשית דסאתים באילן לא חשיבי משו"ה הוי שכחה. עדיין לא הציל את הרמב"ם במה שכתב בשוכח אילן וכו' אפילו היו בו כמה סאין פירות הרי זה שכחה. הרי שלא נתן גבול וקצבה לדבר שאפילו יש בו הרבה סאין נעשה שכחה. ואיך יעלה על הדעת שאילן שלם ואפילו גדול שבאילנות לא יהא חשוב ונעשה שכחה. ואולי דעת הריקו"ר באמת כך היא גם באילן שלם אפילו גדול מאד. א"כ בלשון הזה הי"ל שאילן א' אינו חשוב ואפי' יהיו בו הרבה. ומה יועיל לו אם סאתים חשובין או לא:

אכן דעת הרמב"ם ניכרת באמת דהא נמי פשיטא ליה דסאתים באילן לא הוו שכחה כמו בתבואה דגמרן מהדדי בכל הני מילי. אלא שדעתו באילן שלם אם שכחו כולו מיגרע גרע ויש לו שכחה אפילו בהרבה סאין. עם שזה נגד המושכל לכאורה. דאם בסאתים ממנו לא הוי שכחה. כל האילן ובו כמה סאין עאכ"ו שלא יהא שכחה: עכ"ז אין ספק שזוהי דעת הרמב"ם. וצדק הראב"ד שהשיגו בכך כי אלצוהו פשטי המשניות המוכיחים שא"א לסבול זה. וגם אמנה אינני מסופק כמו כן שהרמב"ם לא בדה זאת מלבו. אבל אולי מצא כך בירושלמי או תוספתא שסמך עליהן בזה:

ודוגמא לזרות כזה תמצא להירושלמי. בריש פ"ו מ"ב ע"ש בתי"ט דלדעת הירו' בשוכח אצל דבר מסוים טפי הוה שכחה. משאם הניחו אצל דבר שאינו מסוים. וכמו שתמה הר"ש שם. הרי שאם דבר רק הוא ממנו הוא לקוצר השגתנו לא עמדנו על טעם הדבר ואעפ"כ א"א להטעות הירו'. ועל כרחנו נאמר שגם כאן נטה בלי ספק אחר מה שמצא מפורש באיזה מקום נסתר מנגד עינינו שיש חילוק בין אילן שלם שאפילו יש בו כמה סאין גרע מסאתים דמקצת אילן. ובודאי היה לו ז"ל טעם נכון בזה אף שנעלם מאתנו. ולכן הפריז על המדה ביותר שאפילו בזית הנטופה פסק שאם שכח כל האילן ואע"פ שיש בו יותר מסאתים הוי שכחה כמבואר בהלכה כ"ד בבירור. והכ"מ השיא דעתו שם לדרך אחרת. ויפה השיגו הראב"ד גם שם מטעמא דלעיל. אבל הכ"מ הבין דברי אותה ההשגה השלישית ג"כ על הדרך הנז' ולא יתכן כלל. וכמו שאבאר עוד בסמוך בעזה"י:

משנה ב

זית שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה. לשון הרע"ב אמתני' דלעיל קמהדר דתנן בזית הנטופה אינו שכחה בד"א בזמן שלא התחיל וכו'. וכתב הר"ש דלפ"ז אם התחיל ואין בו סאתים שוין נטופה ושאינו נטופה דיש להן שכחה. ולא התחיל ואין בו סאתים חלוקין

דשאינו נטופה הוי שכחה ונטופה לא. והיכא דיש בו סאתים אדרבה חלוקים בהתחיל דנטופה אין לו שכחה ולאינה נטופה יש. ובלא וכו'. והשתא קאמר בתי"ט בבא דזית יש בו סאתים ושכחו שאינו שכחה שאפילו בהתחיל משמע דווקא בנטופה. א"נ מיירי דווקא בלא התחיל ובין בנטופה ובין שאינו נטופה עכ"ל:

ושפיר דייק דהך בבא דזית סתמא מיתניא דמשמע מנה דלא מפלגינן בין נטופה לשאינה נטופה ובין התחיל ללא התחיל בדאיכא סאתים. דלעולם לא הוי שכחה ומטעמא דכתיבנא לעיל דשפיר גמרינן מעומר וקמה דתבואה. דכל כמה דאיתנהו לסאתים פירות או תבואה לית להו דין שכחה מחמת גודל שיעור השכוח כדפרישנא לעיל והוא האמת הברור. דמשו"ה לא פליג ליה לתנא בהך גוונא דאמרן. בבבא דילן.

ומעתה אותן ב' הפירושים שאמר בה בתי"ט אינם. ותמיהני שהוא בעצמו ראה לחצם ודחקם באומרו שאפי' בהתחיל משמע. הרי שראה שאין סתימת לשון המשנה סובלת אלו החילוקים. ואעפ"כ חזר וקירב את אשר דחה. ואמר א"נ מיירי דווקא בלא התחיל וכו'. ואת אשר ראה בפי' הר"ש שכתב כן הביאו לזה שחייב אדם לומר בלשון רבו:

ואולם לקוצר הבנתי איני רואה הכרח למ"ש הר"ש בלשון זה דהיכא דיש בו סאתים אדרבה חלוקים בהתחיל וכו' דמנליה הא. ומן התוספתא לא למדנו כ"א סירוס לשון המשנה כאילו היא שנויה באופן זה כל זית שיש לו שם וכו' אינו שכחה בד"א בשלא התחיל בו. אבל התחיל אפי' כזית הנטופה בשעתו יש לו שכחה. והדר מתנינן לה להך בבא הקודמת בגירסתנו שהיא זית שיש בו סאתים דאינו שכחה. ולא יחויב מזה מה שאמר הר"ש ז"ל בחלוקה השלישית כנז':

ואולם המתבאר ממנה ע"פ משמע זה אינו אלא דמעיקרא איירי באין בו סאתים ומשו"ה איכא לפלוגי בין נטופה לאינו נטופה. דאע"ג דאינו נטופה הוי שכחה בפחות מסאתים. אבל נטופה אפי' בציר מסאתים לית ביה שכחה. בד"א דאיכא לפלוגי בין נטופה לשאין נטופה בבציר מסאתים. דווקא כשלא התחיל בו. אבל בהתחיל אפי' נטופה הוי שכחה כיון דבציר מסאתים:

והדר תו אשמעינן דינא דסאתים דכל זית סתמא תנן ואפי' שלא נטופה שיש בו סאתים לית ביה שכחה. מטעמא דילן דכי איכא שיעורא דסאתים תו לא איכפת לן בחשיבותיה דאילן. דכמותו גרמה לו להצילו. אפי' אינו חשוב. ומשו"ה בסאתים לעולם שוין נטופה ושאינו נטופה ואפי' התחיל בהן שאין להם שכחה כדמשמע ודאי סתמא דמתני' ולא יסופק בזה המעיין ביושר. כ"ש שכבר החזקנו הדבר בטעמים מספיקים מפיקים מזן אל זן לכוונתנו דסאתים באילן לעולם מצילין כמו בתבואה. ומעתה איזה משמעו' דוחק

אותנו לומר שביש בו סאתים חלוקי' בהתחיל דאינו נטופה יש לו שכחה כהבנת בתי"ט ע"פ לשון הר"ש:

ובאמת בפירושו דהר"ש אין מבואר כן. וגם הגירסא שלפני בפי' הר"ש היא שהתחיל בשי"ן לא בבי"ת. ואולי הרב בעתי"ט תיקן אותה כך לפי הבנה המופשטת. אמנם קרוב אצלי שטעות אחר קטן יש כאן בלשון הר"ש ושין זו ימנית היא. וכצ"ל לשון הר"ש ז"ל דהיכא דיש בו סאתים אדרבה אין חלוקים (ר"ל נטופה ושאין נטופה) שהתחיל ולא התחיל שוין. וע"כ אינם חלוקים כלל בסאתים. כמו באין בו סאתים דחלוקין בלא התחיל מיהא וזה ממש כדעתינו:

ואנכי הרואה בענ"ד שזוהי ג"כ דעת הראב"ד ז"ל בהשגות בדין זה בהלכה כ"ד השנייה להשגה שזכרנו וסמוכה ונראית עמה וכן השלישית שבצדה. כל דברי שלשת ההשגות אחת הן ודרך אחד לשלשתן לע"ד. ואי אפשר מבלי שאאריך בביאורן קצת. וז"ל הרמב"ם שם אחר שביאר דין הנטופה שאין לו שכחה כתב בד"א (ר"ל שאין לו שכחה לנטופה) שלא התחיל באילן זה המפורסם (דהיינו נטופה ודכוותיה) אבל אם התחיל בו ושכח מקצתו הרי זה שכחה ואע"פ שהוא מפורסם והוא שיהיה הנשאר בו פחות מסאתים אבל סאתים אינו שכחה אא"כ שכח כל האילן עכ"ל הרמב"ם ז"ל בספרו. הצגתיו לפניך למען תעמוד על שורש הדברים וההשגות שהשיג הראב"ד והצלת הכ"מ [שם] שכל הענין סובב על קוטב א' הוא פירוש משנתינו:

וז"ל השגה א' ציין ואע"פ שהוא מפורסם והוא שיהיה פחות מסאתים. א"א מן המשנה נראה שאינו כן. עד כאן. ולקיצור לשונה החליט הרב בכ"מ [שם] בהבנתה וכן בעתי"ט הנמשך אחריו בכל מקום. שלכן אמר הר"א שמן המשנה לא נראה כן לפי שתפס לשון המשנה כפשטו וכסידורו לפנינו שבבבת זית שיש בי סאתים חוזר על מה שלפניו שכל זית בין נטופה בין אינו נטופה אם יש בו סאתים אינו שכחה. בד"א עלה קאי ר"ל בד"א דסאתים לא הוו שכחה בלא התחיל. הא התחיל אפי' כזית הנטופה ואפי' יש בו סאתים כדאיירי ביה השתא יש לי שכחה. וכפי מה דסלקא אדעתיה דהר"ש מעיקרא. הבינו הם ז"ל שדעת הראב"ד כך באמת כאילו לא ראה ולא ידע מהתוספתא. שעל כן השיג עמ"ש הר"מ והוא שיש פחות מסאתים. דמהמשנה אינו נראה כן אלא שאפי' ביותר מסאתים הוי שכחה בהתחיל בו וגם בזית הנטופה:

וזה א"א לקבל שיתעלם דבר התוס' הלזו מהר"א דנהירין ליה שבילי דכולהו תנויי. ועוד שיסתור דברי עצמו מן הקצה אל הקצה. שכבר ביארנו לעיל שדעתו היא שא"א להיות לסאתים באילן כל שהוא דין שכחה. ועכשיו יאמר שיהא שכחה אפי' בנטופה וגם ביותר

מסאתים. ואין הדעת סובלת זה וכי מה כח שהתחיל בו יפה כל כך. מסתייה דנסקיה חד דרגא דליעבד שכחה בפחות מסאתים. ואפי' היה משמעות המשנה נוטה לכך היה צריך לדחוק ולפרשה בדרך שתסכים אל המושכל והמוסכם ממקומות אחרים:

ולכך אני אומר שזה לא עלה על לבו של הראב"ד לתפוס בזרות כזה. ולא כיון אלא ההפך להרחיק כל זה וכלפי שהבין גם הר"א המשנה ע"פ התוספתא שלא יתכן העדר ידיעתה ממנו ז"ל. אלא שהיה מפרשה כמו שאמרנו דהך בבא דזית שיש בו סאתים לאו לאפלוגי בין נטופה ושאין נטופה. ובין התחיל או לא קאתי. אלא לא שני ליה כלל דלעולם אין שכחה לסאתים. והיתה השגתו על התחלת הלשון שאמר הר"מ ואע"פ שהוא מפורסם והוא שיהא הנשאר פחות מסאתים. שיובן מזה שאין התנאי הלז של פחות מסאתים אלא למפורסם. אבל שאינו נטופה אינו מועיל לו דאפי' הוי הנשאר טפי מסאתים הוי שכחה דאל"ה רבותא הו"ל לאשמועינן וק"ל. ועל זה אמר שמהמשנה אינו נראה כן אלא שאפי' באילן שאינו מפורסם מועיל שיעורא דסאתים להצילו כדפרשינן יאות מדתנן סתמא:

והוא הדבר אשר אמרתי שכל השלש השגות רצופות הללו כהשגה אחת הן מתחייבות זו מזו שכבר הקדמתי בביאור הראשונה שכל מגמתה להרחיק אפשרות השכחה בסאתים. וכן זאת הנמשכת כוונתה רצויה על הדרך הזה. אלא דהתם מיירי הר"מ מאילן שלם ובו כמה סאין ואכתי לא נחית להנהו חילוקי דהתחיל ולא התחיל דמשמע בכל גוונא הוה שכחה בשאר אילנות. ולכן דחאו הר"א בשתי ידיו באומרו אינו מחוור כלל כמו שהארכנו בטעמו שהוא דבר קשה לשמוע בודאי:

וכי מטי להכא אשכחיה דעסיק בהתחיל בו דמשמע מניה נמי דבשאר אילן אינו מציל שיעור סאתים בהתחיל כנז'. ובהא אית ליה להר"מ קצת סברא ולא זרה ורחוקה היא כל כך כהראשונה. משום דאיכא למימר כיון דהתחיל מהני לנטופה. ליהני נמי לשאינו נטופה. דאע"ג דסאתים לא הוו ביה שכחה. להכי אהני ליה התחיל דאפ"ה ליהוי שכחה. דאי באין בו סאתים. לא מהני ביה ולא מידי. דבלא"ה הוי שכחה. והיינו טעמיה דמאן דס"ל הכי כדסבר בעתי"ט בדעת הר"ש. ועל כן בהא לא קאמר בלישנא דלעיל שאינו מחוור כלל. רק שמן המשנה אינו נראה דר"ל מדסתים לן תנא. ולא נחית לפלוגי בהני חילוקין כדלעיל:

ומעתה דעת הר"א רחוקה מדעתם שחשבו בו דהכא ס"ל אפי' סאתים אינן מצילין ואף בנטופה. ונהפוך הוא שכל חפצו שסאתים בדין שיהיו מצילין אפילו באינו נטופה ואף בשהתחיל בו:

ועל דרך זה נמשכה ההשגה השלישית שאחר כך בהשיגו עמ"ש הר"מ אבל סאתים אינו שכחה אא"כ שכח כל האילן. כתב על זה שאינו מחוור כלל וכלל. הוסיף ההרחקה וחיזקה לקושי המאמר ביתר שאת על כל הנז'. לפי שממנו יובן שאפי' בזית הנטופה דאיירי ביה עד השתא אם שכח כולו הרי הוא שכחה ואפי' ביותר מסאתים. וזה א"א כלל וכלל כמו שהראת לדעת למעלה שאפילו בשאין נטופה אינו מחוור כלל. ובודאי שכך הוא משמעות המשך לשון הר"מ. עם שיש בו סתירה מבוארת מניה וביה עד שמפני כך נלחץ בו בעכ"מ והריקו"ר והוציאוהו מפשטו וממשמעותו. לקמן בס"ד נימא ביה טעמא קצת ונסביר פנים להבנה זו שהבין בו הר"א לדעתינו כדי שתפול עליו ההשגה:

ותחלה נשובה ונחקורה אם יתכנו דברי בכ"מ בהבנת לשון הר"מ בפיסקא זו. ונתחיל במ"ש על השגת הר"א הלזו דנראה שטעמו דלא משמע ליה שישכח אילן שלם. וכבר ביארנו היטב שזה דבר מבואר הביטול ולא [עלה] על לב הר"א מעולם. וכוונתו האמיתית כבר ראית למעלה:

שוב נתקשה כאן מאד הרב בכ"מ בלשונו של הר"מ. וז"ל מלשון זה שכתב רבינו בד"א שלא התחיל באילן המפורסם וכו' אבל סאתים אינו שכחה אא"כ שכח כל האילן. נראה שאפי' בזית שאינה נטופה אם התחיל ויש במה שנשאר סאתים אינו שכחה. וא"כ נמצא דבאינו נטופה טפי הוי שכחה כששכח כל האילן מכשהתחיל בו. ובנטופה הוי איפכא וזה דבר תימה. דבנטופה דהתחיל בו ושכחו ראוי יותר להיות שכחה משאם שכח כל האילן. וא"כ בשאר אילנות שכששכח כל האילן הוי שכחה. כשהתחיל לא כ"ש דהו"ל להיות שכחה (כצ"ל בלשון הכ"מ שהוא מוטעה שם בדפוס) ותירץ הריקו"ר דבשאר אילנות אם התחיל בו ושכחו נמי הוי שכחה אפי' נשאר בו סאתים. ומ"ש אח"כ אא"כ שכח כל האילן פירושו אא"כ אינו נטופה דאף דשכח כל האילן הוי שכחה עכ"ל:

והנה עכשיו כבר ראה בכ"מ ז"ל החולש' שבפירושו. ועתה ראה גם ראה תירוצו של הריקו"ר ויאמר נא המעיין הישר האם יתכן לומר כן על קטן שבקטנים כ"ש בלשון הרמב"ם הצח והברור עשר ידות על כל לשונות המחברים שעמדו לישראל אחר חתימת התלמוד. ח"ו לא תהא כזאת בישראל. ואפי' אמרה יב"ן לא צייתנא ליה:

ובאתי להבינך מעיקרא מאי דוחקיה דבכ"מ ודקארי לה מאי קארי דבעי למימר דקסבר הר"מ באינה נטופה נמי סאתים לא הוי שכחה וקא קשיא ליה. והדר קאמר דלא ס"ל הכי. אע"ג דבלשון הר"מ ליכא רמיזא מזה דלא משתעי אלא מאילן המפורסם דהוא הנטופה ועלה קאמר דבד"א וכו' אבל סאתים אינו שכחה. ובאינו נטופה מי שמעת ליה דתקשי כלל:

אלא היינו טעמא דבכ"מ דסיפא דלישנא קשיתיה דקאמר אא"כ שכח כל האילן. ולשון זה ע"פ הבנתו הפשוטה ומשמעית המשך לשונו דאאילן המפורסם דלעיל קאי הוא קשה כתורמוס. ולכאורה נעדר הבנה לגמרי שסותר דברי עצמו שלמעלה. כשסידר דין השוכח אילן בין האילנות שלעולם הוא שכחה. חוץ מאילן הנטופה שאם שכחו אינו שכחה כמבואר בדבריו באורך. ולא עוד שאפי' בפחות מסאתים אינו שכחה. ואיך יאמר כאן שאילן המפורסם אפילו ביותר מסאתים אם שכחו כולו יש לו שכחה. וע"כ נדחק אל הקיר אשר אין דרך לנטות לעבור הדוחק קצת שצריך שיסבול ולפרש שכח כל האילן באילן דעלמא שכך הוא דינו שאם שכחו ישנו שכחה:

ולקשר הלשון שיובן היטב צריך לפר' עוד שמה שאמ' לפני זה שסאתים אינו שכחה. ג"כ מאילן שאינו מפורסם מיירי. כדי שיתקשר הלשון שאחריו באומרו אא"כ שכח כל האילן ודוק. ומשו"ה הוא דקשיא ליה שנולד לו מזה זרות אחר שהזכיר. ולא נמלט ממנו כ"א ע"י זרות יותר קשה ממנו כפירושו של הריקו"ר. שא"א שיסבלהו לשון הר"מ בשום אופן כמבואר לכל מבין.

ואמנם אנחנו אם נתפוס בהבנת לשון זה על הדרך שהבין בו הרב בכ"מ בתחלה. אין המקו' צר אצלנו ולא נעמיס עלינו משא פירושו של הריקו"ר מחמת הקושיא והתמיהה אשר עורר עליו בכ"מ. דבמ"כ ק"ו פריכא הוא מה שטען שאם בזית נטופה דשכח האילן אינו שכחה. כשהתחיל בו הוי שכחה אלמא בהתחיל ראוי יותר להיו' שכחה. בשאר אילנות דכל האילן הוי שכחה. כשהתחיל לא כ"ש:

ולאיי מופרך ממילא דמה לנטופה דהתחיל עושה שכחה. באין בו סאתים דווקא. ומה שבאילנות אחרים התחיל לא הוי שכחה. זהו משום דבנשאר יש בו סאתים. ומה לאילנות שכל האילן הוי שכחה. לפי שאינן חשובין. תאמר בנטופה שחשיבותו גרמה לו לפיכך שכח כולו אינו שכחה:

והכלל שלעולם התחיל בו ראוי שיהא שכחה ודווקא בנשאר פחות מסאתים בין בנטופה בין שאינו נטופה. אבל לסאתים אינו מועיל אפי' לשאינו נטופה. ואע"ג דבשכח כל האילן ובו כמה סאין הוי שכחה. ההוא ודאי מיגרע גרע. כיון ששכחו כולו ע"פ טעמו ונימוקו עמו כמו שזכרנו שעל כרחך אנו צ"ל כן שהי"ל ז"ל טעם הגון בזה אף שנעלם מאתנו:

והרי א"כ דבריו עולים יפה ע"פ דרך בלי שום דוחק. והכי קאמר בד"א וכו' והוא שיהא הנשאר פחות מסאתי' עד השתא בנטופה קמיירי. והדר קאמר אבל סאתים אינו שכחה דלכאורה הוא לשון ארוך דממילא משמע. ולא אצטריך ליה אלא לפרושי מילתיה.

למימרא דעד סאתים דווקא הוא דהוי שכחה. לפי שסאתים אינו שכחה בשום מקום ואפי' באינו נטופה. אא"כ שכח בו כל האילן. ולכן בדין הוא דבנטופה כ"ש שסאתים לא יהיו שכחה והרי זה מרווח:

אלא שבכ"מ מיאן בזה שכבר נשרש אצלו ז"ל מה שכתב לעיל בהשגה ראשונה ע"פ דעת הר"י קורקוס דס"ל להרמב"ם סאתים באילך לא חשיבי. ומשו"ה הוי שכחה אפי' בלא התחיל. על כן לא מצא מנוח בפי' זה:

ואמנם אינני מסופק שזוהי דעת הר"מ כאשר ביארתי דמודה בסאתים בכל אילן דלא הוי שכחה. ואפי' תימא דאינו חשוב אפ"ה מטעמא דאמרן לא הוי שכחה. ושאני ליה בין אינן שלם ובין מקצתו. דבשלם טפי הוי שכחה ואפי' בו כמה סאין. ועוד אסביר לו פנים קצת:

ועכשיו אבוא ליתן הבנה לדעת הר"א ז"ל איך הבין מלשון הר"מ האי אא"כ שכח כל האילן דקאמר. דהיינו נטופה דביה קעסיק וקאי. כמו שזכרנו בכדי שתפול עליו השגתו בדרך שביארנוה. ויש לתמוה איך לא שת לבו לקושי הנז' שבדברי הר"מ מניה וביה ושע"כ ההכרח מביא להסב כוונתו לד"א:

לכך אני אומר שהר"א חשב בו מחשבה באופן שלא תפול בו סתירה. על כן לא זז מפשיטות הבנתו עה"ד האמור. והוא זה דילמא קסבר הר"מ דהא דמפלגינן בהתחיל בו דאינו עושה שכחה אלא עד סאתים. אבל סאתים לא אע"ג דהתחיל. היינו דווקא בהתחיל וקצר רובו ושכח מיעוטו. דלא הוי שכחה גמורה אלא בבציר מסאתים. דטפי מסאתים לא הוי שכחה בשום מקום במיעוטו דווקא. אבל ברוב אילן אדרבה לא משגחינן בסאתים דרובו הוי ככולו בכל דוכתא. וכבר הונח ליתד תקוע במקום נאמן דס"ל להר"מ דאילן שלם גרע. וטפי הוי שכחה יהיה טעמו מה שיהיה. ואולי לפי שהסברא נותנת שאחרי ששכח כולו. שכחה עצומה היא ודאי שאינו עתיד לזוכרה. אלא שאין אנו אחראין לסברתו זאת הנעלמת:

ועכ"פ נאמר לדעתו ז"ל שכמו שאילן שלם דינו להיות שכחה אפילו כשיש בו כמה סאין הוא הדין לרובו. דכי אית ביה נמי סאתים או יותר לא מהני דאפ"ה הוי שכחה. ולא עלויי ענייה במה שהתחיל בו. דאדרבה הא נמי מהני ליה דבהתחיל ראוי יותר שיהא שכחה מאחר שהתחיל בו ואעפ"כ נשכח ממנו. הרי נתעצמה בו השכחה וגברה עליו כל כך שאינו עשוי לזכור עוד:

ופשיטא דהוי תרתי לטיבותא דלא ליהוי שכחה. חדא שהוא נחשב לאילן שלם ברובו. ועוד שכבר התחיל בו ושכחו. דעד כאן לא מהני סאתים דלא ליהוי שכחה. אלא בדליכא

כ"א חדא לטיבותא. דהיינו התחיל. וחדא לגריעותא. ר"ל במיעוטו. דהמיעוט נמשך אחר הרוב שלא יעשה שכחה כמוהו. אבל היכא דאיכא תרתי למעליותא. דהוא רוב אילן שיש לו דין אילן שלם שאין משגיחין בו בסאתים. וגם התחיל בו. כ"ש דנעשה שכחה דהא איכא תרתי לטיבותא בודאי לדעת הר"מ ז"ל:

וכן נאמר עוד בהא דקסבר הר"מ דנטופה אין לו שכחה באילן שלם ואפי' פחות מסאתים. היינו נמי משום דליכא אלא חדא לטיבותא דהיינו ששכח כל האילן. דזה לא מהני גבי נטופה. שעכ"פ סופו לזוכרו מחמת חשיבותו. ולא שני לן בין סאתים או לא. כיון שלעולם חשוב הוא ואינו נשכח לעולם כשאר אילנות. והכי דווקא משום דלית ביה אלא חדא כנז':

אבל בדאית ביה תרתי לטיבותא. דהיינו ששכחו כולו וה"ה לרובא דכוותיה. וגם התחיל בו דאיתא תו חד צד למעליותא. להורות על עוצם השכחה שאעפ"י שהוא נטופה. כבר הוא שכוח מעיקרו ויצא מלבו לגמרי. ולא ישוב עוד לזכור אותו. בכה"ג דילמא ס"ל גם הנטופה יש לו שכחה. ואפילו בסאתים ויותר. דכיון דאזיל ליה טעם החשיבות שאינו עומד עוד להזכר. מן הסתם מעצמו. חזר להיות כאילן דעלמא. דסאתים ושאין בו סאתים שוין בכולו וברובו:

ועפ"ז נבין דברי הרמב"ם לדעת הראב"ד באופן שלא תחול בהם הסתירה הנזכרת מהם ובהם. דהא דקאמר מעיקרא בהלכה כ"ג דאילן מפורסם אינו שכחה אע"ג דאילן בין האילנות ובו כמה סאין הוי שכחה. ומפורסם אפי' בפחות אינו נעשה שכחה. מיירי בדלא התחיל בו דליכא אלא חדא לטיבותא. ועומד לנגדו חשיבות אילן המפורסם:

ולבתר הכי כי קאמר בד"א שלא התחיל בו במפורסם. עלה קמהדר כולה בבא דלקמיה והוא שיהיה הנשאר פחות מסאתים מהני ליה מעלת התחיל. אבל סאתים לא מהני להו הך מעלה. אא"כ שכח כל האילן דהיינו רובו. ולאפוקי מיעוטו הוא דקאתי דלא הוי אלא חדא לטיבותא. אבל סאתים ברובו דהוי ככל האילן. מהני ליה מעלת התחיל אפי' לזית הנטופה. דביה איירי בכולה בבא כיון דהשתא איכא תרתי. כך נ"ל שהבין אותה הר"א. ולכן השיג עליה באופן שאמרנו שאינו מחוור כלל וכלל. לפי שא"א לומר שסאתים יהיו שכחה בשום אופן וכ"ש בזית הנטופה וכ"ש באילן שלם. דלהראב"ד לא שמיע ליה ולא ס"ל הך כללא דאילן שלם יהא מעלה אצל שכחה ויועיל יותר לשוכחו ממקצתו. שהוא באמת נגד המושכל לכאורה. ואם קבלה נקבל. וכבר הזכרתי שאין לחשוב שהרמב"ם אמרה מלבו שאלולי כן היה אומר ויראה לי כמנהגו בדברים שחדש מדעתו וסברתו:

הנה טרחנו להעמיד דברי הראב"ד וגם דברי הרמב"ם על מכונן ומובנן הפשוט. והבנה זו לא רחוקה אצלי ולא דחוקה. עם שלכל הדרכים א"א להמלט מדוחק מעט. ויונח שיש בזה ג"כ מעט מהדוחק. הלא טוב להניח משמעות הלשון כאשר הוא כמשפטו וכחוקה. ואחלי המעיין אל יבחל באורך לשוני. כי באמת מטיב נושא הענין הוא. שא"א לו מבלי אריכות להטיב ביאורו. ואולי עם כל אריכותו עדיין קצרנו לבאר כל הצריך וסמכנו על המבין מדעתו במקומות לא מעטים. ובקשתי להסתכל בדברי בעין יפה וברוח נדיבה בנחת ושובה. ולא יבהל ברוחו לדון אותי ח"ו לכף חובה. תחת חפצי להועיל להטיב גרסה נפשי לתאבה. זכרה לי אלהי לטובה. ועמ"ש עוד מזה בסמוך:

כל זמן שיש לו תחתיו. עיין פירוש הרע"ב הלקוח מן הר"ש שלפי דעתי ביאורו כל זמן שיש לו לבעל הבית לחזור וללקוט תחתיו ואינו בבל תשוב יש לו כמו כן לשוב ללקוט בראשו:

ולהרמב"ם ז"ל ד"א בפירושו ולדידיה ה"ק כל זמן שיש לו לעני לקחת השכחה מתח' האילן יש לו ג"כ בראשו. ר"ל כל אותו זמן המפורש בריש פ"ח אימתי מותרין כל אדם בלקט ושכחה שעד אותו זמן הרי הוא של עניים ואין רשות לכל אדם בו. תחתיו וראשו של אילן שוין לענין זה. ואיכא למשמע מנה נמי דמשאין לו תחתיו דהיינו שכבר הלכו נמושות למטה אין לו בראשו. ואע"פ שעדין לא באו למעלה:

ובחבורו פ"א [הי"ב דמ"ע] כתב כלשון הזה כל זמן שיש לעני ליטול וכו' בארץ תחת האילנות נוטל. ואע"פ שכבר הותר כל אדם בשכחה שבראש האילן וכ"ז שיש לו ליטול שכחה שבראש האילן נוטל ואע"פ שעדיין אין לו שכחה תחתיו:

ונ"ל שאינו סותר למ"ש בפירושו ולכאורה גם לשון המשנ' אין לו הבנה ע"פ דרכו שבחבור. אבל יש לי לפרש דבריו בענין שיסכימו לדעת א' ושיסבלהו לשון המשנה. שהוא ז"ל מפרשה כך כל זמן המיוחד לשכחה שזוכין בו עניים לבדם ואין לכל אדם רשות בה. שהוא בזתים עד"מ עד שתרד רביעה שנייה. כל אותו זמן שיש לו לעני ליטול תחתיו של אילן בין יש לו שכחה גם בראשו של אילן או לא. הוא נוטלו ואין לאחר ליטלו כל עוד שלא הלכו בו נמושות. כל זה הזמן יש לו בראשו של אילן ליטול השכחה שבראשו. בין יש תחתיו שכחה או אין תחתיו שכחה. דהיינו בין שכח הבע"ה תחתיו בין לא שכח. או שכח וכבר הלכו נמושות שהתחתונות ניתרות לכל אדם בהליכת הנמושות (עמ"ש בס"ד רפ"ח דלקמן) ונסתלקה רשות העני ממנו. אעפ"כ לא הפסיד מה שבראשו של אילן שאינו ניתר בכך ותלוי עד רביעה שנייה. וע"כ יש לו לעני ליטול ואין לכל אדם

זכות במה שבראשו ודוק היטב שבזה יבוא הכל על נכון דברי הרמב"ם בחבורו וביאורו איש על מקומו. וענין המשנה מובן היטב בלי גמגום:

ועדיין צריכין אנו למודעי דעת הראב"ד [שם] ולא באתי להעתיקו הנה ולהאריך בביאורים אחרים. רק להעיר המעיינים הרוצה לראות יבוא ויראה בהשגות ואת אשר יבחר יקריב אליו. רק את אשר תדע כאן כי הוא ז"ל מפרש כל זמן שיש לו תחתיו לענין השכחה שכל זמן שיש דין שכחה למה ששכח תחתיו של אילן יש לו שכחה למה ששכח בראשו ואין לו לשוב לקחתו. עיין שם טעמו שהאריך בפירושו זה ופירש ע"פ שטתו גם הירו' שאומר אבל קודם לכן אע"פ שאין לו תחתיו יש לו בראשו. ואשר הביאני להזכיר זה כי ממנו תראה שת"ל כיוונו לאמת במה שפירשנו בבבא הקודמ' בדעת הראב"ד שלא כמו שהבינוהו מבארי ס' המיימוני הנז' והוא שהם ז"ל חשבו שסובר שאין שכחה לאילן שלם ותפסוהו על כך כדרך שנתבאר למעלה בארוכה בעזה"י:

והמעיין בזאת ההשגה שאנו עסוקים בה עכשיו לבבו יבין האמת אתנו ת"ל שלא כך עלה על דעת הר"א שאף הוא ז"ל מודה באילן שלם שיש לו דין שכחה. אלא שהקפיד על תנאי הסאתים. שאם יש בו סאתים ניצל מדין ק"ו כדלעיל. וזה מבוא' מאד שכך דעתו במ"ש בזאת ההשגה השייכא לכאן בפי' הירו' הנז' שקודם לכן דהיינו עד שלא התחיל בו אע"פ שאין לו תחתיו שכחה ואין שם מה שישכח הרי הוא שכחה מה שבראשו אם אין בו סאתים. הרי מבואר בירור שאין אחריו בירור שזוהי דעתו ז"ל באילן שלם כמו שאמרנו:

וגם מכאן מוכרח בהבנת ההשגה השנית דלעיל שאינו כמו שדימו בה הם ז"ל שבחלוקת התחיל יסבור הר"א שיש שכחה אפי' ליותר מסאתים ואפי' לזית נטופה. שגם סתירת זה יתבאר לך ממנה שהרי אם עד שלא התחיל שהוא מה שהר"א ז"ל מפרש מאמר הירו' אבל קודם לכן אע"פ שאין לו תחתיו שזה קל לדעתו. (רצוני קולא לבע"ה) שאע"פ שאין לו תחתיו ישנו בראשו. אעפ"כ התנה שיהא פחות מסאתים לשיעשה שכחה. בהתחיל בו דהיינו דאיירי ביה הכא במתניתין דחמור דאין לו שכח' בראשו אלא כל זמן שיש לו תחתיו ומכי לית ליה תחתיו לית ליה בראשו. אינו דין שלא יהא שכח' ביו' מסאתים וכ"ש בזית הנטופה שאפילו שאר אילנות כך דינן והרי זה ק"ו שאין עליו תשובה. הא אין לך לומר אלא כמו שפירשנוה לדעת הר"א ואין לי לכפול הדברים הנאמרים למעלה כי אני נשען על המעיין שיהיו שמורים אצלו:

ואל תתמה לפ"ז דהיכי נימא לדעת הר"א דהכא הויא לה ההיא מעלה דלא התחיל. גריעותא לגבי בע"ה דיש לו שכחה יותר משאם התחיל דאז אין לו שכחה בראשו רק

כל זמן שיש לו תחתיו דווק'. ולעיל במתני' משמע דהתחיל הוי לגריעותא שבהתחיל אפי' בזית הנטופה יש לו שכחה. ובלא התחיל אין שכחה לזית הנטופה:

הא לא קשיא דהכא בבבא דילן דעסקינן בה השתא דאמר הראב"ד משמא דגמרא דבני מערבא דלא התחיל עדיף לשוויי שכח' היינו בשאינו נטופה. דנטופה הוא דמהניא ליה לא התחיל. אבל לשאינו נטופה לא מהני לא התחיל. דהכל תלוי בסאתים שאם יש בו סאתים אינו שכחה ואם אין בו סאתים אדרבה מיגרע גרע לא התחיל דנעשה שכחה אפי' אין לו תחתיו. משא"כ בהתחיל דאין נעשה שכחה בראשו אלא כ"ז שיש לו תחתיו ויתבאר לך אם תדקדק היטב ותעיין פירוש הר"א במשנתנו במקומו שלא העתקנוהו כל הצורך לבריחת האריכות. ובאמת ראוי לעמוד עליו כי הוא הנאות לענין משנתינו מכל שאר הפירושים שנאמרו בה עם שלא נמלט מדוחק מעט ודעת לנכון נקל:

נשאר לי עוד לבאר מה שהקשה הרא"ש על פירושו של הר"ש במשנתינו. דכ"ז שיש לו לבע"ה תחתיו יש לו בראשו ולא הוי שכחה. שהוא תמוה לכאורה דמאי שנא מעומר שאינו מציל את הקמה והרא"ש דחק לתרץ:

איברא בדין הי"ל להרא"ש להקשות כן לפי שהבין שדעת הר"ש ז"ל במלת תחתיו שענינה במה שמונח על הארץ תחת האילן. וכמו שמפרש גם הרמב"ם ז"ל בזה דבתלוש מיירי משו"ה הוא דקשיא ליה ז"ל. אבל אני סובר שהר"ש רוח אחרת עמו בזה דס"ל שיש לו תחתיו ובתחתיתו של אילן. כלומר למטה יש לו מפני שלא שכחו. או שאין בו דין שכחה ויש לו ללוקטו עדיין (ועד"ז הולכת דעת הר"א במשנתנו כמ"ש לעיל) אז יש לו בראשו. ואתי שפיר מדין קמה שמצלת את הקמה:

ולי נראה עוד לפרש אפי' תימא תחתיו בתלוש איירי הכא במאי עסקינן בששכח תחלה בראשו של אילן כשיעו' סאה. ואח"כ שכח עוד סאה אחרת תחתיו. מהו דתימא לא לצטרפי לסאתים כדתנן בפרקין דלעיל מ"ט סאה עקורה וכו' אין מצטרפין (עמ"ש שם בס"ד) קמ"ל כל שיש לו תחתיו כלומר שאותה סאה אם היתה לבדה שכוחה. הרי היא של בע"ה. שראשו של אילן היה מגין עליה מדין קמה דמציל את העומר. מעתה אפי' יש עוד סאה בראשו של אילן ששתיהן שכוחות ישנן לבע"ה שמצטרפות. דשאני זית דביה מיירי במתני'. ואל תתמה שהרי לר"י אין שכחה לזתים. ודוק היטב:

משנה לחם

אפילו כזית הנטופה בשעתו לשון תי"ט סירכא דרישא נקטי ע"כ. **ר"ל** תיבת לשעתו מיותרת כאן. שאין בה רבותא. והול"ל אפי' זית נטופה גרידא. שהיה בודאי רבותא טפי. **אבל** לא ידעתי מנין לו לתי"ט הך רבותא הכא. אימא אין שכחה לעולם בנטופה גמור. אלא דווקא בנטוף לשעתו. ואפ"ה שפיר מיתני ליה אפילו משום דאית ביה מעליותא בדמיון. שהוא כזית הנטופה (אע"פ שאינו אלא

בשעתו) אבל הנטופה ממש. אינו בכלל זה לגמרי (ולא אתא לאפוקי אלא שאר זיתים. שאינן דומין לו כלל) היינו רבותא. א"כ לאו משום סירכא לחוד נקטיה. אלא דלא סגי בלא"ה. **וברור** הדבר שאינו מוכרח מ"ש תי"ט כאן.

משנה ג

עקץ. שכורת עוקצו והוא הפך הפעולה כמו ודשנו ודומיו. א"נ שעושה לו עוקץ שהוא הבית יד שלו שנאחז על ידו הפרי. ועל שם שהוא דק וחד ונוקב נקרא עוקץ לפי שעוקץ כמחט וקוץ:

המניח את הכלכלה תחת הגפן הרי זה גוזל את העניים. נ"ל דלאו ברשיעי עסינן שעובר על לאו דלא תלקט. דמאי אצטריך למילף איסוריה מדברי קבלה דאל תסיג גבול עולם. תיפוק ליה דקעבר אמימרא דרחמנא. דבהדיא כתיב בתורה. ואי עביד לא מהני. וקיי"ל דלוקה אם לקט לעצמו ואכלו או הפסידו כדפסק הרמב"ם בפ"א מהל' מ"ע. ולא צריך לאשמועינן דהנוטל מתנות עניים לעצמו שגוזל את העניים:

והא דתנן לעיל פ"ה [מ"ו] מי שאינו מניח את העניים ללקוט וכו'. נמי צ"ל שאינו נוטלו לעצמו אלא שאומר שימתינו עד שיבואו עוד עניים אחרים ושאר אמתלאות כהני דחשיב התם. והכא נמי י"ל דלא מיירי במניח את הכלכלה בכוונה לשיפול הפרט לתוכו כדכתב הרע"ב. אלא במניח כלכלה ליתן בתוכה בצירו. וקמ"ל דאע"ג דאינו מתכוין לגזול את העניים. לא יעשה כן להניחה תחת הגפן שממנו בוצר. לפי שאפשר שיפול לתוכה הפרט הנושר שהוא של עניים וגזל הוא בידו אע"פ שהוא בלא כוונה. אלא ירחיק הכלכלה קצת ויניחנה מן הצד בכדי שלא יהא אפשר לפרט ליפול לתוכו:

ואין נ"ל לומר דאפי' תימא כפי' הרע"ב. ואפ"ה אצטריך לאשמועינן דמשעה שנושר זכו בו העניים אע"פ שלא הגיע לארץ. דפשיטא ומהיכי תיתי ניבעי שיפלו לארץ דווקא. אע"ג דבירו' פירשו כן. לאו משום דאצטריך. דהא מהך קרא לא משמע מידי. דסתמא כתיב ובכל גוונא משמע ולא תלקט אפי' במחובר נמי משמע. כ"ש דהקולט מן האויר בכלל. אלא דהירו' קושטא דמילתא קאמר דהעני' זוכים בשעת הבצירה מיד. ומדכתיב באורייתא נפקא ליה הא כדאמרן:

וצל"ע עדיין דברמב"ם פ"ד [הלכה י"ד] מה' הנז' משמע דאין העניים זוכים אפי' אחר נשירה ונפילה שהרי פסק וכתב המפקיר את הלקט עם נפילת רובו אינו הפקר. משמע הא עם נפילת מיעוטו הוי הפקר ולא זכו בו עניי' אפי' כבר נעשה לקט והגיע לארץ. דאי זכו בו עניים היאך יכול להפקיר דבר שאינו שלו. ויצא לו זה לרבינו ז"ל מרפ"ה דתמורה (דכה"א ובכ"מ נרשם המ"מ בטעות):

ולא ידעתי אם יודה הרב ז"ל במ"ש כאן משם הירו' דמשעת נשירה זכו בו עניים. כי קשה להולמו ולהסכימו עם פסקו הנז'. או יסבור ז"ל שתלמודנו חולק בזה על הירו' ואתלמודא דידן סמכינן והדבר צריך תלמוד:

והצצתי שם בגליון המיימוני. שהעמיד המדפיס החדש דנראה דמדמי לה לעוללות שעד שלא נודעו יכול להקדישן ולא זכו בהן עניים כדתנן לקמן [מ"ח]. והוא דבר תמוה שבעוללות ודאי אין יד לעני לזכות בו עד שלא נודעו בו. אבל לקט משעה שנעשה לקט הרי זכתה לו תורה לעני ואפי' משעת נשירה קודם שהגיע לארץ וכמ"ש בירו' ופשוט הוא כדלעיל. ואיני יודע מה תועלת בדמיון כוזב זה:

ואמנם שלא יחלוק הבבלי עם הירו'. ע"כ צריך לפרש דאין פירוש נשירת רובו הרוב ממה שיפול מאילן זה ויעשה לקט. אלא כך תפרשהו קודם שיצא רוב הנושר מתחת ידו של בע"ה המשיר. שאם הקדישו קודם שיצא הרוב. שעדיין הרוב בידו. ולא יצא כ"א מיעוטו. הרי הוא כאילו עדיין כולו בידו. ולא יטה לארץ מנלו. וברשותו הוא עומד להקדישו כשלו אבל אם אמר שיהא קדוש אחר שיצא רובו מתחת ידו ויטה ליפול מיד. אף אם לא יוטל עדיין שהרי קצתו בידו ולא יצא כולו לאויר. וכ"ש שלא הגיע לארץ. אעפ"כ שוב אינו ברשותו. לפי שעם יציאת רובו מתחת ידו. הרי הוא כאילו יצא כולו ונתך ארצה. ואחר העיון אף שהלשון דחוק קצת. מ"מ פירוש זה מוכרח שם בגמרא [תמורה כ"ה א']. דהוי דומיא דיציאת רובו של בכור ודוק. והשתא ניחא דתלמודא נמי הכי ס"ל. ואדרבה מוסיף הוא על הירו' דאפי' נשר מקצתו לאויר נעשה לקט:

משנה ד

אם נקרצת עם האשכול. כשחותך האשכול מן הארכובה אם נחתכת העוללת עם האשכול היא של בע"ה הרא"ש ז"ל. ולרמב"ם ז"ל דרך אחרת:

משנה לחם

כל שא"ל כתף ונטף ס"ד אין לה כתף. או א"ל נטף קאמר. להכי מפרש ואזיל יש לה כתף או נטף לבע"ה.

משנה ה

המדל בפ"ד [מ"ד] דשביעית תנן איזהו המדל א' או שנים ופירש הרע"ב שעוקר א' או שנים. וכן פירש במדל דפאה דלעיל פ"ג [מ"ג] וכן הוא פירוש הר"ש במשנתנו. ולא כמו שמפרש הרמב"ם ז"ל כאן שהוא הזומר כנראה מלשונו:

ועמ"ש הרע"ב אעפ"י שיש בהם פאה כתב בתי"ט ז"ל אע"ג דדין פאה בסוף. אם הניח בתחלה ג"כ דין פאה יש לה עכ"ל. הבין ז"ל דפאה דקאמרי רש"י והרע"ב שכבר הפריש

הפאה. ולא היא אלא ר"ל אף על פי שיש במה שמדל פאה הראויה להוציאה מהגפנים שעוקר בין בתחלה או בסוף. ועתה כשמדל אותם אינו מפריש מהם הפאה. דהיינו ממש כהא דתנן לעיל פ"ג [מ"ג] המדל נותן מן המשואר על מה ששייר. וא"צ להפריש על הכל כנ"ל נכון:

ובהא אזיל ליה נמי מ"ש בתי"ט עוד אבל קשיא לטעמא דשותף אם מדל אחר שהניח פאה כבר נתבשלו וכו'. ולק"מ דלא מיירי כלל בפאה שכבר הונחה והופרשה. דאי בכה"ג שחלק העניים מופרש וניכר ליכא למימר דדין שותף להם דהשותפים שחלקו מיקרו ואחר שחלקו אין כאן שותפות ולא נקרא שותפות אלא כל זמן שלא הוברר לכל א' חלקו וזה ברור:

ועוד אפי' לפי הבנת בתי"ט לא הקשה כלום במ"ש לשנה הבאה אין כאן שותפות לעניים בקצה זה וכו'. דמה בכך אם קצה זה או אחר הוא. לעולם חלק עניים בתוכו. והגפנים שמדל בשנה זו היו ראויים לעשות ענף ולשאת פרי לשנה הבאה וחלק העניים בהן. עכשיו נגרע מחלקן. קמ"ל דרשאי לעשות כן גם בשל עניים כמו בשלו מאחר שמתוקנין הן בכך:

אמנם מה שהביאו לבתי"ט לכך לפי שכסבור היה דלכ"ע מדל הוא כריתת הזלזלים שהם האשכולות היתרות המכחשות הגפן כמ"ש הרמב"ם [בפירושו] משו"ה קא קשיא ליה. דאין זה ממעט במה שיגדל לשנה הבאה ואדרבה משביח הוא. אבל באמת הר"ש ז"ל דקיימינן ביה אינו סבור כן אלא כמו שאמרנו דהיינו עקירת גפני' ואילנות שלמים. שאע"פ שעושה כן להשביח האילנות הנשארים. מ"מ ממעט בחלק העניים שמובלע בהן והיה ראוי לבוא מאלו האילנות הנעקרין אם היה מניחן ליגדל. וזה הפירוש יותר נראה מפי' הר"מ ז"ל במלת מדל כאשר הראת לדעת:

משנה ו

כרם רבעי. ז"ל. התי"ט ומ"ש הרע"ב הנוטע כל עץ מאכל וכו'. ואנן כרם תנן וכו' ולא תירץ כלום הן במה שהרע"ב מפרש באופן אחר ממה ששנה רבי כאן. והן במה שיש מן הסתירה במשניות עצמן שפעם שונה רבי כרם רבעי ופעם נטע:

ולי נראה בעניותי שאין כאן סתירה שכל המשניות סוברות כפשטיה דקרא דרבעי נוהג בכל עץ מאכל וכפירוש הרע"ב. ולא מצינו בה מחלוקת כ"א לאמוראים [ברכות דף ל"ה] (אע"ג דגם רבי ס"ל כרם דווקא כדאיתא בגמרא [שם] דיליף לה מתבואת הכרם. מ"מ המשניות קודם רבי כבר נשנו כדמשמע בכמה דוכתי ומהם סוף טהרות [יעוי' ב"ק צ"ד

ע"ב תוס' ד"ה בימי רבי] ובנ"ד מוכח נמי הכי בירושלמי עיין לקמן מ"ב פ"ה דמ"ש הביאו בתי"ט וק"ל):

ומה שתפס התנא לפעמים לשון כרם להורות דבר אחר בא שאע"פ שנוהג בכל אילן מאכל. אין דין רבעי אלא בחמשה אילנות הנטועין כהלכתן. שכן נקראין כרם בכ"מ לענין כלאים ולענין שחוזרין עליו מעורכי המלחמה שאינו אלא בחמשת אילני מאכל כמו ששנינו בסוטה פ' משוח. [דף מ"ג]. (והכא בלא"ה היה צ"ל כרם דווקא משום פרט ועוללות דנקט. ולא למעוטי שאר נטעים מרבעי וק"ל) והרי משם יש ללמוד במכ"ש שאם שם שפרט לך הכתוב אשר נטע כרם [דברים כ' ו']. לא אמרינן כרם דווקא ומרבינן כל אילני מאכל דדמו לכרם בנטיעתן. כאן לא כ"ש. ועכ"פ דהתנא קורא כרם לחמשת אילני מאכל שמעינן מהתם. והכא נמי דכוותה:

ומזה אני תמה מאד ממה שמצאתי לתר"י בפי' הרי"ף ריש פכ"מ אהא דחד תני כרם רבעי כתבו וז"ל ויש עוד סמך לדבריו מן הכתוב אשר נטע כרם [שם] ולא חיללו מה כאן חילול של כרם וכו'. ונפלאתי ע"ז מאד איך אפשר דאשתמיט להו משנה שלמה דהתם [סוטה פ"ח מ"ב] כרם לאו דווקא. ואדרבה איפכא איכא לסיועי ודאי למ"ד נטע רבעי. דהא מכיון דמרבינן התם לכל אילני מאכל דכרם בכולהו משמע. ואפ"ה כתיב התם חילול ש"מ דכולהו צריכי חילול ונטע רבעי תנן. וצ"ע דלא מייתי תלמודא הך קרא לענין נטע רבעי למיפשט מניה:

כולו לגת. כתב בתי"ט דלהכי נקטו כולו לגת. דכשהן לעניים אין בע"ה חייב לבצור העוללות כמ"ש הרמב"ם [בפ"ד דמ"ע] ולא פירש בכ"מ מאין לו עכ"ל. ואין צורך לידחק ולהוציאו מכאן שיש לנו יותר מפורש בפרקין דלקמן מ"ג נאמנין על השמן ואין נאמנין לומר של זיתי ניקוף הוא:

הרי מבואר הדבר שאין בני אדם נוהגין לתת לעניים שמן משכחת הזיתים. וה"ה ליין בעד הפרט ועוללות שכל מתנות עניים שוין. וכן הוא בהדיא בפ"ג [מ"ט] דחלה זיתי ניקוף עם זיתי מסיק. ענבי בציר עם ענבי עוללות וק"ל. עמ"ש לקמן פ"ח מ"ג:

ונ"ל דמקרא מלא הוא דכתיב תעזוב. עזיבה אמרה תורה ולא נתינה. ואם אתה אומר יקצור ויבצור בע"ה אין כאן עזיבה. ומהכא נפקא ליה להרמב"ם דאין בע"ה חייב לבצור. וכדדרש ביה הרמב"ם בפ"א דהל' מ"ע [הלכה י'] דאין גופן קדוש ואינו חייב ליתן דמיהן מדכתיב תעזוב ולא ונתן. דאיכא למידק אמאי לא סגי להרמב"ם בטעמא דתלמודא [חולין קל"ד ע"ב]. מדכתיב לעני ולגר ולא לעופות ולא לעטלפים. אלא משום דאכתי הוה מצינן למימר שלא יניח לעופות לאכול מתנות עניים. אבל ילקטם ויתחייב בדמיהן כשיזדמנו

לו עניים. וזה אינו שא"כ לא יהיו כל אדם מותרין בלקט משפסקו העניים כדתנן בריש פרקין דלקמן. אלא ע"כ אין גופן קדוש וכל שאין כאן עניים הותרו לכל אדם ואפילו לבע"ה עצמו. וצ"ל משום דכתיב תעזוב ולא ונתן. הא ע"כ שלא חייבה תורה אלא עזיבה. שאם אתה אומר יבצרם. מעתה יתחייב גם בדמיהן וימתין עד שיזדמנו לו עניים ודוק. **וצ"ע** עוד דהא פסק הרמב"ם שם [פ"א ה"ב דמ"ע] דאם כילה פאת שדהו חזרה פאה לעמרים. לא הפריש מהם יפריש מן הפת. וכן בלקט. הרי שריבתה תורה נתינה על העזיבה וי"ל קצת וק"ל:

משנה לחם

ובה"א עתי"ט. וז"ל קול רמ"ז. ובהא אנהירינהו לעיינין לתירוץ אחר. שמ"ש אינו מ"ה אלא בדגן תירוש ויצהר. וסד"א אף רבעי כוותיה. קמ"ל הילולים דנוהג בכל אילן ע"כ. **ובמ"כ** אין כאן נהירת עיינין. אלא סמיות עינים. מי איכא לאקושי למעשר בהא. דלא דמי כלל. הכא עץ כתיב. ואיך אפשר לטעות ולדמויי למעשר שנוהג בתבואה. אולי נתיירא מהמדרש עץ שאכל ממנו אדה"ר חטה היה. אבל חוץ לכבודו. אין זה עולה על הדעת ללמוד מדברי אגדה לכאן. ואף היא לא נאמרה אלא בחטה בלבד. והדבור בזה יתרון. גם בתירוש ויצהר לחוד ליכא למטעי בלא"ה. משום דכל עץ מאכל כתיב.

משנה לחם

בלח"ש אחר תיבת משוא. נ"ב ויש לו מקרא. עד כרם זית. הרי בפירוש. שגם שאר אילני מאכל. קרוים כרם. והיינו כשהם נטועים כשורת הכרם. והושאל זה השם. גם לשורת חכמים בישיבה. כמ"ש בכרם ביבנה.

משנה לחם

שם ס"פ דכוותה. אלא דבר"פ כ"מ מוכח. דאיכא מאן דסבר כרם ממש דווקא.

משנה לחם

שם ס"פ המסיימת בס"ד. נ"ב אי נמי כדי שלא להפסיד לרוב עניים. המאחרים וממתינים עד שיגיע זמן הבציר כראוי.

משנה ז

כרם שכולו עוללות רע"א לעניים פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ד [הלכה כ"א] מהל' מ"ע כר"ע. ותמהתי מאד ששם בהלכה כ"ב הסמוכה לדין זה פסק עוד שאין עניים זוכין ליקח פרט ועוללות עד שיבצור בע"ה ג' אשכולות. ואיני יודע לכוין זה עם הדין הנז' שהם ב' דברים הסותרים זא"ז שאם אתה אומר שצריך עכ"פ שיבצור בע"ה ג' אשכולות ואם לאו אין לעניים זכות בעוללות. מה יעשו א"כ בכרם שכולו עוללות שאין בו לבעה"ב כלום לבצור. ואם כרם שכולו עוללות לעניים. הרי שאין משגיחין בבע"ה אם בוצר אם לאו:

והא דאיתא הכי בירושלמי כמה בציר ג' אשכולות אדר"א איתמר דקתמר אם אין בציר מנין עוללות. על הא קאי בירו' כמה הוא בציר דר"א. אבל לר"ע אפילו אין בציר יש עוללות. ולא אצטריך אליביה למבעי כמה הוא בציר:

ודקאמר ר"ע שאין לעניים בעוללות קודם הבציר. פשטא דמילתא שאין לעניים ליקח העוללות קודם שיגיע זמן הבציר. יהיה מאיזה טעם שיהיה. כמו שצריך שתאמר בעוללות שבכרם שאינן לעניים קודם הבציר. אם מפני טובת הנאה של מצוה לבעלים. דניחא להו למיעבד מצוה להפרישם ולא שיקחום עניים שלא מדעת בע"ה. או כדי שלא יבואו העניים לידי חשד לבוא קודם הבציר. בשעה שאין בע"ה מתראה בכרמו. או שמא לפי שעדיין לא נסתלקה רשות בע"ה לגמרי מן העוללות קודם הבציר לענין שיוכל להקדישן. דהיינו עד שלא נודעו העוללות דתנן וכדנימא לקמן בס"ד:

וכ"ש בכרם שכולו עוללות דאיכא תו טעמא אחרינא דאע"ג דשייך נמי בכל עוללות. בדידיה שייך טפי דהיינו טעמא דאין לעניים בעוללות קודם לבציר. שמא בתוך כך יגדלו יותר ויהא להן כתף או נטף דבחד מניהו סגי למיהוי לבעה"ב. או בספק דכתף ונטף. שהרי אפשר שיצאו מידי ספק כשיגיע זמן הבציר. דבודאי בכרם שכולו עוללות שהזיקו מרובה טפי אית למיחש. ולכן מן המשנה איני רואה הכרח לדברי הרמב"ם בזה:

אולי משמע לו ז"ל להסכים הירו' הנז' עם דברי ר"ע ג"כ דאין לעניים קודם לבצירה של בע"ה ס"ל. ובכרם שכולו עוללות אע"ג דלית ליה לבע"ה כלום. מ"מ לא יקחוהו עניים עד שיתחיל לבצור כרמים שלו האחרים אם יש לו. אי נמי אע"ג דבכרם שכולו עוללות ודאי אזיל ליה בתר בציר דעלמא. דמשיתחיל העם לבצור זוכין בהן עניים. משא"כ כשיש לבע"ה לבצור בשלו. אין לעניים ליטול העוללות כי אם אחר שיבצור הוא ג' אשכולות. ואין משגיחין בזמן הבציר אע"פ שכבר הגיע. מטעמא דאמרן דכולהו איתנהו בודאי:

אלא שאיני יודע טעם לשיעור בצירת ג' אשכולות אליבא דר"ע. שאין הדבר תלוי אלא שיתחיל הבע"ה לבצור. ואפילו אליבא דר"א אין נראה בעיני דבעי הך שיעורא למעט זכות העניים קודם שיבצור בע"ה ג"א דווקא. שלא נאמר זה אלא לשער הבציר. כמה יהא בו בכרם שלא יהא נקרא כולו עוללות. ולא איכפת ליה לר"א אפילו אם ילקטו העניים העוללות קודם שיבצור בע"ה אם לא מטעמי דפרשינא. והוי סגי משיתגלה בע"ה בכרם ומכין עצמו לבצרו:

אך י"ל מאחר שיש קפידא שיעשה בע"ה התחלה ויעמוד שם. לא פסיקא מילתא כל כמה דלא בציר בפועל. ובג' אשכולות חשיבא התחלה ושוב אינו עשוי לפסוק עד שיגמור:

משנה ח

העוללות לעניים. לשון בתי"ט אף על גב דר"ע דהלכה כמותו אמר לעיל שאין לעניים בעוללות קודם בציר. איכא למימר מ"מ ס"ל נמי כיון שנודעו שהן עוללות אין לבע"ה בהן כלום ואין יכול להקדישן עכ"ל.

והא לא צריכה למימר דר"ע נמי הכי ס"ל ומילתא דפשיטא היא. וטפי מהא אית ליה לר"ע כמ"ש בסמוך. וגם תחלת מאמרו זה אינו מדוקדק דתלי בדר"ע דווקא הא דאין לעניים בעוללות קודם הבציר. ואטו מי איכא. מאן דפליג בהנך תרתי. דאף ר"א ס"ל שאין לעניים בעוללות כמו שנתבאר. וכ"ש דר"ע ס"ל נמי דר"א דאף קודם שנודעו בו העוללות אין בהם לבע"ה כלום. (כמ"ש הרע"ב במשנ' דלעיל) אע"פ שאם הקדישן הקדש חל עליהן. שאל"כ אף הוא יזכה בהן ובטלת מצות עוללות. ור"ע זכות עניים עדיפא ליה. וא"צ לומר בשכבר נודעו העוללות שזכו בהן עניים לגמרי. ושוב אינו יכול להפקיע מידן. שאם לא עכשיו אימתי:

ומאי איכא למימר בודאי דהכי הוא ולא אפשר לומר באופן אחר. ולא עוד אלא שבאמת משנה שאינה צריכה היא ולא נסיב לה תנא אלא באיידי דאצטריך לאשמועינן דעד שלא נודעו עוללות הקדש חל עליהן. ואין העוללות לעניים אע"פ שאינו יכול לקחתם לעצמו. דהיא הרבותא דהוצרך להשמיענו:

וכל זה אי מתני' דהכא נמי אליבא דר"ע איתניא ואעפ"כ אין צורך לפי מה שכבר רמזתי במשנה דלעיל. שיש לפרש דהא דתנן הכא משנודעו העוללות היינו מן הבציר ואילך. ר"ל שע"י הבציר מתברר חלק העניים. כשבוצר בע"ה האשכולות ומניח העוללות. שע"י כך הן נודעין וניכרין (קודם א"א לעמוד עליהן כנז'). ויד בע"ה זכתה לעניים שלא בפניהם. ע"י מחשבתו הנכרת מתוך מעשיו שהניחן ולא בצרן. והוא פירוש נאה ומשובח:

פרק ח

משנה א

מאימתי כל אדם מותרין בלקט. ה"ה לבע"ה שמותר בלקט שלו. משפסקו העניים לחזר אחריו. דלא נקט כל אדם אלא לרבותא. דלא תימא כיון שנתייאשו ממנו עניים הרי הוא של בע"ה שזכתה לו שדהו. קמ"ל כל כמה דלא גלי דעתיה דניחא ליה דליקני. יד כל אדם שוה בו דמהפקירא קזכו ביה:

ומשו"ה לא איצטריך למתני פאה. דכ"ש הוא אם בלקט שעל כרחו ושלא מדעתו זכו בו עניים. הפקרן הפקר שיותרו בו כל אדם. פאה דמדעתיה דבע"ה. שהוא מפרישה לעניים ואיכא דעת אחרת מקנה אותה. לא כ"ש שהיא של עניים לענין שאם הסיחו דעתן ממנה. שנעשה הפקר והותר לכל אדם. ושכחה ולקט כדבר א' הם. אף על פי שהייתי יכול לומר בו טעם למה לא שנאו כאן. (ובאמת בגמרא דתענית (דו"ב) גרסינן בהדיא לכולהו). משום דבפלוגתא לא קמיירי כיון דקבעי למתני ובזתים משתרד רביעה שנייה. ותו לר"י דפרק דלעיל ס"ל דאין שכחה לזתים. ואליביה דר"י נפק מנה חורבא דקמפקע לה ממעשרות. שיש לך לידע דכי תנן מותרין בלקט משילכו נמושות וכו'. פטורין הן מן המעשרות כאילו לקטוהו עניים. וגם מתורת הפקר שפטור מן המעשרות. אבל האמת ג"כ כמ"ש בתי"ט דשם לקט מושאל לכל מ"ע. וגם הפאה בכללו. ותלמוד ערוך הוא בידינו בפרק ראשית הגז (דקלז"א) אע"פ שאין דין לקט הפרטי כ"א בתבואה וכיוצא בה מהנקצרים כמ"ש לעיל פ"ד עיין שם בהשמטה: [בהוצאה זו הודפס לעיל בפנים. שם.] **ובזתים משתרד רביעה שנייה**. הרמב"ם בפירוש פסק שאין הלכה כר"י. ובחבור פ"א דהל' מ"ע [הלכה י"א] לחלק יצא וקבע שני זמנים לשכחת זתים דאותה שבראש האילן ניתרת מרביעה ב' ואילך. ושכחת התלושין שתחתיו משיפסקו העניים. וצ"ע מאן פלג ליה בהכי. ולטעמיה דהירו' דלא תנינן נמושות משום דעת צינה היא כו'. ודאי משמע דלא פלוג. איברא טעמא דמסתבר איכא. דמשו"ה לא תני נמושות. משום דאיירי בראשו של אילן שאין נמושות באין לשם:

ונראה דהירו' דלעיל פ"ז משנה ב' הכריח להר"מ ז"ל לפרש כן עיין שם. וצ"ל שחזר בו מחמת זה ופסק כאן כר"י דהכי הוא מסקנא דהירו' דר"י דידיה ס"ל בזתים נמי משילכו נמושות והיינו ודאי למטה דמצי אזלי הנך סבי אתיגרא. מיהא בראש הזית דלא אתי להתם. מודה נמי דזמנו ברביעה ב' ודוק היטב.

משנה לחם

הנמושות אית דמפרשי זקנים. ולשון נמושות מענין משמוש שבדברי חז"ל. ולדעת רש"י בחומש יהיה וימש חושך מענינו. לומר שהיה בו ממש. או שהיה ממושש ביד. מלשון ממשש בצהרים. **לפ"ז** יהיה כאן ג"כ מלשון משוש. מורכב זר. ע"ד נמבזה. **ולשון** רש"י בגמרא דב"מ מוטעה. וצ"ל ואית דמפרשי לקוטי בתר לקוטי. **לפ"ז** צ"ע. דא"ה היינו משילכו העניים ויבואו. וצ"ל לפ"ז. דתבואה עדיפה ליה לתלמודא דידן. דחביבה על העניים ביותר. ומחזרים אחריה כמה פעמים. ואינן מספיקין בהליכה וביאה. אלא פעם אחר פעם. וזה דוחק. כי א"כ אין לדבר שיעור. **וי"ל** דבפרט. אותן העניים שכבר לקטו פ"א. חוזרין אחריו פ"ב. מתוך שהוא חביב עליהם. ומשם ואילך הפקר הוא. **משא"כ** בלקט. דבעינן דאזלי לקוטי אחריני בתר לקוטי. שאע"פ שכבר הלכו בו עניים. באים אחרים והולכים אחריהם שנית.

אולי ימצאו מה ללקוט. מי יודע והשאירו הראשונים אחריהם ברכה. עם שהם עצמן אינן באין עוד פעם שניה. שאינו חביב עליהם כל כך. וזה נכון. **אמנם** בירושלמי פסיקא לה כפירושא דסבי דאזלי אתיגרא. משו"ה ניחא ליה דתנן בפרט משילכו העניים. ולא נמושות. כי מתוך שהענבים חביבים על הזקנים. שיפים להם. ישישים אוהבי אשישי ענבים הם. אינם מתאחרים כמו בלקט. ובאין לאלתר. משו"ה לא משערינן בהו אלא בחזרת עניים שנית. איך שיהו. על כרחך לא ס"ל להירושלמי כמ"ד לקוטי בתר לקוטי. א"כ **בפרט ועוללות אמאי לא תני נמושות. והיכי מתרץ לה. ובעל תי"ט שתק כאן. וגבי ובזיתים. בעי לפרושי להירושלמי אליבא דגמרא דידן נמי.** ולא **היא. דהא ודאי פליגי בהא. דאל"ה. הכא בפרט. מאי איכא למימר.**

משנה ב

משנה לחם

ואין נאמנין אלא על דבר שב"א נוהגין כן קשיא לי ליהמנינהו במגו. דאי בעו. אמרי חולין מתוקנין הן. שקנו או שנתנו להם במתנה. ובאיזה אופן שהוא. וכי אין עני עשוי לקנות או לקבל מתנה. **והלא** אפילו בלקט שכחה ופאה שבידו. הרי אמרו אם עשאן גורן הוקבעו. ואמאי מהימנינן להו כי אמרי דמהני דפטירי נינהו. מאי מהני דילמא מרחינהו. ומאן תקנינהו. **הא** ע"כ צ"ל דלאו בע"ה עסקינן דחשידי אדמאי. והכי הוא ודאי. דמתניתין סתמא תנן. ולא בעניים ע"ה דווקא מיירי. **אדרבה** צ"ל דבעניים חברים קמיירי. דאל"ה אפילו בדברים שב"א נוהגין כן. נמי לא ליהימנו מטעמא דאמרן. **אלא** הב"ע בעניים הנאמנים על המעשרות. וסתמא דמלתא נמי לאו שפיר דמי לתת מתנות עניים לע"ה. ולהפסיד לחברים. אלא כמו שמעשרות אין נותנין אלא לכהן חבר. ה"נ מעשר עני נותנו לעניים חברים. **ואע"ג** דלא תנן לה בהדיא. מהכא איכא למשמע לה מכללא. אע"ג דלאו דיוקא הוא כולי האי. דאיכא למימר דילמא לעולם בע"ה נמי מיירי. ולקביעות גורן בידם לא חיישינן. דמילתא דלא שכיחא היא. ולא גזרו עלה. ואזלינן בכל דוכתא בתר רובא. וצ"ע (עמ"ש בס"ד ריש דמאי) מיהו סברא היא ודאי. ומתניתין מסייעא (ומהא דרפ"ג דדמאי ליכא למשמע מידי. דהתם בדמאי איירי. דאפילו עניים חברים פטורים מלעשר דמאי. ודתנן התם ונותנין המעושר לשאינו מעשר. היינו נמי בעני שאינו מעשר את הדמאי קאמר. אבל מי שאינו מעשר הודאי. רשע הוא. ואין מצווין להחיותו. אלא שמ"מ סתם ע"ה. נראה שמצווין עליו להחיותו (אם אינו רשע גמור. שממנו דיברו שילהי פא"ע) משום דרוב ע"ה מעשרין. ובלבד שלא יפסיד לחברים. שחייהם קודמין לחיי ע"ה). **ואיך** שיהא. הא ודאי לאו דווקא בעניים ע"ה לחוד משתעי תנא. דמאי פסקא. אטו לא שכיחי גר יתום ואלמנה ועני. שנוהגין דברי חברות. ולא ברשיעי עסקינן. והדרא קושיא לדוכתה. בדבר שאין ב"א נוהגין כן. מ"ט לא ליהמנו אאיסורין. **ואי** משום דכתב הר"ש לקמן. דהוי מגו במקום עדים. אימור דשמעת לה. היכא דאיכא דררא דממונא. כגון ההוא דאזל באורחא דנהר פקוד דאיכא מיא. שרצה להכחיש הידוע. וגם הוא מגו גרוע. דהו"ל מילתא דעבידא לגלויי להיכא אזל. משו"ה מסתפי למימר לא להתם אזילנא. ומשקר בהא דקאמר דליכא מיא ההיא שעתא. דאפשר ידע דליכא למיקם עלה דמילתא. וכיון ששינה מדעת בעלים. ידו

על התחתונה. ואי אפשר לו להמלט במגו. ולהפקיע ממונו של זה בכדי. **משא"כ** במידי דאיסורא. הא קיי"ל עד אחד נאמן במה שבידו. ואע"ג דלא שייך בה. ואינו דבר הנוהג. והא הכא נמי בידו לתקנו ולומר מעושר הוא. וכי אמר נמי כך ניתן לי במ"ע. אע"פ שאין דרכו של בע"ה בכך. מ"מ אינו מן הנמנע ומ"ט גרעי אינהו. מאילו אינש אחרינא אמר הכי. דלא שייך בגויה ולאו אורחיה. מי לא מהימנינן ליה. ותו דכל אדם נאמן בשלו. אפילו היכא דאתחזק אסורא (עי"ד קכ"ז) **וי"ל** משום דמאכילין את העניים דמאי. הדר הוה ליה כדבר שחשודים עליו. ותו משום דאית להו הנאה ביה ורווחא. **והיכא** אמרינן אדם נאמן בשלו. היכא דלית ליה הנאה מניה. כגון חתיכה מונחת ואין ידוע אם היא חלב או שומן. אבל המוכר דבר לאחרים. ויש לו הנאה ממנו להרוויח ממון. הו"ל נוגע בדבר. ולא מהימן בדאתחזק איסורא. ואע"פ שהוא שלו ובידו. והכי נמי חשיב כאתחזק איסורא (וכמה דברים אסרו ליקח אלא מן המומחה. היכא דשייך רווחא אפילו דלא אתחזק איסורא) כיון שאין בני אדם נוהגין כן. הו"ל מגו במקום חזקה. וגדולה מזו מצינו. שאין לוקחין בשר מטבחים השוחטים לעצמן. ואפילו הוחזקו. וצ"ע לדינא דאיסורין.

משנה ג

ואין נאמנין עליו לומר של זיתי ניקוף הוא. עמ"ש רע"ב והר"מ ז"ל (ועיין מ"ש בס"ד מ"ו פרק דלעיל) ואנא אמינא בה נמי טעמא רבה. דודאי בין בע"ה בין עני אינן עשויין לדרוך הענבים בגת ולטעון הזיתים בבית הבד. כדי שלא להביאן לידי חיוב מעשרות. משום דקיי"ל הלקט השכחה והפאה שעשאן גורן הוקבעו. ונכון הדבר:

משנה ה

משנה לחם

אין פוחתין לעניים אפשר לומר ששני בעה"ב ויותר. מצטרפים להאכיל לעני כדי שבעו בגורן. ויוצאים י"ח בכך. ואם אינם גם על היחיד מוטל. ודיקא נמי מתניתין. דפתח בלשון רבים. וסיים בבא דסמיכא בלשון יחיד. ועמ"ש בס"ד.

משנה לחם

מחצי קב חטים אע"ג דהוי טפי משיעורא דמזון שתי סעודות. לפי החשבון דככר בפונדיון דלקמן מ"ז. המותר בשכר טרחו. **ועוד.** שאם לא תמצא ידו לטחון ולאפות. ויוכרח למכור לחנוני ולנחתום. מ"מ לא ישאר בידו יתר על מזון שתי סעודות. ובהכי משער תנא בכל הפירות.

משנה לחם

וקב שעורים או קב שעורים קתני. וכן כולהו דנקיט ואזיל או או קאמר. **ונ"ל** בטעמא דמילתא. משום דקב שעורים. אינו שוה להמכר. רק בכדי מזון שתי סעודות של פת חטים. שבו שיערו חכמים (לתת פת נקיה לבני אי"ו) וכן כולן שנשנו כאן קצב אחד להם. כפי שראויים להמכר בשוק בעד מזון שתי סעודות. **וצ"ע** מ"ט דר"ע דפליג.

משנה לחם

ושאר כל הפירות וא"ת מאי קמ"ל אבא שאול. בכל הני דנסיב תנא ברישא. נמי הכי הוא כדפרישית. **וי"ל** רישא שאני. דפירות שנשתבחה בהן א"י נינהו. דמיזן זייני וסעיד סעדי ומשבעי ודאי. דקרא דואכלת ושבעת עלייהו קאי. ומברכינן עלוייהו ג' ברכות. או מעין שלש. משו"ה סגי נמי לקיומי בהו קרא ואכלו בשעריך ושבעו. דאית ביה כדי שביעה. אפילו לא מזבין להו. **משא"כ** בשאר כל הפירות. אע"ג דכולהו מידי דזיין נינהו. מ"מ אינן נאכלין לשובע. לשבור רעבון ולסעוד הלב. שאינו אלא בפת ולחם לבב אנוש יסעד. ויהא בודאי מוכרח למכור מה שנתנו לו. ולקנות לחם בעדו. סד"א דלא יצא י"ח בהכי. דלא מיקיים קרא ואכלו בשעריך ושבעו. שהרי אינן שבעין כאן בגורן. ע"י דברים הללו. כי יצטרך להיות נודד ללחם. ולא מיקרבא הנייתא. קמ"ל. ונ"ל דהיינו דאיכא בין אבא שאול לר"מ דפליג.

משנה ו

משנה לחם

מדה זו אמורה נ"ל שמדת חכמים כך היא קצובה לכתחלה. ממנה אין לגרוע. ועליה אין להוסיף. אע"פ שאין לה שעור למעלה. דמשו"ה תני לעיל אין פוחתין דווקא. אבל מוסיפין. אם רוצה. לא מנעוהו בהחלט. **מ"מ** מצוה לחלק. שאין דומה הנאת רבים. ליחיד הנהנה. שהכל לפי רוב המעשה (עמ"ש שם בעץ אבות) ואמרינן נמי כל המשגר מתנותיו לכהן אחד. מביא רעב לעולם. כי ברבות הטובה רבו אוכליה. המצפים עליה.

משנה לחם

היה מציל נ"ל נמי. אע"ג דלאו חובה ממש היא. לא תידוק מהכא. דרשות גרידא הוי. אלא אדרבה ודאי דבר ראוי הוא. מטעמא דכתיבנא לעיל. וכ"ש קרובים ואוהבים. שהן קודמין לכל אדם. ולכן יפה כחם. שזוכה להם שלא בפניהם במחצה לעולם. ואפילו יעלה למתנה מרובה. דהני ודאי עדיפי בהא. **עוד** נ"ל. דכה"ג לא קעבר עלה בבל תאחר. כיון דלדידהו משהי לה לגביה. ומצנע עד דאתו ושקלי. והרי הוא כגבוי. ופקדון הוא דאיתיה גביה. **ולא** באנו למחלוקת ר"א ורבנן דפ"ד דלעיל. במי שלקט פאה ואמר ה"ז לאיש פלוני. אם זכה לו. אם לא. דהכא ודאי שאני. דעשו שאינו זוכה כזוכה במכירי כהונה. דשמעינן בהו דעדיפא מנה. אע"ג דעדיין לא הופרשו. זכו בהן. דמתנות שלא הורמו. כהורמו דמינן.

משנה לחם

היה מציל נוטל מחצה צ"ע עד כמה יכול להשהות המ"ע ולעכבו בידו. אם אינו עובר בב"ת.

משנה לחם

עי"ד סרנ"ז ורנ"ט.

משנה ז

משנה לחם

אין פוחתין לעני העובר נראה שמשנתנו במה שמוטל על הצבור לתת לעני די מחסורו שנויה. **ולא** באנו למחלוקת אם מוטל חיוב זה גם על היחיד. כמ"ש בס"ד (שי"ע סס"ג) דלענ"ד פשוט הדבר. אחד

יחיד ואחד צבור שוין בחיוב זה. לקיימו כפי השגת ידיהם. אלא משום דביחיד לא פסיקא. ולא שכיחא כולי האי. שיוכל להספיק לעני העובר עליו תמיד לא יחדל. להיות כל מחסורו עליו. משא"כ סתם צבור. עשיר הוא. וידם משגת להשלים חסרון העניים. ומ"מ הכל לפי הצבור ג"כ. כי לפעמים יש יחיד שמכריע ושקול כנגד כל הצבור. ולפום גמלא שיחנא. ואין בכאן שיעור מעשר וחומש. כמ"ש שם בעזה"י. והוא העיקר לדינא.

משנה לחם

מככר בפונדיון עמ"ש הרע"ב. **ואע"ג** דמשתכר יותר משתות. שרי כה"ג. עיין גמרא דהזהב (ד"מ).

משנה ח

משנה לחם

מי שי"ל ר' זוז סתמא דמילתא. באדם יחידי מיירי. וכדאיירא נמי בבא דלעיל בעני יחיד. לקופה ותמחוי דסליק מנה. הוא הדין נמי. אם יש לו אשה ובנים. נראה שיכול לחשב ר' זוז לכל אחד מהם. ועמש"ל בס"ד.

משנה לחם

ר' זוז נראה דהני ר' זוז. יש להם סמך ג"כ. כנגד מאתים זוז דכתובת בתולה. משום דבעני יחיד וגלמוד עסקינן. כדכתיבנא לעיל. והרי אי אפשר לו לישא אשה ולהתחייב בכתובתה. אם אין לו כזה. וצריך אתה לתת לו די מחסורו. ולהשיאו אשה. אם חסרה לו (ובבציר ממאתן דחזו לה לכתובתה. לא מיקניא נפשה ניהליה בפרוטה דהשתא. וחיישא לגיטא ולמיתה. ולעניותא דקשי ממותא) ומשו"ה לא פלוג רבנן. אע"ג דלזמנין נושא אלמנה. מיהו בתולה מילתא פסיקא היא (ורוב הנשאות כו') דשכיחא ליה. ואי אית ליה אשה. אז מחשבין לו שני פעמים ר' זוז כנ"ל. שהוא קרוב לכדי פרנסת אדם אחד לשנה (עיין בר"ש). **ולא** תיקשי לך מסיפא. דמי שיש לו חמשים זוז והוא נושא ונותן בהם. דההוא שכיחא ליה איתתא. בכל דהו ניחא לה לאנסובי ליה. דסמכה דעתה עליה טפי. משום סגי ליה בחמשין דעבדין (דמאן דאית ליה מאה זוזי בעיסקא. בישרא וחמרא כל יומא. כדאיתא פרק הבע"י) ובחמשין מיהת סגי למזוני דבינוני. **ומ"מ** ודאי שאין שיעור מאתים וחמשים אמור. אלא בימים ההם ובא"י. שהיו יודעין שזה מספיק להתפרנס בו כדי שנה. והוא משתנה בלי ספק לפי המקום ולפי הזמן. ואולי גם לפי האדם. **ולא** שנו אלא בבריא שיכול לעסוק במלאכה או במו"מ. משא"כ בחלוש ובעל יסורין. שאינו יכול לשוט ולרדוף אחר הריוח והשכר. וגם איננו יכול להסתפק בהכרחי ולצמצם בהוצאה. וצריך הוא למזונות טובים מסעדים ומבריאים. והרי אמרו שאם רגיל לסעוד בתרנגולת פטומה ויין ישן. מאכילין אותו כלמודו. ולעני בן טובים צריך לשכור לו אפילו עבד לרוץ לפניו. ולא לשנות ממנהגו. **מ"מ** עדיין יש לי ספק בכך. שמא אין הדברים אמורים אלא בגברא ערטילאי. אחר שלא נשאר כל מאומה בידו. אתה זקוק לו כדי מחסורו. אבל כל זמן שיש בידו מאתים זוז. אולי אין זקוק לו עד שיפחתו. וצ"ע.

משנה לחם

הי"ל ר' חסר דינר דורשי רשומות מצאו לו גימטריא. בתיבת צדקה שעולה קצ"ט. לומר שהחסר זוז

ממאתים. ראוי הוא לטול צדקה. **ואף** אנו נאמר לפי שאין עני אלא מחסרון כסף. ולזה רומזות אותיות עני. שהן מוקדמות לפני אותיות כסף. לפי שהוא עדיין לא השיגה ידו לכסף מוצא. אמנם אשר מצאה ידו למאתים. כבר הגיע והשיג חשבון סך כסף. צא מהם חומש לשמים. נשארו בידו ק"ס. כמספר כסף.

משנה לחם

היו ממושכנין לב"ח או לכתובת אשתו איידי דנקט ב"ח. נסיב לישנא דממושכנין. דאורחא דמילתא הוא. ואה"נ דאף בב"ח. לאו דווקא בהרהינן אצלו. אלא שמשועבדים לב"ח וכן לכתובת אשה. דהא ודאי לא אפשר למימר דעשאן משכון לאשתו. כדתנן לא יאמר הרי כתובתיך מונחת על השולחן. אלא כל נכסיו אחראין לכתובתה. **ופשיטא** דלא סתם לן רבי למתניתין דהכא. אליבא דמנהגא. דהוה מקמי דאתא שמעון בן שטח. אלא סתמא דמילתא הכי הוא. כל שאין לו מאתים מותר על כתובתה. הרי הם ממושכנין לאחריות הכתובה. **וא"ת** מאי קמ"ל השתא. הא תנינא לעיל מי שיש לו מאתים. דבעני יחידי מיירי ודאי כדפרישית. דלאשה מחשבין מאתים בפני עצמה. וכן לבניו. **י"ל** דקמ"ל אע"ג דאית ליה טובא. והכל ממושכן לאשתו שכתובתה מרובה. אפ"ה יטול. וכה"ג אינו נוטל אלא מאתים בלבד לעצמו. ולא מאתים אחרים בשביל אשתו. כך נ"ל.

משנה לחם

מי שי"ל חמשים נראה דלאו דווקא. שי"ל משל עצמו. אלא איידי דרישא נסיב הך לישנא. **איברא** הכא. פירושו בכל אופן שיש לו. אפילו משל אחרים. שהלווהו לעסוק בהם. ולטול השכר לעצמו. נמי דינא הכי. זיל בתר טעמא. ודילמא הכא לא שייך נמי דינא דחסר דינר. דבפחות מעט. לא יבצר ממנו להשתכר כמו כן. אע"ג דאיכא למימר כל שיעורי חכמים כך הם. מסתברא דמשו"ה לא תנייה הכא בהדיא.

משנה לחם

אינו נפטר מן העולם עתי"ט. **ולענ"ד** היה אפשר לומר בהפך. שיותר ראוי לגרוס בזה אינו מת מהזקנה. ר"ל דווקא מן הזקנה לא ימות עד שיצטרך. אבל כבר אפשר שימות והוא עשיר. כשאינו מת מחמת זקנה. אפילו הזקין. אם לא מת מיתה טבעית. וכ"ש כשאינו ממלא ימיו. כמש"ה עושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו. ובאופן זה הוא נפטר מהעולם ואינו מצטרך לבריות. והיה נכון אם הגירסא כך.

משנה לחם

וכל דיין שדן דין אמת לאמתו עמ"ש בס"ד במו"ק ח"מ סכ"ה (ובא"גב יג"א) שר"ל שהוא רודף צדק ודורש משפט אמת בכל לבבו. ואינו נשען על בינתו. עד שידרוש ויחקור את דבר המשפט ע"פ סופרים וספרים (כמ"ש בס"ד בשי"ע סימן ה' ובלח"ש אבות פ"ד מ"ה) וגם אינו בוטח ומאמין לכל הנמצא כתוב בספרים שחברום האחרונים. וקבעום הלכות ופסקי דינים. חדשים מקרוב באו. לא שיערום אבותינו ורבותינו. אף אם רבנים גדולים היו והמחום הרבים. מיהא לא עדיפי מרבא שהרשה לתלמידיו. כי אתא פיסקא דדינא קמייכו כו'. על כן אי בר הכי הוא. לא ימשך אחר כל מחבר שהוא. כסומא הנמשך

מפקח. אלא ישתמש בעיני שכלו שחנן אותו בוראו. ולא יעשה מעשה בדין מחודש שבא לידו. עד שירד לעומק הדבר ויעמוד על תוכן הענין באמת וביושר. ועל פי מה שעיני חכמת ובינת הדיין רואות. יהיה כל ריב וכל נגע. אבל אינו רשאי להורות מתוך הספרים. כעור ועינים יש. כי דבר זה ודאי חובה על הדיין והמורה בהלכה. לדרוש ולחקור ולירד לפלגות גדולים חקרי לב בכל מקום שחדשו דבר מדעתם ונטיית סברתם. לבדוק באור נר לבבו. עד מקום שיד שכלו. מגעת. ולהבין להשכיל להיטיב העיון. אם הסכימה דעתם לדעת התלמוד. והעולה משטותיו וסוגיותיו. אחר ההסתכלות היפה. אם הדבר ברור בידו. כחמה ברה וכאחות שאסורה. אמרהו וקבע בו מסמרות. וכתוב אותו על ספר למשמרת לדורות להבין ולהורות. ואם לאו. סלק ידך. וידינהו מי שדעתו יפה. וכל מי שאינו מבחין הדברים בטעמן. ואינו מכיר במשקלי צדק ומאזני צדק. אל יהא לו עסק עמהם. ואינו ראוי להיות דיין. **ומ"ש** ת"ט על דברי הב"י. שזה אינו שייך ללשון משנתנו. **לא** ידעתי מדוע לא. והרי מ"ש הוא ז"ל. זהו עצמו מ"ש הב"י. כי אהבת הדיין לזכאי. סתמא מחמת שוחדו היא. דאי לאו דהוי ליה הנאה מניה. לא הוה רחים ליה. והיינו שוחד. מה לי שוחד ממון. או שוחד דברים. ושאר דבר הנאה הגורם לאהבה ולממון. כממון דמי. הכל נכנס בגדר שוחד (והדיין שאינו פונה לשום צד הנאה. ואינו חושב אהבת אדם. גם שנאתו גם קנאתו. זה בלי ספק מחמת בטחונו בה') על כן אין שום חילוק בין פירושו לפירוש הרב"י כלל. **וכל** הפירושים שנאמרו ונזכרו כאן בענין. הם אמת לאמתו (חוץ ממ"ש בג"א. ואינו נראה בעיני כלל. עם היותו בעיניו אמת ברור. כי במקום שאין לנטות משודא דדייני וכן משקול הדעת או היכא דאמרינן כל דאלים גבר. הכל דין אמת גמור שאין להרהר אחריו. מאחר שכך פסק דין התלמוד. אמת לאמתו הוא בלי שום ספק בעולם. זה ברור) וכולן נכללים בדברינו בקצור. וכך צריך לפרש שהדין אמת והענין אמת. וזה מחמת שכל מגמתו בשביל אהבת האמת. ועמ"ש בס"ד בפי' המעמדות ליום חמישי. על המאמר לעושים לשמה. יע"ש (דקמ"ט).

משנה לחם

סומא לשון חכמים הוא מוצאו מהארמי סמיא.

משנה לחם

יעור פקחים אפילו חכם בתורה ונוטל שוחד. סוף שתטרף דעתו. ומשתכח תלמודו. ויכהה מאור עיניו. לשון רש"י ז"ל. **ואו** או קאמר. ולא כולהו כחדא קאתו. דהכי מפורש בהדיא במכילתא ומייתי לה בילקוט משם ר"נ. **ותדע** נמי דע"כ ה"פ. דאל"כ. הא חזינן דלא"ה הוא. אלא ודאי כדפרישית. הא או הא. דאי צורבא מדרבנן הוא. משתכח תלמודו. ואי לאו בר הכי הוא. דעתו מטרפת ואי לא הא ולא הא. כהה מאור עיניו. **אבל** הנחת העונש הלז בעצם וראשונה. אינה אלא בעיורון עינים בתורה. אם היה דיין ת"ח. דקרא הכי דייק. יעור עיני פקחים וחכמים. דאל"ה. לימא יעור ולשתוק. אלא ה"ק שהוא מעור עיני השכל והפקחות של חכמי לב. שעינם פקוחה בתורה. **ונראה** דהאי קרא לאו לעונש אתא. ולא מניה נפק ליה לתנא הא דעיניו כהות. דפשטא לא משמע הכי. אלא אזהרה היא לדיין. שלא יקח שוחד אפילו על מנת לשפוט אמת. כי אי אפשר לו מבלתי שיכשל על ידו. באופן שאפילו ירצה

לדון דין אמת לא יעלה בידו. כי יתעלם ממנו ולא יראנו בעיני לבו. שנתעוורו מחמת השוחד. והוא לא ידע. **אמנם** ענשו בכהיון עיניו מחויב. מחמת שגירה יצה"ר בעצמו. ולא שמע להתראת התורה. ומקרא דלעיל מפיק ליה. דהיינו ודורש רעה. כי גם הדיין הלזה. דרש ובקש את הרעה לעצמו. וחפשה בנרות. שגרם רע לעצמו מתחלה להיות עור ברצונו. ככה תהיה אחריתו שלא לרצונו. והשתא אתי שפיר דהוי דומיא דרישא. משום הכי סמכינהו. ודוק. **צ"ל** בסיומא דמתניתין צדק צדק תרדוף. למען תחיה. **וה"פ** רדוף צדק. בשביל שתחיה חיים גמורים. לאפוקי סומא. שחייו אינם חיים. וחשוב כמת. והרי זה יפה אף נעים. **וכך** צ"ל בודאי לסיים בדבר טוב. וכמ"ש בסוף ידים. ואין לסמוך על תיבת וגו' בכל מקום. כי כמה פעמים עשו זאת הסופרים הבורים מעצמן. כשהיו נמהרים לקצר הכתובים. וסימנך ספרא בצירא.

משנה ט

ולא פסח. כתב תי"ט פי' בשתי רגליו כענין שנאמר במפיבושת נכה רגלי' וגו' ויפסח עכ"ל. (והוא בשמואל ב' ד' בראש הסי') וקדייק מדכתיב נכה רגלים לשון רבים מוכח שהיה מוכה בשתי רגליו. וכתיב בתריה ויפסח ש"מ דקרוי פסח:

ותמיה אני שלא הביא כתוב אחר יותר מבואר מזה (והוא בשמואל ב' ט' בסוף) דכ' בהדיא והוא פסח על שתי רגליו. ואולי לא הביאו לפי שבאמת אין משם ראיה. ואדרבה הוא סותר לפירושו דהא משמע דאיכא נמי פסח ברגל אחד מדאצטריך לפרושי. ועל כן אינה ראיה כלל:

אבל החילוק שבין חגר לפסח הוא על דעתי שהחגר נולד כן במעי אמו שרוע וקלוט עד שאינו יכול לילך ברגליו בשוה כשאר בני אדם. והפסח הוא השבור שנעשה ככה ע"י נפילה ושבירה ואינם חלוקים בעניניהם אלא בסבתם:

א"נ פסח היינו דלא מצי סגי לגמרי אלא ע"י קבין או על ידיו וכרעיו. בין שהוא ממעי אמו בין שנוכה בידי אדם. ולא שנא מרגל א' או משתים. והחגר הוא שהולך ברגליו. רק שהאחת ארוכה וא' קצרה בין מבטן אמו ובין ע"י מכה. שמחמת זה אין פסיעותיו שוות. והשתא ניחא דפסח דומיא דחגר ונ"מ לענין ברכת הראיה עמ"ש בס"ד במו"ק סדכ"ה.

סליק. יאמץ ברכים כושלות. משוה רגלי אילות. על במותי יעמידני. בל ימוטו פעמי. ויוסיף לי בתורתו אומץ ואילות. לעמול בה כל ימי. ויאיר בה עיני כעיני העם רואים את הקולות. יצילני אף מן קמי. אגיד בבוקר חסדו ואמונתו בלילות. ולא יזכרו עון נעורי ובושת עלומי. כי לא התעלמתי ללקוט אחרי הקוצרים. ולקטוף מלילות. השב ידי כבוצר על סלסלות. בדיני פרט ועוללות. והוא ית' יאיר עיני בדבר אמת ימלא אסמי. ובעזרתו אחל לפרש חמורות. וקלות. והקלין שבדמאי:

סליקא לה מסכת פאה בס"ד